

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 43

FÖRSTA KAMMAREN

1967

10—15 november

Debatter m. m.

Tisdagen den 14 november

Sid.

Interpellationer:

av herr Jacobsson, Gösta, (h) ang. den västtyska trafikplanens inverkan på svenska lastbilstransporter m. m.	6
av herr Isacson (h) ang. kostnaderna för äganderättsutredningar inom Kopparbergs län, m. m.	7
av herr Nilsson, Yngve, (h) ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering	8

Onsdagen den 15 november

Svar på interpellationer:

av herr Werner (vpk) ang. åtgärder i anledning av den ökade arbetslösheten	10
av herr Nilsson, Ferdinand, (cp) ang. skyldighet för företag att varsla om driftsnedläggning m. m.	16
Om annan förläggningsplats för skjutfältet i Ringenäs	20
Om betygsättningen i grundskolan	24
Om utredning rörande samhällets vårdpolitik	29
Om samordning av företagens hälsovård med den allmänna sjuk- och hälsovården	30
Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården	33
Om vidgade möjligheter till fria resor för vissa handikappade barn och ungdomar, m. m.	46
Kosthållet vid ställiga anstalter	49
Omplacering av friställda tjänstemän	52
Lönsparande	56
Allmänna pensionsfonden	58
Om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond..	71

	Sid.
Domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott	72
Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.	76
Om möjlighet för försäkringstagare att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod	84
Beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring	89
Meddelande ang. enkla frågor:	
av herr Virgin (h) ang. visst symposium för u-ländernas industrifrågor	92
av herr Nilsson, Ferdinand, (cp) ang. snabbare överlämnande till riksdagen av beslutade propositioner	92
av fru Hamrin-Thorell (fp) ang. vård i fosterhem och ersättning därför	92
av fru Hamrin-Thorell (fp) ang. tidpunkten för proposition med anledning av familjerättskommitténs betänkande om äktenskapsrätt	92
av fru Landberg (s) ang. omskolningsbidrag till den som ej fyllt 21 år	92
av herr Svenungsson (h) ang. rätt för svenska fiskare till omlastning i norsk hamn	92

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 15 november

Statsutskottets utlåtande nr 146, om förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats	20
— nr 147, om bevakning av vapenförråd m. m.	24
— nr 148, om försöksverksamhet med längre sammanhängande arbetspass på gymnasiet och grundskolans högstadium	24
— nr 149, om förbättring av landsbygdsungdomens möjligheter till skolundervisning, m. m.	24
— nr 150, om tillsättande av en blandad skolkommision	24
— nr 151, om betygsställningen i grundskolan m. m.	24
— nr 152, om ökad undervisning i hemkunskap m. m.	28
— nr 153, om vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan	28
— nr 154, ang. vissa frågor inom socialdepartementets verksamhetsområde	28
— nr 155, ang. omplacering av friställda tjänstemän	52
Bankoutskottets utlåtande nr 48, ang. lönsparande	56
— nr 49, ang. allmänna pensionsfonden	58
Bevillningsutskottets betänkande nr 57, om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond	71

	Sid.
Första lagutskottets utlåtande nr 45, ang. domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott	72
— nr 49, ang. skadeståndsansvaret för skada vid medicinsk behandling	76
— nr 50, om regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.	76
Andra lagutskottets utlåtande nr 54, om möjlighet för försäkrings- tagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst ar- bete under sjukskrivningsperiod, m. m.	84
— nr 60, ang. rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och in- validitetstillägg, m. m.	89
— nr 61, ang. förvaringen av gift	89
— nr 62, ang. beräkningen av arbetsgivaravgift enligt den allmän- na försäkringen, m. m.	89
— nr 63, ang. beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring	89

Fredagen den 10 november

Kammaren sammanträdde kl. 14.00.

Justerades protokollet för den 1 innevarande månad.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 336, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i uppborädsförordningen, m. m. jämte motioner.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 146, i anledning av motioner om förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats;

nr 147, i anledning av motioner om bevakning av vapenförråd m. m.;

nr 148, i anledning av motioner om försöksverksamhet med längre sammanhängande arbetspass på gymnasiet och grundskolans högstadium;

nr 149, i anledning av motioner om förbättring av landsbygdsungdomens möjligheter till skolundervisning, m. m.;

nr 150, i anledning av motion om tillsättande av en blandad skolkommision;

nr 151, i anledning av motioner om betygsättningen i grundskolan m. m.;

nr 152, i anledning av motioner om ökad undervisning i hemkunskap m. m.;

nr 153, i anledning av motion om vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan;

nr 154, i anledning av vissa motioner i frågor inom socialdepartementets verksamhetsområde; och

nr 155, i anledning av motioner angående omplacering av friställda tjänstemän;

bevillningsutskottets betänkande nr 57, i anledning av motion om rätt till

skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av motioner angående lönsparande; och

nr 49, i anledning av motioner angående allmänna pensionsfonden;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av väckta motioner angående domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott;

nr 49, i anledning av väckt motion angående skadeståndsansvaret för skada vid medicinsk behandling; och

nr 50, i anledning av väckt motion om regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 54, i anledning av väckta motioner om möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.;

nr 60, i anledning av väckt motion angående rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.;

nr 61, i anledning av väckta motioner angående förvaringen av gift;

nr 62, i anledning av väckta motioner angående beräkningen av arbetsgivaravgift enligt den allmänna försäkringen, m. m.; och

nr 63, i anledning av väckt motion angående beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 14.04.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Tisdagen den 14 november

Kammaren sammanträdde kl. 16.30; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Fru *Segerstedt Wiberg* anmälde, att hon åter infunnit sig vid riksdagen.

Justerades protokollen för den 2 och den 3 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 337, till Konungen i anledning av motioner om avveckling av statsbidraget till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet m. m.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 146—155, bevillningsutskottets betänkande nr 57, bankoutskottets utlåtanden nr 48 och 49, första lagutskottets utlåtanden nr 45, 49 och 50 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 54 och 60—63.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att bevillningsutskottets betänkande nr 57 skulle uppföras näst efter bankoutskottets utlåtande nr 49 på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Anmälades och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 165, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 § lagen den 5 december 1958 (nr 566) om ersättning för krigsskada å egendom;

nr 166, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648) såvitt avser bl. a. fordons beskaffenhet och utrustning, m. m.; samt

nr 169, med förslag till lag angående

ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 14:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Interpellation ang. den västtyska trafikplanens inverkan på svenska lastbils-transporter m. m.

Herr **JACOBSSON, GÖSTA**, (h) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Sedan längre tid tillbaka gäller i Västtyskland vissa restriktioner för godstrafiken med svenska lastbilar. En långtgående skärpning av regleringen av den tyska lastbilstrafiken som led i ett vittsyftande transportpolitiskt program är för närvarande föremål för överväganden. Även den svenska trafiken på Västtyskland berörs därav. Sålunda har regeringen i den tyska förbundsrepubliken nyligen godkänt en plan, avsedd att hänskjutas till parlamentet, den s. k. Leberplanen, vilken bl. a. innebär omfattande reglerings- och beskattningsåtgärder i fråga om fjärrgodstrafiken med lastbilar på västtyskt område. I syfte att förbättra de tyska statsjärnvägarnas ekonomi och att lätta på den besvärande trafikanhopningen på landsvägarna avses införande av direkt förbud fr. o. m. 1970 års ingång för transporter med lastbilar av vissa slags massgods. Ytterligare omfattar förslaget uttagande av en förhöjd transportavgift för vägarnas användning. Denna senare skulle för den yrkesmässiga trafiken med större vagnar än med 3 tons lastkapacitet uppgå till 1 pfennig per tonkilometer, medan för firmaägda lastbilar motsvarande avgift skulle uppgå till ej mindre än 5 pfennig per tonkilometer.

Även om man icke skall överdriva räckvidden av de föreslagna åtgärderna är det tydligt att de skulle komma

Interpellation ang. kostnaderna för äganderättsutredningar inom Kopparbergs län, m. m.

att omöjliggöra användandet av lastbilar som transportmedel för en del gods-
slag, medföra vissa olägenheter och
kostnader för den svenska lastbilstrafiken
till och från och transit genom
Västtyskland även i övrigt och viss för-
dyring av den del av vårt varuutbyte
med kontinenten, vilken hittills beford-
rats med lastbilar. Bl. a. skulle de snab-
ba och bekväma från-dörr-till-dörr-
transporterna av viktiga varuslag i viss
utsträckning drabbas.

Framläggandet av planen har väckt
oro i berörda kretsar såväl i Tyskland
som i dess grannländer.

Under hänvisning till vad sålunda
anförts anholder jag att till statsrådet
och chefen för kungl. kommunikations-
departementet få rikta följande frågor:

Är herr statsrådet i tillfälle att för
kammaren närmare klarlägga vilka kon-
sekvenser som genomförandet av den
aktuella västtyska trafikplanen kan
komma att få för vårt lands vidkom-
mande i fråga om varutransporterna
ävensom med avseende å export- och
importhandel?

Överväger regeringen att upptaga
överläggningar med västtyska vederbö-
rande om sådana lättnader i de plane-
rade restriktionerna för lastbilstrafiken,
som kan befinnas påkallade ur svensk
synpunkt?

På gjord proposition bifölls herr Gös-
ta Jacobssons berörda anhållan.

**Interpellation ang. kostnaderna för
äganderättsutredningar inom Koppar-
bergs län, m. m.**

Ordet lämnades härefter till herr
ISACSON (h), som yttrade:

Herr talman! Fastighetsförhållandena
i Kopparbergs län är sedan lång tid
tillbaka mycket särpräglade och proble-
men av olika slag möter inom de sär-
skilda länsdelarna. Speciellt i den s. k.
storskiftesbygden är ägosplittringen

särskilt framträdande, varvid oklarhet
beträffande äganderätten och bristande
överensstämmelse mellan formell och
reell äganderätt är påtaglig. Den sedan
lång tid tillbaka pågående laga skiftes-
verksamheten söker att lösa dessa pro-
blem enligt gällande författning. Laga
skiftesförrättning tar emellertid myc-
ket lång tid och exempel finns där en
förrättning som påbörjades 1938 f. n.
ligger som överklagningsärende hos
hovrätten. I och med att riksdagen år
1962 antog en särskild lag om ägande-
rättsutredning, lagfart och sammanlägg-
ning av fastigheter i Kopparbergs län
(SFS 1962 nr 270) skapades ett instru-
ment som gjort det möjligt att på ett
mera rationellt sätt ordna upp de till-
trasslade äganderättsförhållandena inom
området. I de fall då en sådan ägande-
rättsutredning följts av sammanlägg-
ning och ägoutbyte har man på några
år lyckats skapa rationella ägoförhål-
landen. Så är t. ex. fallet inom Nås kom-
mun, där man 1962 påbörjade en ägan-
derättsutredning som under den när-
maste tiden slutföres som en hela kom-
munen genomgripande skiftesrationali-
sering, omfattande cirka 50 000 hektar.

Enligt bestämmelserna i lagens 10 §
skall kostnaden för förrättningen, i den
mån de icke gäldas av statsmedel, för-
delas mellan sakägarna efter vad som
prövas skäligt. Detta har av förrätt-
ningsmännen tillämpats så att det all-
männa tagit största delen av kostnaden
för själva äganderättsutredningen. För
att uppnå full kostnadstäckning inom
lantmäteriväsendet har lantmäteristy-
relsen under senare tid framhållit att
bestämmelsen skall tillämpas så, att en
större del av förrättningskostnaderna
kommer att åvila markägarna. Då det
emellertid måste vara ett betydande
allmänt intresse att ägandeförhållande-
na inom dessa områden kan göras till
föremål för snabb kartläggning och
strukturrationalisering bör det enligt
mitt sätt att se vara angeläget att sta-
ten tar på sig den större delen av kost-

Interpellation ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering
naden för denna äganderättsutredning. Sedan taxehöjningen företagits kan man spåra en ovilja från markägarna att medverka vid äganderättsutredning, då man anser att kostnaderna blir för höga. Härigenom skapas en broms som förhindrar att detta smidiga instrument kan komma till användning på mest effektiva sätt.

I samband med pågående äganderättsutredning har lantbruksnämnden med hjälp av medel ur jordfonden tillämpat aktiv inköpsverksamhet för att därigenom medverka till ett smidigare ägoutbyte och storleksrationalisering. Med stöd av 5 § i 1965 års jordförvärvslag har lantbruksnämnden även avstyrkt förvärv för att härigenom skapa en markreserv och på så sätt aktivt medverka till strukturrationaliseringen inom området. Kritik har vid skilda tillfällen riktats mot lantbruksnämndens verksamhet i det avseendet främst med den motiveringen att nämnden på så sätt bundit onödigt mycket av jordfondens medel. Det torde emellertid vara ofrånkomligt att lantbruksnämnden genom denna verksamhet på ett enklare och också för det allmänna billigare sätt medverkar till strukturrationaliseringen inom länet än vad som är möjligt genom laga skiftesförrättning.

Med stöd av det sagda får jag till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet ställa följande frågor:

1. Är statsrådet beredd att medverka till att mot bakgrund av det stora allmänintresse som ett genomförande av äganderättsutredning har inom berörda område bestämmelserna i 10 §, lagen om äganderättsutredning, tillämpas så, att kostnaderna för äganderättsutredning i huvudsak kommer att åvila det allmänna?

2. Är statsrådet beredd att vid prövning av jordförvärv enligt 5 § i 1965 års jordförvärvslag beakta de speciella strukturförhållanden som råder inom området?

Kammaren medgav, att ifrågasvarande spørgsmål finge framställas.

Interpellation ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering

Herr NILSSON, YNGVE, (h) erhöll nu ordet och anförde:

Herr talman! I propositionen nr 95/1967 föreslår Kungl. Maj:t utvidgning av ramarna för kreditgarantier för jordbrukets rationalisering, så att dessa för budgetåret 1967/68 utgör 189 miljoner kronor. I samband härmed fastställs också de allmänna riktlinjerna för erhållande av kreditgarantier. Det betonas i utskottsbehandlingen att »jordbrukets stöd bör som i propositionen anges, avse jordbruksföretag som äger, eller kan förutses inom en nära framtid få förutsättningar för rationell jordbruksdrift och vars tillkomst eller fortvaro är önskvärd från allmän synpunkt».

Den pågående strukturrationaliseringen inom jordbruksföretagen gör att de belopp som står till förfogande för kreditgarantier inte är av den storleksordningen att alla önskemål om rationaliseringsstöd kan tillgodoses. Det är därför naturligtvis nödvändigt att det vid utfärdande av kreditgarantier tas tillräckligt stora hänsyn till näringsgrenen som helhet, så att inte kreditgarantier lämnas till företag av sådan utformning att dessa kan innebära att svårplacerade överskott uppkommer.

Vid de bedömningar som hittills gjorts från lantbruksnämndernas sida, synes dessa skäl i de allra flesta fall vara beaktade. Frågan har emellertid i något fall uppkommit, om beviljande av kreditgarantier av sådan storlek och för sådan specialinriktad drift att näringsens normala förutsättningar skulle kunna försämrats.

Det synes mig därför angeläget att från riksdagens sida göres uttalanden om att kreditgarantier icke må lämnas

Interpellation ang. fördelningen av kreditgarantierna för jordbrukets rationalisering till så betydande belopp till ett företag att detta kan medföra risk för snedvridning av produktionsförhållandena.

Med stöd av ovanstående hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd att vid behandling av ärenden av den typ som jag redogjort för medverka till att en rimlig fördelning av kreditgarantirarna kan ske mellan olika produktionsgrenar och företagstyper, samt att därvid bör beaktas önskvärdheten av att familj jordbruken i första hand rationaliseras?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Anmäldes och bordlades följande motioner:

nr 901, av herr *Hansson, Torsten*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 150, med förslag till tulltaxa, m. m.;

nr 902, av herr *Lundberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 150, med förslag till tulltaxa, m. m.;

nr 903, av herr *Pettersson, Harald, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 160, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648), såvitt avser bl. a. axeltryck, bruttovikt och fordonslängd, m. m.; samt

nr 904, av herr *Tistad* och herr *Peterson, Eric Gustaf*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 160, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648), såvitt avser bl. a. axeltryck, bruttovikt och fordonslängd, m. m.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.36.

In fidem

K.-G. Lindelöv

Onsdagen den 15 november

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollet för den 7 in-
nevarande månad.

Ang. åtgärder i anledning av den ökade arbetslösheten

Herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet JOHANSSON, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Werners (vpk) interpellation angående åtgärder i anledning av den ökade arbetslösheten, erhöll ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Werner har frågat vilka åtgärder regeringen förbereder i anledning av den ökade arbetslösheten.

Nuvarande läge på arbetsmarknaden är uttryck för en internationell konjunkturdämpning. Arbetslösheten har stigit i Västeuropa, i vissa länder betydligt, och även i vårt land har utvecklingen, som interpellanten framhåller, lett till en högre arbetslöshet än vi varit vana vid under senare år. Det har dock hittills visat sig möjligt att på relativt kort tid bereda för det stora flertalet av de friställda nya anställningar. Härtill har inte minst den starkt utbyggda omskolningsverksamheten medverkat.

Samtidigt är det uppenbart att den ökade arbetslösheten är en källa till otrygghet för arbetstagarna och att sysselsättningsläget nu inte kan betraktas som tillfredsställande. Det är nödvändigt att i all möjlig utsträckning hålla tillbaka arbetslösheten och begränsa dess verkningar för den enskilde.

Regeringen har hela tiden uppmärksam samt följt utvecklingen och gripit in

med åtgärder för att stimulera sysselsättningen. Jag vill erinra om att regeringen i maj vidtog åtgärder som avsåg att stärka vintersysselsättningen bland byggnadsarbetarna och att förbättra sysselsättningsläget i verkstadsindustrin. Investeringsfonderna frisläpptes för maskin- och byggnadsinvesteringar. Byggandet av skolor, sjukhus och ålderdomshem ökades. I augusti vidtogs ytterligare åtgärder i samma syfte. Ramen för bostadsbyggandet vidgades och en ytterligare ökning skedde av skol- och ålderdomshembyggandet.

De uppgifter om sysselsättningsutsikterna som lämnades av arbetsmarknadsmyndigheterna under förra månaden visade att ytterligare åtgärder var behövliga. Mot den bakgrunden beslöt regeringen för ett par veckor sedan en rad åtgärder för att stimulera sysselsättningen inom både industrin och byggnadsverksamheten. Utöver sysselsättningseffekten vid de direkt berörda arbetsplatserna kan man räkna med betydande sekundära verkningar hos underleverantörer m. fl. De senast beslutade åtgärderna bör givetvis ses i samband med de beslut som fattades i maj och augusti. Alla de ifrågakommande åtgärderna kommer att få sin huvudsakliga effekt under vintermånaderna.

Hittills har arbetsmarknadsstyrelsen frisläppt medel från investeringsfonderna för maskin- och byggnadsinvesteringar på inemot 1,5 miljard kronor. Sådana medel skall enligt regeringens beslut i oktober få tas i anspråk också för att stimulera företagets lagerinvesteringar. Arbetsmarknadsstyrelsen har bemyndigats att efter prövning i varje särskilt fall medge sådant utnyttjande av investeringsfonderna fram till och med den 31 mars 1968.

Ang. åtgärder i anledning av den ökade arbetslösheten

Bland de sysselsättningsstödjande åtgärderna har ingått en betydande ökning av bostadsbyggandet. Totalt innebär besluten en ökning av igångsättningen i år utöver vad som ursprungligen planerats med 4 000 lägenheter. Regeringen har vidare fattat beslut om att föreslå riksdagen en utvidgning av ramen för förbättringslångivningen för att ytterligare stödja vintersysselsättningen, särskilt i glesbygderna.

Ramen för skol-, ålderdomshems- och sjukhusbyggandet har genom de fattade besluten vidgats med ca 330 miljoner kronor. Därtill kommer att vattenfallsverkets anläggningsarbeten ökar särskilt i Norrland. Verkets investeringsram föreslås höjd med 34 miljoner kronor. Vidare kommer medel att begäras på tilläggsstat för vissa statliga byggen, bland annat ett nytt radio- och televisionshus i Göteborg.

Omfattningen av beredskapsarbetena skall öka under vintern. Regeringen kommer av riksdagen att begära ytterligare 160 miljoner kronor för detta ändamål. Förra vintern sysselsattes cirka 20 000 man i beredskapsarbeten, denna vinter kan man antagligen räkna med omkring 25 000.

Särskilda dispenser kommer dessutom att ges från investeringsavgiften på oprioriterade byggen. Som ett villkor skall gälla att byggena i allmänhet kan avslutas under vinterhalvåret. Dispenserna beräknas komma att omfatta byggen till en sammanlagd kostnad av ca 50 miljoner kronor. Denna dispensgivning har omedelbart påbörjats. Därutöver ges naturligtvis dispens i vanlig ordning för sådana byggen, som enligt riksdagens uttalanden bör undantas från avgiften.

De nämnda åtgärderna i sysselsättningsstödjande syfte kan jämte beredskapsarbetena grovt beräknas ge direkt sysselsättning åt sammanlagt ca 50 000 man under vintermånaderna. Härtill kommer de sekundära verkningarna.

Slutligen bör nämnas, att arbets-

marknadsstyrelsen har fattat beslut om ett omfattande aktivitetsprogram. Ett viktigt led i detta är en kraftig utbyggnad av den yrkesutbildande verksamheten. Antalet elever beräknas komma att stiga från nuvarande 25 000 till 35 000. Genom olika former av skyddad sysselsättning beräknas plats kunna beredas för 15 000 handikappade. Särskild vikt läggs vid åtgärder för de unga och för de handikappade. Man skall söka få till stånd en skyndsam ökning av utbildningen inom det ordinarie utbildningsväsendet och en successiv intagning redan under pågående hösttermin. Med hänsyn till det stora behovet av arbetskraft inom vårdyrkena skall en snabb utbyggnad av utbildningen inom dessa yrkesområden eftersträvas. Riksyrkesskolorna skall så långt möjligt övergå till kontinuerlig intagning och speciell undervisning ordnas för elever som kräver en för dem särskilt tillrättalagd utbildning. Fortbildningskurser startas för olika kategorier nyexaminerade.

En rad åtgärder har således vidtagits för att stödja sysselsättningen under vintern. Såvitt nu kan bedömas bör dessa åtgärder kunna ge sådana resultat att arbetslösheten under den kommande vintern kan hållas tillbaka. Skulle det ändå visa sig att det behövs ännu mer omfattande åtgärder, kommer sådana också att vidtas.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Jag vill tacka inrikesministern för svaret på min interpellation. I svaret redogörs för en rad åtgärder i avsikt att hålla tillbaka den starkt ökade arbetslösheten och för att stödja sysselsättningen under vintern. Inte minst redogör inrikesministern för olika åtgärder, som har vidtagits och åtgärder som kommer att vidtagas för att stärka sysselsättningen bland byggnadsarbetarna, vilka även denna vinter trots detta tycks få räkna med en hög arbetslöshet.

Ang. åtgärder i anledning av den ökade arbetslösheten

Låt mig, herr talman, få uppehålla mig ett par minuter vid situationen för byggnadsarbetarna. Ett mått på denna grups ökade arbetslöshet under det senaste året är utbetalningarna från byggnadsarbetarnas arbetslöshetskassa, vilka under tiden september—oktober 1966 uppgick till cirka tre miljoner kronor, medan utbetalningarna under motsvarande tid i år uppgick till cirka sex miljoner kronor. Trots att byggnadsverksamheten enligt konjunkturinstitutets septemberbarometer under tredje kvartalet kännetecknades av en uppgång, som var större än den normala säsonguppgången, kunde byggnadsarbetarnas arbetslöshetskassa i Stockholm redovisa en markant ökning av antalet nyanmälda arbetslösa under september månad. Denna ökning har sedan fortsatt under både oktober och november, och för närvarande uppbär 553 arbetslösa byggnadsarbetare ersättning i Stockholm mot 494 motsvarande vecka förra året. Då är att märka att förra årets höga siffra till mycket stor del berodde på kreditvärheter för bostadsbyggandet, svårigheter som glädjande nog inte har varit rådande i år. Trots ett kraftigt ökat bostadsbyggande under 1967 pekar utvecklingen mot ett stort antal arbetslösa i vinter.

Har nu bostadsbyggandets omfattning under året varit positiv, så kan tyvärr inte detsamma sägas om industrins byggnadsinvesteringar, vilkas reducering, lindrigt sagt, är en besvikelse. Det är också en väsentlig orsak till den nuvarande byggarbetslösheten. I konjunkturinstitutets rapport hösten 1966 räknade man med att industribyggandet skulle öka med 8 procent under 1967. I årets rapport talar man om en nedgång på mellan 10 och 11 procent.

I svaret framhåller inrikesministern att ur investeringsfonderna för maskin- och byggnadsinvesteringar har inemot 1,5 miljard kronor frisläppts. Trots detta pekar alltså prognoserna för nästa år beträffande industribyggandet på en minskning med cirka 11 procent.

Ur sysselsättningssynpunkt är industribyggandet mycket väsentligt, eftersom det representerar en mycket stor del av det totala byggandet. Om nu detta byggande av olika orsaker minskar, är det väsentligt att bortfallet kompenseras med i första hand ett ökat bostadsbyggande på de orter där sysselsättningssvårigheterna är störst. Eftersom dessa svårigheter är mest markerade på de platser som har den största bostadsbristen, innebär det ytterligare ett understrykande av de synpunkterna.

Jag skall inte här ta upp någon diskussion om investeringsavgiftens för- och nackdelar, även om den till en del har orsakat viss arbetslöshet — klart är väl ändå att avgiften bidragit till den positiva utvecklingen att bostadsbyggandet ökat kraftigt detta år; och i vart fall tror jag inte man kan skylla det väsentligt minskade industribyggandet på den avgiften. Jag betraktar det som helt naturligt att man i rådande sysselsättningsläge är mycket liberal när det gäller dispensgivning, speciellt på de platser där arbetslösheten är hög.

Inrikesministern inledde sitt svar med att säga, att »nuvarande läge på arbetsmarknaden är uttryck för en internationell konjunkturdämpning». Jag tror nu inte att detta är hela sanningen, utan svaret kunde ha kompletterats med att det här handlar om en arbetslöshet beroende på strukturomvandling, som förvärrar den av konjunktursvårigheter betingade arbetslösheten. Det är enligt min mening inte samma slags arbetslöshet som tidigare och som huvudsakligen varit resultat av lågkonjunktur, utan den nuvarande arbetslösheten är framför allt resultat av långsiktiga tendenser i utvecklingen.

Jag anser det väsentligt att ha den bakgrunden klar för sig om man på ett riktigt sätt skall kunna bedöma regeringens åtgärder för att möta dessa problem. Det är här de mera långsiktiga åtgärderna måste komma in i bilden. Vi får dagligen påminnelser om att tryggheten på arbetsplatsen för allt

Ang. åtgärder i anledning av den ökade arbetslösheten

fler människor blir illusorisk genom nedläggningar, produktionsinskränkningar och omflyttningar av företag både inom landet och till utlandet. Den pågående strukturomvandlingen måste därför, anser vi, genomföras enligt ett långsiktigt program och med en samhällelig styrning av investeringarna. Förändringar i sysselsättning och investering skall vara kända och förberedda på sikt även för de anställda, inte som nu i många fall avgöras av en handfull människor bakom slutna dörrar.

Jag vill erinra om att vi så sent som i går fick ytterligare ett exempel på vad som händer bakom dessa dörrar, när privata företag spelar med de anställdas trygghet bakom ryggen på dessa. Jag tänker på de mycket uppseendeväckande uppgifterna från Göteborg, där man praktiskt taget svartlistar anställda som försöker skaffa sig andra och tryggare anställningar. Det inblandade företaget var det vid det här laget inte helt okända Borås Wäfveri AB, bekant från den märkliga nedläggningen av AB Konstsilke. Det spelar sedan ingen roll om de borgerliga partierna, som i förra veckans debatter, sjunger aldrig så vackra lovsånger över det privata näringslivet och varnar för ett ökat samhällsinflytande — händelser som den här och andra liknande under senare tid talar sitt mycket tydliga språk.

Herr talman! Jag har velat peka på detta sista, eftersom jag tycker att det ytterligare understryker vikten av ett ökat samhällsinflytande över produktionens omfattning och inriktning. De långsiktiga sysselsättningsfrågorna, som ändå är huvudproblemet, kan enligt min mening endast lösas på den vägen, även om problemet för dagen är att lösa de temporära sysselsättningsfrågorna.

Herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Jag nämnde i mitt interpellationssvar att arbetslösheten är

beroende av det försämrade konjunkturläget ute i världen. I Danmark — ett av de länder som vi har mycket nära kontakt med — är siffran för antalet arbetslösa hos försäkringskassorna 3,1 procent. Vårt arbetslöshetsantal ligger på 1,5 procent. Vi har en total arbetslöshet, räknat på hela arbetskraften, av 2,2 procent. I England var den 3,5 procent i september, i Frankrike 3 procent i augusti och i Förenta staterna 3,8 procent under sistnämnda månad.

Jag nämner inte dessa siffror därför att vi ur dem skall söka tröst för det läge som vi själva befinner oss i, utan jag gör det för att ge en bild av läget i några av de länder av vilkas konjunkturläge och utveckling vi i så hög grad är beroende. En stor arbetslöshet och en minskad konsumtionsförmåga i länder, till vilka väsentliga delar av vår export går, återverkar självfallet på vår produktion och på våra möjligheter att sälja de varor som vi tillverkar. Det är klart att i ett land som vårt som i så hög grad är beroende av handeln med andra länder, eftersom vi inte är självhushållande och till ungefär en fjärdedel av vår standard är beroende av den internationella handeln, blir det nödvändigt att driva en konjunkturpolitik och en arbetsmarknadspolitik som har just dessa faktorer i blickfånget.

Vi skall alltså med speciella åtgärder inom vårt eget land möta en konjunkturredgång i Europa och andra delar av världen. Vi vågar väl ändå säga att under de årtionden då vi har prövat en arbetsmarknadspolitik och en konjunkturpolitik med det syftet för ögonen att hålla en så hög sysselsättning som över huvud taget är möjligt har instrumenten utvecklats, och vi kan väl också säga att de har finslipats. Vi är i det läget att åtgärder kan vidtas för att begränsa verkningarna av en konjunkturredgång i andra länder med återverkningar i vårt eget land.

Självfallet uppkommer frågan vid vilken tidpunkt åtgärderna skall sättas in. När skall investeringsfonderna släp-

Ang. åtgärder i anledning av den ökade arbetslösheten

pas? Det kräver ju en ganska lång tid att få en effekt av sådana beslut. Låt mig erinra om att Industriförbundet redan i början av året begärde att investeringsfonderna borde släppas för maskinanskaffning åt näringslivet. Arbetsmarknadsstyrelsen tog upp dessa frågor någon gång i mars, i april får vi in en framställning från arbetsmarknadsstyrelsen som då utvidgar programmet och föreslår att investeringsfonderna också skall användas för byggverksamheten för att stimulera industrins byggnadsinvesteringar. Vi prövar frågan i regeringen och gör samtidigt en snabbutredning om vilka andra åtgärder som kan vidtas i syfte att stimulera konjunkturen. Vi kommer fram till att det är nödvändigt att åtgärder vidtas under den kommande vintern, och i maj fattas alltså beslutet om att investeringsfonderna skall frisläppas för att industrin skall kunna öka sina byggnadsinvesteringar och sina maskininvesteringar. Men detta skall då ske under en tid då det ur sysselsättningspolitisk synpunkt har största betydelsen, dvs. under vintermånaderna. Investeringsfonderna ställs alltså till förfogande under tiden oktober 1967 till april 1968.

Jag tycker att effekterna inte är dåliga. På byggsidan tas ungefär 800 miljoner kronor i anspråk av industrierna, på maskinsidan något över 700 miljoner kronor. Men vi vet ännu inte i vilken omfattning dessa investeringar påverkar byggmarknaden just nu. Medlen tas alltså i anspråk efter den 1 oktober, och det är möjligt att effekten ännu inte har märkbart gjort sig gällande på ett sådant sätt att den påverkat exempelvis sysselsättningen för byggnadsarbetarna, vilket herr Werner talade om. Det är möjligt att vi här har en effekt att vänta som håller tillbaka arbetslösheten bland byggnadsarbetarna — om vi har tur kanske vi t. o. m. kan reducera talen något.

Jag tror att det i detta sammanhang är viktigt att framhålla en sak. Investe-

ringsfondsmedlens användning betyder att industrierna slipper betala skatt på avsatta medel. De använder dessa medel i ett läge där de ur samhällelig synpunkt finner det angeläget att utnyttja dem. Det är den prestation som lämnas från industrins sida. Men det betyder naturligtvis att näringslivet får en favör. Man slipper betala en skatt på 300—350 miljoner kronor. För detta görs, som jag sade, en motprestation. Men jag vill ändå framhålla detta i en offentlig diskussion, där man ibland förmenar att statsmakterna intar en kylig attityd mot näringslivet.

Vi hoppas alltså att effekten under den närmaste tiden kommer att göra sig märkbar på byggnadssidan. Mot bakgrund av bostadsbyggandets omfattning — nu pågår byggande av inte mindre än 124 000 lägenheter — måste jag också erinra om en annan sida av problemet. Vi har alltså nu arbetskraften sysselsatt i industriinvesteringar, bostadsinvesteringar och andra investeringar. Vi hade i mitten av oktober en arbetslöshet bland byggnadsarbetarna på cirka 5 000 personer. Om vi får en ökad verksamhet inom byggnadsområdet, vilket dessa siffror tyder på, varvid efterfrågan på byggarbetskraft kanske blir starkast i slutet av mars, i april och under sommarmånaderna, då gäller det att vi nu inte påbörjar en så omfattande verksamhet att vi under vår- och sommarmånaderna får ett överslag i motsatt riktning, dvs. att vår arbetskraft och våra materialtillgångar inte är tillräckliga. Då skulle vi få ett sådant läge som vi hade 1962 och fram till 1965—1966, då vi fick kostnadsökningar som resultat.

Jag har velat ta upp detta resonemang eftersom det ju måste ingå i vår diskussion om de konjunkturpolitiska och arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i syfte att hålla tillbaka arbetslösheten. Det finns de som kräver att vi nu skall slopa investeringsavgiften för att på det sättet få i gång en rad arbeten. Vi har velat handskas med det instrumen-

Ang. åtgärder i anledning av den ökade arbetslösheten

tet från den utgångspunkten att objekt, som kostar under en miljon och som beräknas kunna färdigställas inom tre till fem månader, är att betrakta som lämpliga arbeten. De kan komma i gång snabbt och avslutas under vårmånaderna. Om vi däremot nu skulle sätta i gång alla de arbeten på varuhus eller bankkontor, som nu vilar, kommer ju dessa stora arbeten att pågå under ett par års tid, också under byggverksamhetens högsäsong. Om vi nu skulle sätta i gång med dessa projekt, skulle vi alltså få ett sådant läge att arbetskraften inte räcker till för bostadsbyggandet, för det angelägna, prioriterade byggandet, utan det skulle uppstå konkurrens om arbetskraft och material. I det läget vill vi inte på nytt hamna.

Jag tror därför att de åtgärder som nu vidtas, inte minst på byggsidan, är av sådan karaktär att de är försvarliga och att de kommer att motverka ökad arbetslöshet. Jag tror inte heller att vi då löper någon risk av det slag som jag här antytt när vi åter får ett annat och bättre konjunkturläge — det är alldeles givet att vi får det under våren och sommaren — med mycket stor efterfrågan på arbetskraft.

Herr talman! I någon mån gäller ju detta också om praktiskt taget hela vår arbetsmarknad. Vi kan säga att vi just nu har en hög arbetslöshet, och jag är den siste att vilja nonchalera den. Den arbetslöse är en individ, och därför är problemet individuellt. Det är alltså den enskilde som har svårigheter, och den enskilde skall ha hjälp och stöd. Om vi nu har 35 000 arbetslösa människor, är denna arbetslöshet alltså oroande. Den ger samhället anledning att vidta långtgående åtgärder.

Men det är också på ett sätt ett marginalproblem. Det behövs inte så stora svängningar i konjunkturen för att vi på nytt skall få en efterfrågan på arbetskraft som något överstiger tillgången, åtminstone inom vissa områden av vårt land.

I andra delar av vårt land är situa-

tionen emellertid sådan att frågan i dag är hur vi skall kunna åstadkomma något med de arbetsmarknadspolitiska medlen, med omskolning och omflyttning av arbetskraft. Många här i kammarerna kan nog vittna om att i vissa delar av vårt land är de arbetslösa eller de som är i arbetslöshetens riskzon i den åldern att vi inte gärna kan begära att de skall flytta, fastän det råder efterfrågan på arbetskraft i andra delar av landet. Då är det nödvändigt med mera långsiktiga åtgärder.

Det finns en del som tycker att vi nu har en hög omskolning. Vi kommer att öka den ytterligare. Jag tror att det är riktigt. Vi bedömer det på det sättet att vi även i ett högkonjunkturläge kommer att ha kanske 50 000, 60 000 eller 70 000 människor i omskolning under ett år, detta, herr Werner, för att möta strukturproblemet, för att snabbt kunna slussa över arbetskraft från områden där vi har en nedtoning, en minskning i sysselsättningen, till områden där vi har en successiv ökning. Jag delar därför herr Werners uppfattning att arbetslöshetsproblemet i dag har ett samband med den pågående strukturförändringen och att det således krävs alldeles speciella åtgärder för att klara denna uppgift, men att dessa åtgärder ligger inom ramen för den moderna arbetsmarknadspolitik som bedrivs i vårt land.

Låt mig till sist också säga beträffande byggarbetskraften att vi har iakttagit en glädjande utveckling av produktiviteten, vilket bl. a. påverkat tiden för färdigställande av bostäder. På ett par år har den genomsnittliga tiden för produktionen av en lägenhet minskat från cirka 15 månader till ungefär 13, eller med i runt tal 15 procent. Även om vi ökar bostadsbyggandets omfattning, är det klart att vi måste ta hänsyn till denna produktivitetstegring, som naturligtvis i hög grad beror på ökad maskin användning, bättre kapitaltillförsel, jämnare produktion, ökad aktivitet — givetvis också

Ang. skyldighet för företag att varsla om driftsnedläggning m. m.

från de anställdas sida — och mindre omflyttning mellan olika arbetsplatser. Allt detta är utomordentligt glädjande företeelser och har ställt oss inför frågan, om vi inte nu måste utreda vilket behov av byggarbetskraft vi har i landet för den byggnadsverksamhet som vi kan emotse under de närmaste åren. Låt oss anta att vi räknar med att bygga 100 000 lägenheter eller kanske något däröver per år och att vi någorlunda kan bedöma omfattningen av det övriga byggandet.

Jag tycker att det är av utomordentligt värde att det är Byggnadsarbetarförbundet som har skrivit till Kungl. Maj:t och begärt en sådan utredning om byggarbetskraften och om utbildnings- och rekryteringsfrågorna. Den utredningen har i dagarna kommit i gång. Vi kommer givetvis att avvakta resultatet med intresse i förhoppning att utredningen skall kunna ge ett bidrag till en planering av byggnadsverksamheten. Vår politik i år har varit att få igångsättningen huvudsakligen koncentrerad till vår- och sommarmånaderna. Vi har dock förhoppningar om en hel del vinterarbeten inomhus, samtidigt som vi gärna kommer att stimulera till en ökad reparations- och underhållsverksamhet i äldre fastigheter, inte minst under vintermånaderna, för att därmed om möjligt kunna få bort den byggarbetslöshet som vi haft även under de senaste vintermånaderna.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. skyldighet för företag att varsla om driftsnedläggning m. m.

Ordet lämnades härefter ånyo till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet **JOHANSSON**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr *Ferdinand Nilssons* (cp) interpellation angående skyldighet för företag att varsla om driftsnedläggning m. m., och nu anförde:

Herr talman! Herr Nilsson i Kungängen har frågat om jag är villig att föranstalta om och för riksdagen förelägga förslag avseende lagstadgad skyldighet för företag som avser att företa driftsnedläggning eller inskränkning av mera betydande omfattning att därom i god tid ge varsel åt såväl anställda — arbetare och tjänstemän — som kommuner och arbetsmarknadsmyndigheter.

Sedan länge finns överenskommelser mellan arbetsmarknadsstyrelsen och näringslivets organisationer om att företagen minst två månader i förväg skall lämna besked till arbetsmarknadsmyndigheterna om nedläggningar och större driftinskränkningar. I många fall lämnar företagen sådana förhandsbesked betydligt tidigare. Förlängning av den avtalade varseltiden borde därför vara möjlig. Det är även önskvärt att inte bara arbetsmarknadsmyndigheterna och de anställda utan också kommunerna får varsel.

Beträffande varsel till de anställda finns bestämmelser i avtal mellan SAF, LO och TCO om företagsnämnder. Enligt avtalen skall varsel till offentlig myndighet samtidigt delges företagsnämnden, som sedan fortlöpande skall hållas underrättad om sakens vidare utveckling.

I stort sett har företagen följt överenskommelserna om att varsel skall lämnas. Endast i undantagsfall har försummelser förekommit. Det är inte troligt att en lagstadgad varselskyldighet helt skulle eliminera sådana försummelser. Så länge de frivilliga överenskommelserna om varsel följs på ett tillfredsställande sätt finns det därför inte tillräckliga skäl att aktualisera lagstiftning.

Även om varselsystemet alltså fortfarande bör bygga på frivillighet bör det dock kunna förbättras i olika avseenden. Jag har därför haft överläggningar med arbetsmarknadens parter och arbetsmarknadsstyrelsen om förbättringar av de nuvarande överenskommel-

Ang. skyldighet för företag att varsla om driftsnedläggning m. m.

serna. Vid dessa överläggningar diskuterades de allmänna principerna för överenskommelserna. Den närmare utformningen kommer att behandlas vid överläggningar mellan arbetsmarknadsstyrelsen och parterna.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få framföra mitt tack för det positiva svar som jag fått på min interpellation.

Bakgrunden till interpellationen är det läge som nu råder och som för övrigt, kan jag säga, också återspeglats i den tidigare debatten här och i inrikesministerns anförande. Här föreligger förhållanden som direkt har att göra med åtgärder från statsmakternas sida — inte helt och hållet men i icke ringa utsträckning.

EFTA-avtalet har reducerat skyddet för företag och arbetstillfällen. Jag konstaterar att samtidigt bibehålls den i och för sig berättigade arbetsmarknadsprotektionismen. Skatter och avgifter trycker allt hårdare, och omsättningsskatten och de ur pensions-systemets synpunkt något för stora ATP-avgifterna — det är löntagarnas pengar det gäller — försvagar konsumtionskraften. Detta speglar sig litet varstans i vårt land.

Jag konstaterar att det i Uppsala län inom uppbördsväsendet, år 1965, fanns restantier på 10 miljoner kronor. I år finns redan restantier på 26 miljoner kronor. Detta säger ju någonting.

Driftinskränkningar och företagsstopp i norra Uppland betyder otrygghet och arbetslöshet för många. Jag erinrar om att det av Skogsägareföreningen konstaterats att det kommer att bli minskad avverkning i vinter, vilket medför svårigheter att få arbete i skogen. Situationen är för många synnerligen prekär — i några delar av vårt land är det kanske litet bättre men på andra håll otvivelaktigt svårare.

Jag vill slå fast detta och kommer sedan till den framstöt som jag här har gjort. Den grundar sig på det bestämda intryck jag fick i våras att man inom riksdagens andra lagutskott intog en mycket negativ ställning till den motion i varselfrågan som då väcktes från värmlandshåll. Utskottets ställningstagande medförde att motionärerna inte fullföljde framstöten utan resignerade. Jag reagerade redan då, och jag återkommer nu. Herr statsrådet säger nu att vi har det frivilliga systemet — och det är alldeles riktigt. Han säger visserligen att systemet inte fungerat bra, men han vill i alla fall göra gällande att det fungerat på ett tillfredsställande sätt. Jag är inte riktigt säker på att man på alla håll ute i landet, där det skett driftinskränkningar och där friställningar har aviserats, har samma inställning.

Herr statsrådet säger att det inte är troligt att en lagstadgad varselskyldighet *helt* skulle eliminera sådana försummelser. Nej det må så vara, men jag undrar om vi inte kan vara överens om att ett system med lagstadgade bestämmelser skulle fungera bättre — det är åtminstone min uppfattning, och jag tycker att man kunde ompröva förslaget. Utskottet gick emellertid emot att vi skulle undersöka möjligheterna att införa lagstadgade bestämmelser, och jag tyckte att det var litet hårt.

Jag har sett vad arbetsmarknadsstyrelsen säger angående varsel vid personalinskränkningar. Det finns överenskommelser mellan arbetsmarknadsstyrelsen och Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen, Handelsnämnderna och Kooperativa förbundet om att länsarbetsnämnderna skall få meddelande om nedläggelser. Samtidigt säges att företagsnämnderna i företagen skall bli aviserade.

Vid definitiv driftnedläggelse rör det sig om varsel på två månader, om minst tio arbetstagare berörs av åtgärden. Det är en ganska kort tid för människor, som kanske får alldeles förnya

Ang. skyldighet för företag att varsla om driftsnedläggning m. m.

sin tillvaro på en helt annan ort. Jag understryker att människorna i den omställningskris som vi går igenom inte är hjälpta med att det sägs att det på annat håll och kanske i en annan bransch och med krav på annan yrkeskunnighet sätts i gång nya företag vid omkonstruering av näringslivet. Faktum är ju att företagen mister sin verksamhet. Arbetare och tjänstemän får svårigheter med omplaceringen, särskilt om de är rotfasta i den bygd som de är knutna till genom anförvanter och genom innehav av egna hem osv. Det är inte alltid så trevligt att bli omplacerad. Det var någon som för en stund sedan viskade i mitt öra att vi knappast skulle behöva ta varvsarbetare från utlandet, utan att de skulle kunna tas från Norrland. Jag är inte så säker på att norrlänningarna heller skulle bli så förtjusta i en sådan omplacering. Det var bara en stilla röst, och herr statsrådet är alldeles utan ansvar för den synpunkten.

Jag har i min interpellation understrukit att kommunerna hittills har stått på sidan om. Ändå är jag tacksam över att statsrådet nu finner det »önskvärt» att inte bara arbetsmarknadsmyndigheterna och de anställda utan också kommunerna får varsel. Det är en from och bra önskan, som jag hoppas kommer med i den översyn som statsrådet har ställt i utsikt, ty det är en synnerligen erforderlig och väsentlig sak.

En sak som jag finner synnerligen önskvärd i nuvarande situation har av statsrådet bara berörts i förbigående. I norra Uppland har stora företag talat med respektive kommun och framhållit att de behöver bostäder, skolor osv., ty man ämnar utvidga verksamheten. Nu meddelar samma företag diskret och litet på sidan om att anställningsstopp för närvarande råder. Det är inte tillfredsställande, och sådana situationer kan inte vara riktigt nöjaktiga med hänsyn till den kommunala planeringen.

Jag har som sagt en känsla av att statsrådet kanske är positivt inställt till förbättrade förhållanden även på detta

område, och jag ber att särskilt kommunernas situation skall observeras. Skulle det inte i alla fall särskilt med hänsyn härtill löna sig att undersöka om det hela inte kunde fungera mera tillfredsställande med lagstiftningsåtgärder. Förhållandena på detta område är inte privaträttsliga. Det är inte en fråga som lämpar sig för bara frivilliga avtal med den och den organisationen, utan det rör frågor av även offentlig-rättsligt intresse. Därför bör lagstiftning komma in i bilden.

Herr statsrådet **JOHANSSON:**

Herr talman! Beträffande kommunernas möjligheter att ta kontakt med företagen är jag helt överens med herr Ferdinand Nilsson. Vi har för avsikt att också låta kommunerna via kommunförbunden komma med i de förhandlingar, som nu pågår om varsel-tid. Om vi i departementet eller arbetsmarknadsstyrelsen skall kalla till sådana överläggningar kommer vi att tala med ämbetsverket om. Själva principen är emellertid riktig.

Jag undrar om inte detta är en mer långsiktig planeringsfråga. När det nu ute i kommunerna pågår en investeringsplanering gällande bostadsbyggnad och alla andra investeringar under om möjligt en femårsperiod, så är det klart att vi också vill ha in näringslivets investeringsplanering i den diskussionen. Svårigheter finns naturligtvis för näringslivet i vissa fall att göra en så långsiktig plan. En del av de stora företagen kan göra det, andra har svårigheter. Det blir diskussioner, som vi får ta upp med näringslivets företrädare.

Frågan om varseltiden är naturligtvis i mycket också en fråga om tidig information till de anställda. Här spelar företagsnämnderna en mycket betydande roll. Det är en verksamhet under utbyggnad, där man inte kan påstå att den slutgiltiga formen ännu har nåtts. Mycket återstår att göra. Vi

Ang. skyldighet för företag att varsla om driftsnedläggning m. m.

har den uppfattningen att en del företag sköter detta bra, andra företag sköter det sämre, och en del företag sköter det uppenbarligen mycket dåligt. Det är mot den dåliga skötseln — där förhållandena alltså kan förbättras — som vår kritik skall riktas. Herr Ferdinand Nilssons till tonen något indignerade resonemang uppskattar jag, därför att om han liksom vi är indignerade över missbruk på detta område, skall vi reagera så starkt att detta om möjligt kan undvikas.

Jag har i remissdebatten i denna kammare angivit ett par fall, där den kontaktverksamhet, som företagen bedrivit gentemot de anställda och kommunerna, varit alldeles orimlig. Där har jag för min del reagerat mycket starkt. Det kommer jag att göra också i fortsättningen i varje sådant fall.

Å andra sidan har vi sett en ökad benägenhet hos företagen att lämna besked i så god tid som möjligt. Något företag har meddelat besked om nedläggning tre år i förväg. Det finns företag som ett och ett halvt år i förväg är beredda att ge besked till sina anställda. Men man kan naturligtvis inte helt förbigå de praktiska svårigheter som en del företag kan ställas inför. Vad blir resultatet när man meddelar de anställda att man tänker lägga ned företaget om ett år? Det är klart att de anställda då anstränger sig att skaffa sig nya jobb. Det kan leda till att företaget inte kan driva sin verksamhet fram till den tidpunkt som man hade bestämt sig för. Jag tror man får vara beredd att ta en del sådana hänsyn.

Därför tror vi att det är riktigare att tills vidare pröva den frivilliga vägen, att utvidga företagsnämnderna ytterligare, se till att företagen i god tid lämnar uppgifter till de anställda och till kommunerna. Om detta skulle visa sig inte vara tillräckligt, får vi kanske överväga lagstiftningsåtgärder. Jag tror dock inte att det är rätt väg, herr Ferdinand Nilsson, att först lagstifta och se hur det går, utan det är bättre att först

pröva det frivilliga systemet och bygga ut det. Går det bra, all right, då fortsätter vi på den vägen. Lyckas det inte, får vi överväga om lagstiftning skall tillgripas.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag är tacksam för de ytterligare informationer som vi nu har fått på detta område. Jag tycker det verkar lovande särskilt när vi fick utfästelsen att det hädanefter skall observeras, att även kommunerna är part i detta avseende — inte bara som ett önskemål utan som en realitet vid avtalen. Det är värdefullt, och det tar jag fasta på.

Jag medger utan vidare att det är riktigt när statsrådet säger att förhållandena kan vara olika, men det är den gamla historien: för de friska, dvs. de laglydiga, fordras inte så mycket lagstiftning, men för de krångliga behövs den.

Det är naturligtvis så, att man över huvud taget inte kan få erfarenhet av en lagstiftning förrän den blir tillämpad — det kan vi ju vara överens om — och då kan vi således inte säga så mycket om den i förväg. Att det för närvarande inte är tillfredsställande på detta område är vi ju rörande eniga om, och det är för mig det väsentliga i detta sammanhang. När statsrådet sedan säger att vi, om det inte lyckas på frivillighetens väg, naturligtvis får gå lagstiftningsvägen, då är vi fullständigt sams. Detta innebär såvitt jag förstår och med den bedömning jag har av läget att det inte kommer att dröja så förfärligt länge innan vi får pröva lagstiftning. Annars lär det inte fungera bra här.

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Jag hoppas bara att herr Ferdinand Nilsson inte har någonting emot att vi försöker lösa denna fråga i samförstånd med näringslivet.

Om annan förläggningsplats för skjutfältet i Ringenäs

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 165, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 § lagen den 5 december 1958 (nr 566) om ersättning för krigsskada å egendom;

nr 166, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648) såvitt avser bl. a. fordons beskaffenhet och utrustning, m. m.; samt

nr 169, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 14:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Föredrogs och hänvisades

motionerna nr 901 och 902 till bevillningsutskottet samt

motionerna nr 903 och 904 till lagutskott.

Om annan förläggningsplats för skjutfältet i Ringenäs

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 146, i anledning av motioner om förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats.

I de likalydande motionerna I: 190, av herr *Mossberger*, och II: 245, av herr *Josefsson* i Halmstad, hade föreslagits att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av frågan om annan förläggningsplats för skjutfältet i Ringenäs.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 190 och II: 245.

Reservation hade avgivits av herrar *Söderberg* (s) och *Rönnberg* (s), vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att

riksdagen med bifall till motionerna I: 190 och II: 245 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning av frågan om annan förläggningsplats för skjutfältet i Ringenäs.

Herr **SÖDERBERG** (s):

Herr talman! I dessa motioner talas om att förlägga skjutfältet i Ringenäs till annan plats. Jag skulle emellertid vilja säga att det väsentliga i detta sammanhang är att förlägga skjutningarna vid Ringenäs till annat område. Jag är i och för sig inte övertygad om att vi behöver någon utvidgning av skjutfälten i det här landet, utan det bör snarare tvärtom vara fråga om en koncentration och ett bättre utnyttjande av redan befintliga skjutfält.

Skjutfältet i Ringenäs ligger i ett mycket ömtåligt område nere på Hallandskusten vid Halmstad. Om man nämner namnen Tylösand, Frösakull och Viken kanske det ger en bild av att det gäller ett område som inte bara av hallänningarna utan även av stora delar av Sveriges befolkning i övrigt används för rekreation.

När man i utskottets utlåtande talar om övningsmöjligheterna för de förband som finns i Halmstad och dess närhet framgår att det över huvud taget inte finns några militära förband här i landet som är så väl försedda med övningsområden som just I 16 och därmed också infanteriets kadett- och aspirantskola. Förutom Ringenäs förfogar man över övningsområdet på Nyårsåsen, som riksdagen bara för några år sedan var med om att väsentligt utvidga. Därtill kommer att man på Tönnersjöheden har ett stort skjutfält kvar från den tid då det användes som bombfällningsfält för flygförbandet i Halland. Dessutom finns det gamla övningsfältet vid Skedalshed, som dock inte är något större område.

Inte alltför långt ifrån Halmstad ligger Skillingaryds artilleriskjutfält. Om vi närmast ser på Lv 6 — alltså Göteborgs luftvärnskårs — skjutmöjlighe-

Om annan förlägningsplats för skjutfältet i Ringenäs

ter, finns dels skjutfältet på Österlen, Ravlundafältet, dels skjutfältet i Karlsborg, som ju är speciellt ägnade för luftvärnsskjutningar. Avstånden bör i detta sammanhang inte medföra några större nackdelar, eftersom förbanden i alla fall måste bedriva övningar i transporter och förflyttningar.

Det är över huvud taget nödvändigt att vi får ett bättre utnyttjande av de skjutfält som redan finns. Jag vill i det sammanhanget erinra om att vi under senare år ställt betydande områden till förfogande för militära övningar: dels Prästtomta eller Gullbergsfältet i Östergötland ovanför Linköping, dels skjutfältet i Älvdalsåsen. Vidare har vi Villingsberg och en hel del andra områden i Mellansverige.

Herr talman! Jag finner det vara i högsta grad möjligt att tillgodose de önskemål som har framställts från Halmstads kommunblock och Halmstads stad om, att man nu skall ta bort skjutövningarna från Ringenäs och förlägga dem till annat område. Av det skälet ber jag att få yrka bifall till reservationen, alltså i detta fall motionerna.

I herr Söderbergs yttrande instämde herr *Rönberg* (s).

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Statsutskottets första avdelning har vid många tillfällen haft att ta ställning till motionärers önskemål om flyttning av skjutfält eller andra militära övningsområden. Det skall medges att dessa många gånger är ett intrång i den allmänna rörelsefriheten på olika områden i vårt land. Så sent som i fjol hade vi att ta ställning till frågan om Villingsbergs skjutfält i Närke, och nu anmäler sig frågan om Ringenäs i Halland.

Utskottet har, det kan jag försäkra, noga penetrerat denna fråga och bl. a. införskaffat särskilda upplysningar i ämnet, både muntliga och skriftliga. Att utskottets överväganden resulterat i ett

avstyrkande av motionerna beror främst på följande.

Till stöd för sitt beslut har utskottet sålunda kunnat åberopa en nyligen gjord utredning i ämnet. Denna utredning hade föreslagits av fortifikationsförvaltningen och efter beslut av Kungl. Maj:t utförts av försvarets fastighetsnämnd. Såsom fastighetsnämnden framhåller hade den efter slutförd undersökning nödgats konstatera, att det icke är möjligt att förlägga skjutövningarna i Ringenäs till annan plats. Vad som särskilt försvårar en flyttning i detta fall är att Ringenäsfältet till allra största delen utnyttjas av Lv 6, och att luftvärnsskjutningar kräver ett betydande riskområde. Av denna anledning måste ett skjutfält, där sådan skjutning bedrives, nästan med nödvändighet ligga vid kusten. Om så icke är fallet måste skjutfältet ha en mycket stor yta; det har talats om cirka 45 000 hektar. Vid Hallandskusten i övrigt har det visat sig, att med hänsyn till den omfattande exploatering som där skett någon annan plats än Ringenäs nu icke gärna kan komma i fråga.

I diskussionen i denna fråga har av herr Söderberg som alternativ nämnts Kråks skjutfält vid Karlsborg. Enligt vad utskottet inhämtat och vid tidigare besök på platsen i annat sammanhang kunnat konstatera, är skjutfrekvensen där redan nu så stor, att det är förenat med betydande olägenheter för fiskarbefolkningen att kunna utöva sitt näringsfång i Vättern. Att flytta dit ytterligare skjutningar skulle givetvis förvärra deras situation. För övrigt är, som sagt, trängseln där av skjutande förband så stor, att man helt kan bortse från detta alternativ.

Ett annat förslag som också nämnts är att taga i anspråk Skedalahedsfältet utanför Halmstad. Även detta alternativ torde få anses ogenomförbart, då det inte ligger vid kusten och inte har de dimensioner som behövs för skjutningar av här ifrågavarande slag.

Även Ravlundafältet i östra Skåne

Om annan förläggingsplats för skjutfältet i Ringenäs

har varit med i bilden som ersättare till Ringenäs. Också detta skjutfält är till trängsel fyllt av skjutningar. Sålunda kan erinras om att P 6, som rätteligen skall skjutas på Ravlunda, med hänsyn till nämnda förhållanden måst förläggas vissa skjutningar till Ringenäs. Att över huvud taget hänvisa Lv 6 i Göteborg till Ravlunda kan väl knappast komma i fråga med hänsyn till det stora avståndet mellan dessa båda platser. Att för ändamålet utöka Ravlundafältet, om detta över huvud taget är möjligt, skulle möta stort motstånd från denna trakt av Skåne.

Av utskottets liksom av fastighetsnämndens yttranden framgår, att mycket omfattande undersökningar har utförts som visar att en förläggning av skjutfältet i Ringenäs till annan plats icke går att genomföra åtminstone inte för närvarande.

Vad beträffar en förläggning till Mellansverige i övrigt så har tidigare utredningar klart gett vid handen, att det torde erbjuda mycket stora svårigheter att inom denna del av landet finna ett tillräckligt stort och lämpligt beläget område, inom vilket ett skjutfält skulle kunna anordnas utan betydande sociala och samhällsekonomiska konsekvenser. Förutom sådana kostnader från civil synpunkt har man även att beakta de mycket stora kostnader, som med nödvändighet måste uppkomma i samband med att ett område med den omfattning och storlek, som det här måste bli fråga om, dvs. 45 000 hektar, bygges ut till skjutfält. Enbart kostnaden för markförvärv, intrångsersättning o. d. torde komma att uppgå till stora summor. Härtill kommer kostnaderna för förläggningar, vägar, utbildningsanordningar m. m.

Jag har svårt att tro, att man vill påtaga sig de sociala, ekonomiska och andra konsekvenser som måste uppkomma i samband med en bortflyttning av skjutningarna vid Ringenäs endast för att bereda utrymme för strövområden. Det kan f. ö. nämnas att Ringenäs lig-

ger cirka en och en halv mil från Halmstad och att det, enligt vad utskottet inhämtat, finns ganska gott om strövområden på närmare håll än på Ringenäs.

Då fastighetsnämnden i våras upptog överläggningar i denna fråga med Halmstads kommunblock och staden, framställdes från blockets och stadens sida önskemål om att Ringenäs skulle avstås av försvaret för fritidsändamål. Fältet skulle sålunda utnyttjas i huvudsak som strövområde. Kunde detta inte ske, angavs som ett minimiönskemål att skjutningarna upphörde sommartid. Vad sistnämnda önskemål beträffar har, som utskottet nämnt, militärbefälhavaren i västra militärområdet ansett möjligt att inställa luftvärnsskjutningarna under tiden 15/6—15/8 även om att minska skjutfrekvensen med infanterivapen. Genom dessa åtgärder skulle störningarna högst väsentligt kunna begränsas för de kringboende. Enligt vad som under hand inhämtats, är det att räkna med att så kommer att ske. Kommunblockets och stadens önskemål torde sålunda bli tillgodosedda i detta avseende, och jag tycker att mycket är vunnet med detta.

Vi lägger ner stora summor på försvaret, inte minst beträffande anskaffning av moderna vapen och för värnpliktsutbildning. Det är då högst angeläget att de värnpliktiga också får öva sig med dessa vapen. Jag är emellertid ingalunda främmande för tanken att man får ta de sociala och ekonomiska konsekvenser, som t. ex. en förflyttning av ett skjutfält skulle medföra, om man härigenom kan tillgodose ett civilt samhällsligt intresse av mycket hög angelägenhetsgrad. Men som jag nyss antytt har jag inte blivit övertygad om att man i detta speciella fall — där det, som framgått, endast gäller anskaffning av strövområden — får påtvinga en annan trakt i vårt land alla de konsekvenser av olika slag som ett nytt skjutfält där skulle medföra. Detta kan knappast anses vara realistiskt.

Om annan förläggingsplats för skjutfältet i Ringenäs

Herr talman! Motionärernas förslag utmynnarnar i hemställan om utredning i denna fråga. En sådan utredning är nyligen gjord av försvarets fastighetsnämnd, som bör äga den bästa sakkunskapen på detta område. Att nu tillsätta ytterligare en utredning i detta ämne kan jag inte finna motiverat.

På dessa och i övrigt anförda skäl hemställer jag om bifall till föreliggande utskottsutlåtande.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Jag har över huvud taget inte räknat med några kostnader för den här förflyttningen, herr andre vice talman! Jag har klart och tydligt sagt att det naturligtvis vore fullkomligt vansinnigt att ersätta Ringenäs med ett annat skjutfält. Vad man skall göra är att på ett organisatoriskt tillfredsställande sätt utnyttja de redan befintliga skjutfälten.

Jag har under tio års tid bott i närheten av Ringenäs skjutfält — nu har jag flyttat därifrån, så jag har inga som helst personliga intressen i den här saken — och jag vet att det är så ringa del av året, som Lv 6 utnyttjar detta skjutfält för sina skjutningar, att dessa lika bra kan förläggas till Kråks skjutfält eller Ravlundafältet. Man måste ändå, som jag tidigare sagt, ha övningar i förflyttningar och transporter. Om man nu försöker att för en gångs skull spara pengar, så kan man begagna tillfället att göra det samtidigt som man övar transport till skjutfältet. Det finns starka skäl för att försvaret tillvaratar alla de möjligheter till besparingar som står till buds.

Det är alltså inte fråga om att utöka något äldre skjutfält och inte heller att skaffa något nytt utan det är helt enkelt fråga om att utnyttja de redan befintliga fälten på ett tillfredsställande sätt.

Till herr Ivar Johansson vill jag också säga att jag dock har suttit några år i statsutskottets första avdelning under hans sakkunniga ledning och även

varit ner och tittat på Skedalahed — jag begriper alltså mycket väl att man inte kan öva luftvärnsskjutningar på detta fält, inte ens med lösa skott. Därför kan den saken helt och hållet avföras ur bilden; om det nu var detta herr Johansson tänkte på. Vad jag avsåg i sammanhanget var att Skedalahed utnyttjas för andra övningar när det gäller I 16 och infanterikadettskolan.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Söderberg begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 146, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Söderberg begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Om betygsättningen i grundskolan

Ja — 89;

Nej — 27.

Därjämte hade 12 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 147, i anledning av motioner om bevakning av vapenförråd m. m.;

nr 148, i anledning av motioner om försöksverksamhet med längre sammanhängande arbetspass på gymnasiet och grundskolans högstadium;

nr 149, i anledning av motioner om förbättring av landsbygdsungdomens möjligheter till skolundervisning, m. m.; och

nr 150, i anledning av motion om tillsättande av en blandad skolkommision.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om betygsättningen i grundskolan

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 151, i anledning av motioner om betygsättningen i grundskolan m. m.

I de likalydande motionerna I: 495, av herr *Thorsten Larsson m. fl.*, samt II: 620, av herr *Johansson* i Skärstad och herr *Elmstedt*, hade yrkats, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag beträffande frågan om införande av ett absolut betygsättningssystem vid såväl grundskolan som de gymnasiala skolorna.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 495 och II: 620.

Reservation hade anmälts, utom av annan, av herr *Larsson, Thorsten*, (cp), som dock ej antytt sin mening.

Herr **LARSSON, THORSTEN** (cp):

Herr talman! »En skola där man inte utövar någon form av kontroll över undervisningens resultat torde aldrig ha funnits och kommer med stor sannolikhet inte heller att finnas.»

När jag gör detta citat ur skolinspektör Östen Perssons bok *Den relativa betygsättningens bakgrund* vill jag från samma källa nämna några av det antal betygsgrader, som den förhoppningsfulle abiturienten hade att emotse på 1800-talet. Det var inte mindre än 24 stycken graderingar, med betyget »berömlig» främst och därefter ett antal ordvalörer som ännu är kända — jag skall därför inte återge dem — ned till »godkänd», men det finns också sådana betyg som »med möda godkänd», »väl försvarlig», »antaglig», »knappt tillräcklig» samt »otillräcklig» såsom en måttstock för studentens kunskapsnivå. Kanske vi rent av kan säga, att vi kan utläsa en kunskapsprognos ur denna rikhaltiga betygsflora.

Det motionspar som nu behandlas har närmast sitt upphov i de uppenbara missförhållanden som tillämpandet av den relativa betygsättningen ibland har lett till. I vissa klasser har sifferbetyget 1—5 tillämpats efter den procentfördelning, som normalkurvan för sådana betyg anger. Man har därvid i många fall hamnat i rent felaktiga betyg. Detta torde dock ha berott av missförstånd. Det finns flera sådana, och jag har själv ett sådant exempel från en skola, där läraren inför den stundande avslutningen på läsåret sade till sina elever att de hade skött sig utmärkt i hans ämne. Han tillade ordagrant: »Ni förtjänar alla en 4:a i ämnet, men tyvärr får jag inte ge ett sådant betyg, utan ett par får 5:or, och sedan går skalan nedåt till 2:or och 1:or. Tyvärr är det så.»

Vi vet att det var ett stort misstag av läraren att göra så, men han har inte varit ensam om sådana misstag. En del sådana har blivit rättade, men många har rapporterats från olika håll som kvarstående. Häromdagen kunde

uppmärksamma läsare se i en tidning att en pojke som flyttat lämnat sitt betyg »i arv» till nästa som kom in i klassen. Jag må säga att det ändå verkar vara så över allt förnuft att man starkt ifrågasätter riktigheten av den tidningsuppgiften.

Hur som helst har nu skolöverstyrelsen i sitt yttrande över motionsparet sagt att den nuvarande betygssättningen fungerar i stort sett bra. Men man säger ordagrant: »På vissa punkter har dock mindre onöjaktigheter iakttagits.»

Får jag inom parentes här säga, att det av ordvalet »onöjaktigheter» verkar som om SÖ levde kvar litet i den gamla betygsskalans vokabulär! Detta missförhållande, som jag vill kalla det, säger sig SÖ vilja råda bot på genom ett stort antal lokalkonferenser. Jag noterar detta med tillfredsställelse, och det gör väl alla.

Men jag är ännu mer tillfredsställd över andra avdelningens och statsutskottets yttrande över motionen. Utskottet har här velat rätta till det missförhållande som jag har påtalat. Utskottet understryker, att »när det i läroplanen som norm för betygsfördelningen anges vissa procentsiffror — — skall detta inte tillämpas slaviskt i varje klassenhet». Skall normalkurvan, även kallad den Gausska, slå rätt, måste underlaget vara cirka 3 000 elever. Jag har ingenting emot den relativa betygssättningen om man kan få den någorlunda rättvis och riktig i sina prognoser — det är just den prognostiserande delen som skall vara styrkan i den relativa betygssättningen.

Jag undrar emellertid om vi inte borde ha ett eller två standardprov även i 9:an. Jag menar inte att dessa prov bör vara en måttstock för de individuella betygen, utan de bör ge läraren en uppfattning om var klassen befinner sig i förhållande till andra klasser. Att liksom gradera eleverna inom klassen har väl aldrig varit någon svårighet för läraren. Men att få betygen att bli rättvisande bland de andra betygen, när

Om betygssättningen i grundskolan eleverna söker sig vidare i undervisningsväsendet, tror jag är av mycket stor betydelse. Därför skulle det hälsas med tillfredsställelse om vi även i nian kunde få vissa standardprov.

Jag hoppas att den debatt om betygssättningen, som nu har pågått i skolor, i tidningar och även här i riksdagen, skall leda till en intensifierad upplysning om hur betygssättningen skall tillämpas. Det är ju, som jag har betonat, inte normalt att tillämpa normalkurvan på 30 elever. Det fordras ju hundra gånger så stort underlag. Man kan alltså gärna ge flera likartade betyg, om eleverna så förtjänar.

Herr talman! Med detta har jag bara velat ange motivet för motionen, och jag har som sagt intet yrkande i anledning av densamma.

Häri instämde herr *Svanström* (cp).

Herr **LIDGARD** (h):

Herr talman! Jag skulle gärna litet tydligare än genom ett enkelt instämmande från bänken vilja markera, att jag i huvudsak delar de synpunkter som herr Thorsten Larsson nu har framfört om det otillfredsställande betygssystem vi för närvarande har inom grundskolan och de gymnasiala skolstadierna. Det är ju synpunkter som vi från högerhåll framförde redan i samband med behandlingen av förslaget om grundskolan 1962, då en majoritet avsåg den reservation högern hade avgivit till förmån för ett absolut betygssystem.

Det framgår av utskottsutlåtandet att det menar att den otillfredsställande situationen i mycket stor utsträckning beror på bristande kunskaper hos lärarna, man kan väl också säga bristande information från de myndigheter som har att svara för information till lärarna om hur dessa skall utnyttja det betygsinstrument som man har satt i händerna på dem. Att döma av herr Thorsten Larssons exempel är detta väl i viss utsträckning riktigt. Man

Om betygsättningen i grundskolan

behöver inte ha bevisat så många föräldramöten i egenskap av målsman för att vara fullt på det klara med att lärarna känner en stor osäkerhet inför de metoder som man skall använda.

Det är i själva verket inte så konstigt. Jag tror att de allra flesta lärare känner till att det står i läroplanerna, att den enskilde elevens betyg skall uttrycka i vad mån han i relation till det totala antalet övriga elever i årskursen i riket uppnått studiemålet för ämnet i fråga. De flesta vet nog att det är målsättningen. Men jag tror också att det är många som frågar sig hur det skall gå till att nå detta mål.

Det talas i utskottsutlåtandet om ökat antal standardprov. Var har vi nu standardprov? Jag håller mig först till grundskolans högstadium. Vi har inga standardprov i 7:an, vi har inga standardprov i 9:an. I årskurs 8 har vi standardprov i svenska, engelska, matematik, tyska och franska. I gymnasiet har man standardiserade prov i årskurserna 2 och 3 i fem ämnen i vardera årskursen.

I de ämnen där det finns standardprov kan naturligtvis lärarna få en viss hjälp. Men vad skall de göra i de andra ämnena, där de är hänvisade till sin egen klass och kanske i någon mån till konferenser med övriga lärare i ämnet i skolan? Lärarna kommer ju inte upp till det där underlaget på 3 000 elever, som herr Thorsten Larsson talade om, även om de konfererar med alla sina kolleger inom skolenheten — det är väl bara i de allra största städerna som en sådan konferens skulle ge något utbyte. Det är i de ämnena som lärarna framför allt känner sig så osäkra. Efter många års erfarenhet på detta område kan jag intyga att det finns en ärlig strävan hos lärarna att ge vad man populärt kallar rättvisa betyg. Men i brist på anvisningar härför kommer men att återfalla till de procenttal som är angivna. Man vet att det är felaktigt, men man har inget annat stöd än det bräckliga systemet som

ser så fint och preciserat ut — t. ex. att 7 procent skall ha ett betyg och 24 procent skall ha ett annat. Det ger intryck av en sådan exakthet att man bortser från att det bygger på någon sorts cirkaresonemang.

Jag sade att jag tror att de allra flesta lärare är medvetna om de krav som ställs på dem. Jag tror också att de är medvetna om betydelsen av de betyg som de ger. Men de som är målsmän och de som är arbetsgivare och skall ta emot dessa elever måste ju säga sig, att betygen har så stor betydelse för elevernas framtid. Det gäller övergång till gymnasium från 9:an, det gäller övergång till fortsatt utbildning för gymnasiets elever i årskurs 3. Där har man mycket svårt att acceptera — låt mig överdriva uttrycket något — det intrång i rättssäkerheten som det faktiskt innebär att man inte ställer tillfredsställande instrument till förfogande för lärarna när det gäller att åstadkomma rättvisa betyg. Jag är fullt medveten om de enorma svårigheter som finns på detta område.

Herr Thorsten Larsson gav uttryck åt ett önskemål om ett eller två standardprov i 9:an. Jag tror också att det är ett riktigt önskemål, och jag vet att det är ett önskemål som många lärare uttalat vid de många konferenser som anordnats landet över, där myndigheterna har försökt informera om betygsättningens teknik. Men jag vet också, att när lärarna ställt detta önskemål har experter i denna mycket tekniska fråga stått upp och varnat för alltför mycket prov av detta slag.

Här får man som en vanlig enkel människa fråga sig: Vad är sanning i detta sammanhang? Det är just på denna punkt jag tycker att det ligger en riktig tankegång i den framställda motionen. Man skulle få en utredning på detta område, en utredning som skulle kunna föra saken framåt ytterligare.

Vi har haft denna typ av betygsättning sedan 1962. Beslutet fattades på

Om betygsättningen i grundskolan**Herr WALLMARK (h):**

våren, och systemet tillämpades första gången läsåret 1962—1963. Det är ju några år som gått sedan dess, och erfarenheterna har som sagt inte varit särdeles lysande. Jag tycker inte att det skulle behöva vara någon större prestige-fråga att ta upp denna sak igen med sikte på att rättvisa betyg har en enorm betydelse för det jag nyss kallade för rättssäkerheten i detta sammanhang.

Jag förmodar att orsaken till att herr Thorsten Larsson inte yrkade bifall till motionen var att han liksom jag hoppas, att det skall kunna komma ut något av de ytterligare preciseringar, som skolöverstyrelsens utlovat, och de uttalanden som görs i statsutskottets föreliggande utlåtande. Det som gör mig litet bekymrad i sammanhanget är en sak som står i skolöverstyrelsens yttrande. Där säger man, att systemet är så förhållandevis nytt att man inte bör ge sig in på att ompröva det. Jag vill erinra om att de experter, som satt i skolberedningen och som alltså knäckte denna fråga på beredningsstadiet och förberedde grundskolereformen, i sitt betänkande utgick ifrån att problemet om betygssättningen skulle bli föremål för en fortlöpande översyn.

Vi står nu inom vårt skolväsende i den situationen att man har en försöksverksamhet både med nya undervisningsmetoder och nya undervisningsformer. Det pågår en ständig utveckling, och jag tycker att man skulle kunna säga sig att en av sidorna i denna ständiga utveckling är att man fortlöpande följer upp betygssystemet och ser efter om det ger ett rättvisande besked om det kunskapsinhämtande och den kunskapsförmedling, som förekommer i det under hand förändrade undervisningssystemet.

I detta anförande instämde herrar *Hernelius* (h) och *Hübinette* (h) samt fröken *Stenberg* (h).

Herr talman! Jag skulle ha kunnat inskränka mig till att instämma i herr Lidgards anförande, men jag vill i alla fall säga ytterligare några ord särskilt med hänsyn till att många kan uppfatta skolöverstyrelsens yttrande så, att betygssystemet fungerar i stort sett tillfredsställande och att endast en del småjusteringar behöver göras. Nu upplevs betygen, som också har sagts, som ytterligt avgörande för elevernas möjligheter att komma med i fortsatt utbildning på gymnasiestadiet eller inom den högre utbildningen. För oss, som är ledamöter i kompetensutredningen, är en av de mera avgörande frågorna hur man skall bära sig åt för att få betygen inte bara att bli någorlunda rättvisa utan också att uppfattas som rättvisa.

Teoretiskt löser man detta problem genom den relativa betygsättningen kanske bättre än genom en absolut betygsättning. Det är väl också anledningen till att ingen i dag yrkar på en direkt återgång till det gamla betygsättningssystemet.

Praktiskt är väl frågan fortfarande öppen om detta är den rätta vägen att gå fram. Skolöverstyrelsens chef uttalade ju vid avdelningens sammanträde, att han i princip inte såg något hinder emot att det skulle bli diagnostiska standardprov i alla ämnen i alla klasser, och det har jag för min del uppfattat som ett löfte att man är beredd att arbeta i den riktningen. Det råder väl ingen tvekan om att detta kommer att underlätta betygsättningen för lärarna i hög grad.

En stor svårighet med hela betygsättningen är de två skilda riktlinjer, som lärarna skall tillämpa när de skall sätta betygen. Skall betygen uppfattas som diagnostiska eller prognostiska? Sett ur urvalssynpunkt när det gäller tillträde till högre utbildning är det av intresse att de är prognostiska, men enligt anvisningarna skall de vara diagnostiska, dvs. de skall täcka in vad vederböran-

Om betygsättningen i grundskolan

de elev har läst under hela det föregående läsåret, även om man skall lägga en viss tyngdpunkt vid vad eleven inhämtat under den senare delen av läsåret. Det måste bli en subjektiv bedömning från lärarens sida, eftersom han skall relatera betyget till en hel årskurs.

Ett exempel på den verkliga svårighet vi möter när vi skall diskutera dessa frågor är grekiskans ställning. Skolöverstyrelsen har i detta fall sagt, att det ju inte är rimligt att de som läser grekiska skall följa den relativa skalan, dvs. från 1—5 helt ut. Vi kan nämligen anta att det är de duktigaste eleverna som går den helklassiska linjen, och då bör det lämpligen bli en annan grupp som de skall relateras till när det gäller detta ämne. Kommer exempelvis medelbetyget för de helklassiska studerandena att vara 3,5, skall medelbetyget för dem som läser grekiska i skolan vara 3,5. Det är ju här fråga om en relativt liten grupp.

Man kan utan tvekan med ännu större fog föra fram samma synpunkter när det gäller betydligt större grupper. Detta är förhållandet när det gäller den vanliga kursen eller den särskilda kursen i engelska, och samma är förhållandet när det gäller matematiken, men i dessa fall har det inte skett något undantag.

Jag nämner detta för att belysa vilka utomordentliga svårigheter det visar sig att det finns när man i praktiken skall tillämpa den relativa betygsskalan.

Jag har inte yrkat på någon fortsatt utredning, eftersom jag vet att kompetensutredningen kommer att kontinuerligt följa dessa frågor och kanske kan komma att framlägga förbättringsförslag för att betygen skall kunna ge det prognosvärde, som de är avsedda att ha för de studerande vid tillträde till högre utbildning.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag vill betona att statsutskottet när det gäller den föreliggande motionen har varit överens om att man, vilket system man än använder, aldrig kommer fram till någon millimeterrättvisa utan att det gäller att på bästa sätt söka lösa de problem som föreligger.

Kort sagt kan sägas, att problemet är om läraren kan avgöra, huruvida han har en normalklass eller inte när han skall sätta sina betyg. Vi vet att skolöverstyrelsen nu gör allt vad den kan för att upplysa om dessa förhållanden.

Från statsutskottet skulle vi vara tacksamma om lärarnas fackorgan mer än hittills ville lämna upplysningar på detta område. Om en lärare verkligen kan avgöra, huruvida han har en normalklass eller ej, tror jag att detta nya betygssystem inte slår så mycket fel att det kan ha någon avgörande betydelse.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 152, i anledning av motioner om ökad undervisning i hemkunskap m. m.; samt

nr 153, i anledning av motion om vidgad möjlighet att erhålla befrielse från åttonde och nionde skolåret i grundskolan.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 154, i anledning av vissa motioner i frågor inom socialdepartementets verksamhetsområde.

Punkten 1

Om utredning rörande samhällets vårdpolitik

Till behandling hade statsutskottet förehåft

1) de likalydande motionerna I: 138, av herr *Paul Jansson m. fl.*, och II: 176, av herr *Blomkvist m. fl.*;

2) de likalydande motionerna I: 277, av herr *Eric Carlsson m. fl.*, och II: 363, av herr *Larsson i Öskeviksby m. fl.*; samt

3) de likalydande motionerna I: 278, av herr *Eric Carlsson m. fl.*, och II: 362, av herr *Larsson i Öskeviksby m. fl.*

I motionerna I: 138 och II: 176 hade anhållits, 1) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en parlamentarisk utredning rörande utformandet av en samhällets totala vårdpolitik för den enskilda människans vård och omhändertagande, 2) att därvid särskilt borde prövas frågan om införandet av ett enhetligt vårdhuvudmannaskap och att utredningen i fråga skyndsamt borde pröva ett gemensamt huvudmannaskap för den slutna åldringsvården och åldringssjukvården samt 3) att finansieringen av samhällets olika vårdformer måtte bli föremål för utredningens prövning och att därvid frågan om en arbetsgivaravgift till hälso- och sjukvårdens finansiering måtte kartläggas.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt,

1. att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 138 och II: 176,

2. att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 277 och II: 363,

3. att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 278 och II: 362.

Herr JANSSON, PAUL, (s):

Herr talman! I statsutskottets utlåtande nr 154 har man buntat ihop en mängd motioner som sedan utsatts för en kollektiv avrättning. I denna bunt

befinner sig också motionerna I:138 och II:176, som jag i egenskap av motionär vill säga några ord om.

Vi har i motionerna hemställt om en parlamentarisk utredning rörande utformandet av en, som vi uttrycker det, samhällets totala vårdpolitik för den enskilda människans vård och omhändertagande. I detta sammanhang vill vi ha en särskild prövning angående frågan om införandet av ett gemensamt huvudmannaskap för den slutna åldringsvården och åldringssjukvården. Vi vill även ha en översyn angående finansieringen av samhällets olika vårdformer, där bl. a. frågan om en arbetsgivaravgift för hälso- och sjukvårdens finansiering också bör diskuteras.

Först vill jag erinra om att det är omfattande reformer som på senare tid genomförts från såväl statsmakternas som landstingens och primärkommunernas sida i syfte att minska splittringen på vårdområdet. Som exempel kan nämnas landstingens övertagande av mentalsjukvården och provinsialläkarväsendet. Vi har emellertid den uppfattningen, att en ytterligare samordnad sjukvård bör göra det möjligt att ännu mer förbättra åtgärderna för den enskilda människans vård och trygghet. Man tvingas nämligen konstatera att det alltjämt råder en splittring på vårdområdet, som inte kan anses förenlig med en progressiv socialpolitik inom ramen för ett föränderligt samhälle.

Jag tillåter mig, herr talman, att med några exempel belysa den alltjämt rårande splittringen på detta område. Den gravida kvinnan har under havandeskapstiden rätt till förebyggande mödravård genom landstingets försorg, och förlossningen äger normalt rum på sjukhus, där även landstinget är ansvarigt för vården. Spädbarnen kontrolleras under den landstingskommunala förebyggande barnvården. Men då ett barn av kanske sociala skäl behöver omhändertagas för slutna vård kopplas först den primärkommunala barnvården in, och därefter leder det fram till att veder-

Om samordning av företagens hälsovård börande placeras på det landstingsdrivna barnhemmet. Om ungdomar behöver viss skyddstillsyn omhändertas de på statens ungdomsvårdsskolor, och det finns en rad andra splittrande effekter på detta område. En liknande uppsplittning på olika huvudmän finner man i vad gäller nykterhets- och kriminalvården.

Vad som emellertid framstår som mest besvärande är det dubbla huvudmannaskapet för ålderingsvården, som åligger kommunerna, och åldringssjukvården, som är en landstingskommunal uppgift. Gränsen mellan vad som är ett normalt åldrande och vad som kan betraktas som en sjukdom på gamla dar är ju i hög grad flytande, vilket tyvärr får till följd att den vårdsökande ofta kommer i kläm mellan de olika myndigheternas vårdansvar. Mycket talar för att en samordning på detta område så småningom tvingar sig fram. I detta sammanhang kan jag hänvisa till det frivilliga samarbete som på senare tid kommit till stånd inom vissa landstingsområden, där vi bl. a. i Skaraborgs län har fått en överenskommelse mellan primärkommunerna och landstinget beträffande skötseln av åldringssjukvården, som vi väntar oss mycket av för framtiden.

Vad slutligen gäller finansieringen av omvårdnaden av den enskilde medborgaren finns det enligt vår mening all anledning att se med nyktra ögon och mindre dramatiskt på vårdproblemen inför perspektivet med allt snabbare stegring av kostnaderna såväl personellt som penningmässigt. Kostnadsstegringen kan väl utan överdrift betecknas som enorm på detta område. Om ett landsting exempelvis bygger ett nytt sjukhus i dag, som kostar mellan 40 och 50 miljoner, dröjer det inte så värst många år förrän den årliga driftkostnaden för detta sjukhus är uppe i snart sagt samma belopp. Man kan drastiskt uttryckt säga, att man köper det där sjukhuset en gång varje år framöver.

Därför finns det anledning att se med

stort allvar på dessa frågor. Då är enligt vår mening införandet av en arbetsgivaravgift för hälso- och sjukvårdens finansiering inte otänkbart, eftersom vi nu godkänner det systemet då det gäller den öppna vården i viss utsträckning. När provinsialläkaren besöker oss i hemmet får vi ett läkarvårdskvitto av honom, och på det får vi ut ersättning genom sjukkassan, där arbetsgivaravgiften ligger till grund. Ett sådant system är därför inte otänkbart när det gäller den slutna vården.

Här kan jag erinra om att Skaraborgs läns landsting vid årets kongress i Landstingsförbundet har fört fram en motion angående statlig översyn av finansieringen av hälso- och sjukvården. Jag får väl hoppas, herr talman, att motionen inför detta forum kommer att få en välvilligare behandling än vår motion här i riksdagen nu har fått.

Jag har, herr talman, följaktligen inget yrkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3

Om samordning av företagens hälsovård med den allmänna sjuk- och hälsovården

I de likalydande motionerna I: 57, av herr *Werner*, och II: 72, av herr *Andersson* i Luleå m. fl., hade föreslagits, 1) att riksdagen skulle uttala sig för en försöksverksamhet med företagshälsovård samordnad med den samhällsliga sjuk- och hälsovården enligt synpunkter i motionerna samt 2) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om att storleken av erforderligt statligt stöd måtte prövas jämte i övrigt närmare anvisningar.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på anförda skäl hemställt,

Om samordning av företagens hälsovård med den allmänna sjuk- och hälsovården att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 57 och II: 72.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Utskottet yrkar avslag på motionerna I:57 och II:72 angående samordning av företagens hälsovård med den allmänna sjuk- och hälsovården. Det yrkandet är jag inte överraskad av, men när jag ser tillbaka på hur utskottsutlåtandena har formulerats vid tidigare riksdagar, då kommunistiska motioner om företagshälsovårdens problem behandlats, och jämför med vad som sedan har hänt på området, kan man ändå notera vissa framsteg.

De upprepade framstötarna genom motioner och interpellationer i riksdagen samt den växande opinionen för ett rationellt ordnande av företagshälsovården på fackförbunds- och LO-kongresser har avsatt resultat — resultat som inte är tillfredsställande, det vore för mycket sagt, men som ändå visat att frågan har förts framåt.

När motionen i denna fråga väcktes redan vid 1962 års riksdag från vår grupp, avfärdades synpunkterna om att underställa företagens hälsovård samhällets huvudmannaskap, dvs. landstingens, med att det ankom på arbetsmarknadens parter att lösa denna fråga. Från denna stelbenta position har man så småningom åtminstone till en del vikit undan. Fortfarande har dock varje konkret ställningstagande avvisats, fastän med den huvudsakligaste motiveringen att det pågick en utredning i anledning av den till arbetarskyddsstyrelsen överlämnade ILO-rekommendationen.

År 1965 kunde vi i en förnyad motion hänvisa till en skrivelse från Landsorganisationen, daterad den 7 september 1964, som i en starkt kritisk ton begärde att »företagshälsovårdsutredningen» kunde komma i gång med sitt arbete, vilket hade varit vilande alltför länge. Det hör till saken, att samma år som LO-skrivelsen avsändes uttalade riksdagsutskottet att »arbetet

inom utredningen hade intensifierats». Nu tycks emellertid utredningsarbetet — enligt vad utskottet här redovisar — stå inför sin fullbordan.

Jag vill emellertid rikta uppmärksamheten på att i det föreliggande motionskravet har vi motionärer — i avvaktan på utredningens framläggande — avstått från att återkomma med kravet om att generellt underställa företagshälsovården landstingens huvudmannaskap. I motionen yrkas att en försöksverksamhet anordnas inom något eller några landstingsområden, där en sådan samordning mellan samhällets sjuk- och hälsovård och företagshälsovården kan ske med landstinget som huvudman.

Utskottet redovisar nu i sitt utlåtande att SAF och LO ansett sig oförhindrade att, trots att utredningen ännu inte är klar, sluta ett samarbetsavtal om företagshälsovård. I avvaktan på att utredningen blir färdig får det väl ses som en dellösning, men från utskottets sida ser man det som helt omöjligt att något enda konkret initiativ tas från statsmakternas sida.

Oberoende av denna hållning från utskottets och riksdagens sida i fråga om riksdagens tidigare ställningstagande sker det, trots allt, en utveckling i den riktning som vi från vårt håll så många gånger ställt förslag om. Låt mig erinra om att Metallindustriarbetareförbundets senaste kongress i utlåtande till en kongressmotion anförde: »LO:s och SAF:s medicinska avdelningar har under det gångna året varit i kontakt med landstingen i Södermanlands, Jönköpings och Gävleborgs län för att med representanter därifrån diskutera möjligheterna att samordna företagshälsovård med samhälleligt driven sjuk- och hälsovård.»

Vid årets oktoberting med Stockholms läns landsting — som för övrigt hölls i denna plenial — uttalade förvaltningsutskottet till en motion om företagshälsovårdsproblem att man förutsatte annexsjukhusens utnyttjande

Om samordning av företagens hälsovård med den allmänna sjuk- och hälsovården vid lösandet av företagshälsovårdens problem. Vidare uttalades en förväntan om att en inom landstinget verksam vårdyrkeskommitté skulle beakta frågorna om utbildningen av industri-sjuksköterskor, man uttalade avsikten att försöka få en av arbetsmedicinska institutet planerad försöksverksamhet med en rörlig specialistgrupp förlagd inom landstingets verksamhetsområde osv.

Det sker alltså en del i den riktning, som vi tidigare förordat. Men det må undras: Vore det inte tänkbart att också riksdagen uttalade ett mera positivt intresse för saken än vad som sker i utskottets utlåtande?

Herr talman! Det jag yttrat om att utvecklingen på det här området till en viss del gått framåt gäller närmast det förhållandet, att de synpunkter våra motioner inneburit — motioner under ett flertal riksdagar — håller på att beaktas.

Ser man till situationen ute i företagen gäller dock det omdöme vi nu uttalat i vår motion. Det är egentligen inte vårt eget omdöme utan de fakta som lämnats i tidskriften Arbetarskyddets bilaga, där doktor C. A. Heibel redovisar en verkställd undersökning om hur det står till på företagshälsovårdens område. Flera fackförbundsorgan har om denna redovisning givit beteckningen »en mörk bild», och detta stämmer. Den visar att det framför allt när det gäller de mindre och medelstora företagen behövs en samordning med den samhälleliga sjuk- och hälsovården. Vad jag tidigare har anfört understryker detta.

Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till motionsparet I: 57 och II: 72.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Det har ju här alldeles nyss uttalats viss kritik mot stelbenthet i utskottet. Det har även nämnts vem som egentligen är den drivande

när det gäller företagshälsovårdens samordning med den samhälleliga sjuk- och hälsovården. Det är klart att man kan ha olika uppfattningar om detta. Något ointresse från utskottet har i varje fall inte förelegat. Utskottet har dock när det gäller detta ärende liksom alla andra ärenden ansett det angeläget att beakta resultaten av pågående utredningar, att se vilka förslag dessa utredningar avlämnar och att därefter i sedvanlig ordning fatta beslut. Riksdagen brukar ju förfara på det sättet.

Kungl. Maj:t har till arbetarskyddsstyrelsen överlämnat ILO:s rekommendation angående företagshälsovård för att styrelsen skall pröva frågan om och i vad mån rekommendationens principer borde komma till uttryck i lagstiftning eller i särskilda av styrelsen utfärdade anvisningar. Vidare har, såsom herr Werner påpekade, förhandlingar i frågan pågått mellan Arbetstygareföreningen och Landsorganisationen. Förhandlingarna har nått ganska långt och man har kommit överens om en hel del. Man tänker sig att ytterligare något skall kunna göras.

När allt detta har redovisats, när man vet att fackförbunden har drivit på åtskilligt och att lösningar står nära, har utskottet ansett sig böra avvakta de statliga utredningarna för att se vilka förslag de ger och därefter fatta beslut. Om det sedan är kommunistiska motioner eller fackförbundens påstötningar som fått det hela att bli så som herr Werner nu beskriver förhållandena är tämligen likgiltigt. Det angelägna är att någonting kommer att ske, och det är vi nog litet var förvissade om skall bli fallet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt därunder framkomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 4

Utskottets hemställan bifölls.

*Punkten 5***Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården**

I de likalydande motionerna I: 11, av herr *Dahlén m. fl.*, och II: 16, av herr *Ohlin m. fl.*, hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag till den utökade personalutbildning som behövdes inom olika hälso- och sjukvårdssektorer samt därvid även beakta angelägenheten av utbyggd hälsokontroll och medicinsk upplysning.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på återopade grunder hemställt, att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 11 och II: 16.

Vid punkten hade reservation avgivits av herrar *Per Jacobsson* (fp), *Edström* (fp), *Nihlfors* (fp), *Gustafsson* i Skellefteå (fp) och *Mundebo* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 11 och II: 16 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag till den utökade personalutbildning som behövdes inom olika hälso- och sjukvårdssektorer i enlighet med vad reservanterna anförde.

Herr **EDSTRÖM** (fp):

Herr talman! I förra veckan hade vi här i kammaren en debatt mellan socialministern och herr Lundström angående sjukvårdskrisen. Statsrådet redogjorde för allt som under de senaste åren åtgjorts för att komma till rätta med

dessa problem och ville såsom sin mening anföra, att det egentligen inte fanns något underlag för att tala om vårdkris inom den svenska sjukvården. Statsrådet ville även t. o. m. antyda att folkpartiet överdrev besvärigheterna. Herr Lundström erinrade om vad som inte hade gjorts men som borde ha gjorts och sade att förhållandena i dag fortfarande är mycket besvärande för sjuka av många olika kategorier. Det var nog inte något märkvärdigt med den där debatten. Det är självklart att regeringen som ansvarig främst vill peka på vad som gjorts och att man från oppositionens sida främst pekar på underlåtenhetssynderna. Det väsentliga är emellertid om situationen i dag är tillfredsställande för de sjuka eller icke, om våra sjukhus fungerar perfekt i full utsträckning och hur socialvården i övrigt fungerar.

Vad säger då verkligheten? Jag har med mig ett pressklipp från november 1963, och där står: »Inte mindre än 4 417 av lasarettens 46 596 vårdplatser befanns vid medicinalstyrelsens inventering vid senaste kvartalsskiftet vara stängda, flertalet på grund av brist på sjuksköterskor och i någon mån på läkare. Blott 88 procent av de tillgängliga platserna var belagda.»

Jag övergår sedan till medicinalstyrelsens senaste rapport, som vi fick för tre veckor sedan och som berör inventeringen den 26 juli i år. Enligt denna var av då befintliga 51 124 vårdplatser vid lasaretten inte mindre än 16 181 stängda. Vid undervisningssjukhusen var av samtliga vårdplatser genomsnittligt 40 procent stängda. Vid storstädernas sjukhus var genomsnittligt 45 procent stängda.

Den sistnämnda rapporten är en beskrivning av situationen i slutet av juli 1967, den förra däremot av situationen i slutet av september, alltså efter semestermånaderna, och rapporterna kan naturligtvis därför inte helt jämföras. Men medicinalstyrelsens senaste rapport åtföljdes av en översikt av situationen un-

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

der de senaste fem åren. Enligt den översikten var beläggningen vid samtliga lasarett i riket, i procent av samtliga fastställda platser, vid slutet av första kvartalet 1963 86 procent och vid samma tidpunkt 1967 80 procent. I slutet av juli 1962 var beläggningen 60 procent och i juli 1967 likaså 60 procent. Vid tredje kvartalets slut 1962 var 80 procent av platserna belagda mot 79 procent vid motsvarande tid 1967. Inte en enda beläggningssiffra hade blivit bättre!

Inte på en enda punkt hade vi under dessa fem år fått relativt bättre tillgång till sjuksköterskor. Som nämnts är situationen värst vid våra undervisnings-sjukhus och storstadssjukhus. Där har det långsamt blivit sämre. Vid Lunds lasarett var år 1963 i genomsnitt 234 vårdplatser stängda. 1964 hade antalet ökat till 289 och 1965 till 369. 1966 var genomsnittssiffran för hela året 359. Under dessa senaste två år har enligt direktionens årsberättelse inte ens 70 procent av vårdplatserna genomsnittligt under året varit belagda med sjuka. Ändå hör förhållandena inom Malmöhus läns landsting, som framgår av medicinalstyrelsens rapport, till de ljusare.

De uppgifter socialministern lämnade förra veckan gjorde mig därför beklämd och bedrövad över den fortfarande så bristande samordningen mellan sjukhusbyggande och utbildning av personal. Han nämnde att sjukhusinvesteringarna avsågs att i stort sett fördubblas under åren 1966 till 1969, att vi under dessa år skulle få bortåt 15 000 nya vårdplatser inom långtidsvården samt att åldringsvården skulle avsevärt utbyggas. Men han nämnde inget om någon ytterligare utbyggnad av våra sjuksköterskeskolor. Han nämnde att antalet platser på dessa skolor hade utökats från cirka 1 800 till omkring 2 800 under de senaste tio åren. Men han underlät att nämna att ökningen under de senaste två åren, från 1965, varit högst obetydlig samt att det i stort sett inte före-

ligger annat än mycket begränsade planer på en ytterligare utökning av sjuksköterskeskolorna. Han nämnde att med den intagning av cirka 2 800 elever per år som nu sker beräknar man att sjuksköterskeåkrens kapacitet under de kommande tre åren skall utökas med ytterligare omkring 3 700 heltidsdagsverken. Man har underlät att påpeka att den förut nämnda utbyggnaden kommer att skapa ett behov av ungefär lika många nya tjänster, varför bristen kommer att förbli absolut oförändrad, om inte större. Enligt SOU 1966:13 »Personalutvecklingen inom hälso- och sjukvården 1964—1970» beräknades att vi till 1970 skulle behöva ytterligare cirka 4 000 nya sjukskötersketjänster, cirka 600 nya tjänster som assistenter i laboratorium, i röntgen, operation m. m., som vi har för att ersätta sköterskor, och ungefär 1 000 tjänster inom mental-sjukvården. Sedan dess har ju utbyggnadstakten ökat och behovet har sannoligen inte blivit mindre. De här nämnda siffrorna stämmer därmed rätt bra överens. Under inga förhållanden har behovet av nya sköterskor minskat.

I SOU 1966:73 »Sjuksköterskeutbildningen» sägs på sidan 129: »När allt kommer omkring finner vi därför ingen anledning att inte hålla fast vid en målsättning av 3 800 elevplatser för grundutbildning på våra sjuksköterskeskolor», då inberäknat att samtidigt måste även en omfattande utbildning ske inom mentalvården samt för att utbilda assistenter av olika art för att ersätta sjuksköterskorna.

Redan 1959 framförde jag dels i Malmöhus läns landsting och dels här i riksdagen i debatt med inrikesminister Rune Johansson den åsikten att vi behövde minst 4 000 elevplatser på våra sjuksköterskeskolor för att på tio år få sjuksköterskebristen tillnärmelsevis eliminerad. Att jag hade kommit till den siffran berodde på en omfattande utredning som gjorts vid socialinstitutet i Lund. Den siffran är fortfarande aktuell; och detta är åtta år sedan.

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

Enligt min uppfattning är det nödvändigt att inom ett par år få till stånd minst 1 200 ytterligare elevplatser på våra sjuksköterskeskolor. Och eftersom kapaciteten på de vanliga skolorna inte är mer än 60 elever i genomsnitt skulle det betyda att vi behövde inte mindre än 20 nya skolor inom de närmaste åren.

Det mest upprörande är att våra storstäder tillsammans — som ju har en betydande del av landets invånare och sjukhus — inte disponerar mer än fyra skolor med en total årlig intagning av cirka 350 elever. För att tillfredsställa sina egna behov skulle man behöva ta in minst tre gånger så många elever. Bara Stockholms stad behövde minst fem nya skolor av storleksordningen 60 elever om året för att tillnärmelsevis komma till rätta med sjuksköterskebristen under de närmaste tio åren. Så besvärligt är det.

Det är insikten om att en sådan betydande utökning av antalet elevplatser vid våra sjuksköterskeskolor, men inte bara där utan även vid våra skolor för sjukgymnaster och för arbetsterapeuter samt våra vårdyrkesskolor, liksom en ökad utbildning av läkare och tandläkare är oundgängligen nödvändiga för att få vår sjukvård att fungera i full utsträckning — det är den insikten som jag efterlyser och som måste åstadkommas. Och det är därför reservationen föreligger med yrkandet att för detta ändamål skall tillsättas en parlamentarisk utredning, så att strålkastarljuset än kraftigare kan riktas på dessa för samhället mycket viktiga problem.

Det föreligger en sådan diskrepans mellan å ena sidan de betydande investeringar som sjukvårdshuvudmännen är villiga att göra och avser att göra när det gäller sjukhusbyggen och å andra sidan de mycket begränsade och fåtaliga planer som finns att öka utbildningen av personal för att få dessa sjukhus att fungera, att man måste reagera. Det är ju att kasta pengar i

sjön att bygga sjukhus och sedan inte kunna använda dem på grund av att det saknas utbildad personal. Se t. ex. på thoraxkliniken i Stockholm som har stått färdig i mer än tio år men ännu inte har kunnat fullt utnyttjas!

Utbildningen av läkare, tandläkare, sjukgymnaster och arbetsterapeuter är ju en statens angelägenhet. Då det gäller utbildningen av sjuksköterskor, där det värsta eftersläpningsproblemet föreligger, samt beträffande vårdyrkesskolorna är detta främst, kan man säga, en landstingens och storstädernas angelägenhet. Men staten har även egna sjukhus och sitt ansvar för dem. Främst har ju staten det stora ansvaret beträffande samordningen och den allmänna stimuleringen. Inte kan vi åstadkomma 20 nya sjuksköterskeskolor utan en mycket kraftig central rekommendation. Storstäderna måste främst påverkas att inte bara skaffa sig bra program för utbyggnad av sina sjukhus utan även program som gör att de fungerar och inte i så stor utsträckning är stängda på grund av just personalbrist.

Herr statsrådet nämnde att folkpartiets agerande i landstingen inte motsvarar partiets reaktion på riksplanet. Jag kan försäkra herr statsrådet att i åtminstone vårt landsting i Malmöhus län har praktiskt taget varje år under 1960-talet den häftigaste och mest omfattande debatten rört just sjukvårds-krisen och sjuksköterskebristen. Och denna debatt har så gott som regelbundet tagits upp från folkpartihåll i avslutning till motioner. Att så inte skedde i år vid plenarsammanträdet i oktober, berodde på att vi hade en annan mycket viktig fråga som vi ansåg att regeringen inte heller hade skött på det sätt som vi där nere ansåg vara riktigt, nämligen frågan om att vi skulle få en ersättningsflygplats för Bulltofta i Sturup. Den frågan var vi inte riktigt belåtna med, och den frågan tog så mycket intresse och tid i anspråk att de centrala debatterna mest kom att röra sig om den.

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

Herr statsrådet skall inte glömma att vi i våra landsting har »samlingsregeringar», vilket gör att de viktiga och resultatrika debatterna inte förs vid landstingens plena utan i förvaltningsutskott och sjukvårdsstyrelser. Där förs inte några protokoll över debatterna, utan där söker vi gemensamt hjälpa varandra att lösa problemen. Jag kan försäkra att dessa svåra sjukvårdsproblem livligt debatteras överallt i våra förvaltningsutskott och sjukvårdsstyrelser. Vad som efterlyses är den centrala stimulansen och samordningen som här måste komma till stånd så att man inte kan skylla på varandra.

Min uppfattning är därför att en parlamentarisk utredning verkligen skulle ha en uppgift när det gäller att få dessa problem aktualiserade, något som alla dessa relaterade utredningar i utskottets skrivning inom departementet och verken tydligen inte har förmått. En sådan utredning kan inte gärna försena utvecklingen, eftersom vi inte har någon egentlig förbättring. Vi har bara kunnat så att säga hålla takten med sjukhusbyggandet, men vi har inte fått någon förbättrad personalsituation, trots — det vill jag långtifrån förneka — att oerhört mycket har gjorts. När det gäller vårdyrkesskolorna, utbildning av undersköterskor och alla möjliga assistenter har vi gjort krafttag, men det har inte räckt till. Det är det förhållandet jag vill påtala att vad vi har gjort inte har varit tillräckligt.

Vi skall också komma ihåg en annan sak. Vi väntar på en tandvårdsförsäkring. Den frågan kan inte lösas om vi inte ökar intagningen på våra tandläkarinstitut. Även om läkarbristen för närvarande är något mindre har vi dock fortfarande en mycket besvärande sådan brist inom glesbygderna i Norrland. Det gäller även mentalvården, där det också behövs insatser. Vi skall inte heller glömma bort den mycket besvärande bristen på sjukgymnaster och arbetsterapeuter. Allt detta är ju en statens angelägenhet.

Jag påstår absolut inte att ingenting har gjorts. Tvärtom, oerhört mycket har gjorts, men inte i tillräcklig omfattning. Därför anser jag att en parlamentarisk utredning, där de olika politiska partierna är representerade, där de samarbetar och hjälper varandra att komma till den bästa lösningen, där på det sättet ett samarbete kommer till stånd mellan regering och opposition, vore den bästa vägen att verkligen få till stånd en lösning av dessa mycket svåra frågor. Det gäller ju inte bara sjukvården, fast det är värst där, utan även andra vårdområden. Om man skall kalla situationen för kris eller inte beror på hur man använder orden. Men att det är besvärande för de behövande inom såväl sjukvården som inom andra områden kan vi inte komma ifrån. Det riktiga är väl ändå att vi hjälps åt och genom samarbete söker finna vägar att lösa frågan och skapa bättre förhållanden, även om det tar tio år innan man kan helt häva personalbristen.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Efter detta — som man kanske kan säga — öppna brev till socialministern som vi har lyssnat på, skall jag inte inlåta mig på någon längre utläggning om vad man ibland kallar vårdkrisen. Den diskuterades i denna kammare senast förra veckan. Det var en stor debatt i frågan i december förra året, och den kommer igen då och då.

Det enda nya var egentligen att herr Edström tydligen kommit till den uppfattningen — liksom en del har gjort i fråga om ekonomiska ting — att man skall ha en parlamentarisk utredning, och så skulle allting vara klart. På den ekonomiska sidan skall det vara en rundabordskonferens för att klara alla bekymmer. Man har väl börjat tro att det finns vissa mystiska krafter som verkar och som man på något sätt skall åberopa.

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

Vi har i utskottet — och jag hänvisar till utskottsutlåtandet, sidan 7 — i komprimerad form angivit vad man håller på att göra. Vi har skrivit att utvecklingen är sådan att man har all anledning att tro att det skall bli en del förbättringar. En parlamentarisk utredning skulle avsevärt försena en del av arbetet. När nu herr Edström inte är mer optimistisk utan tror att man behöver ha tio år på sig, skulle tydligen en hel del läggas på is som just nu pågår och som vi avser att uträtta.

Ingen vill förneka att det finns svårigheter. Men man kan inte med trollkonster göra det som för närvarande verkar omöjligt, nämligen att hastigt få fram den personal som är nödvändig. Staten och landstingen har emllertid gjort åtskilligt för att utöka personalen — landstingen med sina skolor, staten genom att stimulera skolningen av läkare m. m. Alla vet att detta måste ske, och den utredning som man begär i motionerna och reservationen skulle kunna försena en del av det utvecklingsarbete som pågår. Det står dock i motionen och upprepas i reservationen, att det skall tillsättas en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga förslag till den ökade personalutbildning som behövs inom olika hälso- och sjukvårdssektioner. Det är alltså en begränsad uppgift man vill ha utförd. När nu olika myndigheter och institutioner håller på att forcera utbildningen, har vi ansett att man inte skall försena den med en utredning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Det var vissa uppgifter i herr Edströms anförande som föranledde mig att begära ordet.

För det första vill jag konstatera att när det gäller det landsting som herr Edström representerar är intresset för sjukvårdsfrågor alltså så pass obetydligt att intresset för en flygplatsfråga tar

över, och därför får sjukvården anstå. Så är det alltså på hemmaplanet — när man kommer till Malmöhus län — i fråga om folkpartiets intresse för den s. k. vårdkrisen.

Sedan var det statistiken, som herr Edström behandlade på ett sätt som man ofta gör med statistik. När han anförde siffrorna för stängda avdelningar valde han å ena sidan ett kvartal då det är full rush på våra sjukhus och redovisade då cirka 80 procents beläggning. Å andra sidan tog han läget den 26 juli 1967, alltså vid den tidpunkt då Sverige i stort sett är semesterstängt. Jag vill bara säga herr Edström att vad som är det väsentliga när man tittar på statistiken är helt enkelt i vilken mån de tillgängliga vårdplatserna under sommartiden varit belagda. Om herr Edström ser på detta, finner han att av de under sommaren tillgängliga vårdplatserna — som kanske många gånger är bara hälften av de befintliga sjukvårdsplatserna — är ungefär 80 procent belagda. Det innebär alltså att det finns tillräckligt många sjukvårdsplatser för dem som vill ha sjukhusvård under sommartid i samma utsträckning som under övriga delar av året. Beläggningen är nämligen bara 80 procent, och herr Edström såsom expert på detta område vet säkert att 80 procents beläggning på ett sjukhus inte är någon onormal siffra utan egentligen en ganska normal beläggning. Att komma upp till 90 och 100 procent är ganska svårt — det kan gå på vissa avdelningar. Man måste ha en del platser till förfogande, och därför betraktas 80 procent som en bra beläggning.

Vidare säger herr Edström att vi inte har bättre tillgång till sjuksköterskor nu. Det kan man naturligtvis säga. Men i själva verket står ett betydligt större antal sjuksköterskor till förfogande, och vi kan därmed tillhandahålla betydligt bättre sjukvård för sjuka människor samtidigt som vi också genom utbyggnad av sjukhusen har fått ett betydligt större antal vårdplatser. Det är fullkom-

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

ligt felaktigt att påstå att man inte nu har bättre tillgång till sjuksköterskor, men det innebär inte att man har tillräcklig tillgång till sjuksköterskor med hänsyn till antalet utbyggda sjukhus och vårdplatser. Det är ju ändå en väsentlig förbättring när vi under tio år ökat antalet per år utbildade sjuksköterskor från 1 800 till 2 800. Herr Edström vet säkerligen mycket väl att en av svårigheterna och flaskhalsarna i detta sammanhang är just den praktiska utbildningen. För att klara denna behövs det inte någon ny statlig utredning, herr Edström. Skolöverstyrelsen har nämligen tillsammans med Landstingsförbundet och Gävleborgs läns landsting nyligen företagit en utredning, och man har lagt fram ett förslag som innebär att man betydligt bättre än hittills kan utnyttja sjukhusen för praktikutbildning och därmed också få större möjligheter att utöka våra skolor.

I det ena landstinget efter det andra är vi i färd med att få i gång de olika vårdyrkesskolorna och få en verklig samordning av utbildningen av vårdpersonal, så att vi kommer bort från den gamla slentrianmässiga ordningen där sjuksköterskeskolorna skall betrakta sig som någonting speciellt fint som inte kan samarbeta med övrig vårdyrkesutbildning. Det är också besvärligt att få till stånd en sådan samordning, men den kommer undan för undan, och den kommer att förbättra våra möjligheter att få annan personal. Huvudsaken är ju inte att vi här skall utbilda sjuksköterskor i det oändliga, utan det väsentliga är att vi skall få om inte rätt man på rätt plats så rätt kvinna på rätt plats. Med de erfarenheter han har från sjukvården vet herr Edström att det krävs vissa organisatoriska förändringar. Som jag sade förra veckan pågår arbete inom de tidigare befintliga rationaliseringsorganen, och inom det nya organet SPRI börjar man nu se över de möjligheter till väsentliga förändringar som finns.

Herr Edström säger att det framför

allt är våra storstäder som syndat i detta fall. Ja, men vore det då inte enkelt att ta ett allvarligt samtal med herr Per-Olof Hanson här i Stockholm och göra detsamma med partivännerna i Göteborg och försöka få dem att förstå att man under många år syndat på nåden och helt enkelt bara plockat till sig de sjuksköterskor som utbildats på landsbygdens sjuksköterskeskolor? Jag tror att det skall finnas möjlighet för herr Edström att få dessa personliga sammanträffanden så snart som möjligt.

Jag vet inte hur man på folkpartihåll nere i herr Edströms landstingsområde ser på saken, men är man verkligen från landstingshåll så oerhört beroende av stimulans från statens sida, att man inte skall kunna ta ett enda initiativ själv? Jag tycker att det är en ganska allvarlig anmärkning mot landstingsmännen, herr Edström, ty snarare är det väl tvärtom på det sättet att man ute i landstingen i de flesta fall försöker verka även utan denna stimulans. Om nu herr Edström menar att stimulansen skall vara ekonomisk eller om han menar att den skall komma på annat sätt, så tror jag ändå inte att den är det avgörande i detta fall.

Jag har naturligtvis inte något annat yrkande än det som framfördes av utskottsavdelningens ordförande.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Utskottets ärade talesman herr Andersson sade att han inte ville riskera att försena utvecklingen genom tillsättandet av en parlamentarisk utredning, men man kan väl inte försena en utveckling som inte finns? Det har ju inte blivit bättre. Jag har visat svart på vitt på att det inte blivit ett enda dugg bättre under de senaste fem åren. Att döma av de uppgifter som vi fått av statsrådet verkar det absolut säkert att det inte heller kommer att bli bättre under de närmaste tre åren. Det blir inte bättre, och då kan man väl inte säga att man försenar. Herr

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

Andersson påstod att jag hade sagt att utredningen skulle ta tio år. Det har jag visst inte sagt, utan jag sade att situationen är så besvärlig att man inte kan räkna med att få den löst på mindre än tio år. Men jag sade inte att utredningen skulle hålla på i tio år, ty den får sannerligen skynda på och komma med förslag ganska snart, om vi på tio år sedan skall kunna lösa alla dessa svåra frågor.

Herr Söderberg sade att han tyckte att det var dåligt med intresset från folkpartiets sida, eftersom vi lät flygplatsintresset gå före, så att vi inte talade om sjuksköterskebristen i år. Jag sade också, herr Söderberg, att det väsentliga i våra landsting är att vi har samlingsregeringar och att de viktigaste debatterna inte sker i plena vid landstingssammanträdena utan i sjukvårdsstyrelserna och i förvaltningsutskottet, och där har vi sannerligen även i år hållit frågan aktuell. Det har inte varit någon mindre aktualitet för frågan därför att vi måst ägna den andra frågan uppmärksamhet vid höstens plenarsammanträde med tinget.

Herr Söderberg sade också att jag gjorde dåliga jämförelser genom att jämföra sommarstängningen med stängningen övriga delar av året. Det gjorde jag visst inte, ty jag redogjorde för statistiken under fem år såväl vid slutet av första kvartalet som under sommaren och vid slutet av tredje kvartalet. Det var de jämförelserna jag gjorde. Det var sannerligen inte några jämförelser mellan en semestertid och en annan som jag gjorde.

Herr Söderberg säger att man inte bör utbilda sjuksköterskor i det oändliga. Nej, det bör man inte göra, men vi har väl alltid gjort på det sättet när det gäller all vårdpersonal, läkare och tandläkare att vi måst åstadkomma en utbildning som korresponderar med det antal tjänster som finns. Ett flertal utredningar har ju visat att vi inte kan lösa problemet med sjuksköterskebristen med mindre att vi utbildar åtminstone

bortåt 4 000 sjuksköterskor per år. Så länge vi inte gör det är problemet olösligt, även om det finns andra sätt att delvis underlätta problemen.

Herr Söderberg säger också att jag skall vända mig till folkpartiets nya borgarråd, herr Per-Olof Hanson i Stockholm, och till den nya borgerliga »regeringen» i Göteborg. Ja, men det är ju först i år som de borgerliga på dessa platser fått någonting att säga till om. Under årtionden har ju socialdemokraterna skött det hela på ett utomordentligt dåligt sätt. Det är väl ändå för mycket begärt att problemet skall kunna lösas omedelbart när en ny »regering» så att säga tillträder. Det måste vara alldeles utomordentligt väl ställt i Västmanlands län, eftersom man där inte behöver någon stimulans eller någon samordning med andra landsting. Jag menar att det ändock är staten som bör hjälpa landstingen. Det är ju fråga om bortåt 30 sjukvårdshuvudmän i vårt land, och visst kan det behövas samordning och visst kan det behövas stimulans från de centrala organens sida i en så viktig fråga som det här gäller. Jag är alldeles övertygad om att vi behöver samarbeta och att vi behöver hjälpas åt från både det ena och det andra hållet. Jag är övertygad om att inte heller Västmanlands län är helt utan någon sjuksköterskebrist. Jag anser att vi bör hjälpas åt och inte bör kritisera varandra utan söka finna vägar så att vi kan lösa problemen, vilket är det väsentliga.

I en artikel i stockholmstidningarna för ett par veckor sedan omtalades att enligt den senaste utredningen stod 800 vårdplatser tomma på Stockholms sjukhus vid det tillfället. Samtidigt hade man räknat ut att 837 sängar på akut-sjukhusen var upptagna av patienter som borde ligga på långtidssjukhus. Det var alltså fråga om mellan 1 600 och 1 700 platser — lika många som skulle kunna rymmas i det tilltänkta sjukhuset i Enske. Dessa platser borde alltså med bättre planering redan i

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

dag ha kunnat användas för akut sjukvård här i Stockholm. Det är en lokal vårdkris i ett nötskal.

Herr SÖDERBERG (s) kort gemmäle:

Herr talman! Herr Edström vidhåller fortfarande att det inte har blivit någon förbättring under de senaste fem åren när det gäller antalet sjuksköterskor. Det är naturligtvis en väsentlig förbättring att vi har fått ett betydligt större antal sjuksköterskor, ty herr Edström menar väl ändå inte att en ökning av antalet utbildade sjuksköterskor från 1 800 till 2 800 inte skulle avspegla sig i ett större antal sjuksköterskor. Men det är klart att dessa har sugits upp av de nya sjukvårdsavdelningarna. Det innebär väl dock i realiteten att det under den tiden har åstadkommits betydligt större resurser att sköta sjuka människor.

Herr Edström talar sedan om »samlingsregeringar» och menar att debatterna om detta pågått i dem. Ja, herr Edström, jag har en 20-årig erfarenhet från samlingsregerandet i landstingen, och visas det inte större intresse för förbättringar från de borgerliga kollegernas sida än som skett i de landsting där jag haft tillfälle till insyn, är det inte så mycket bevänt med samlingsregerandet. Här har det i första hand varit fråga om ekonomin, och vi vet ju hur det från borgerligt håll från landsting till landsting jämt och ständigt skett försök att hålla utdebiteringarna nere och att därmed avstå från att skapa de ekonomiska resurser som behövs för att åstadkomma någonting. Det är det intresset som också måste visas, herr Edström.

Herr Edström säger att det behövs utbildning av 4 000 nya sjuksköterskor per år, men då bortser han totalt från frågan om vi verkligen i dag på ett vetligt sätt utnyttjar den sjuksköterskepersonal som finns. Vi har ju på olika sätt företagit rationaliseringar på våra sjukvårdsavdelning i form av ändrad

mathållning, i form av brickdukning och sådant. Det har således varit fullkomligt meningslöst, herr Edström, att våra avdelningssköterskor exempelvis skulle dela ut maten på sjukvårdsavdelningarna som förut skett.

Det är en hel del andra liknande rationaliseringar som genomförs och kan genomföras. Då skall vi naturligtvis jämsides med en förbättrad och utökad utbildning också se till att personalen utnyttjas på rätt sätt och att vi får den personal som krävs för olika arbetsuppgifter.

Jag har aldrig velat göra gällande att det på något sätt är bättre ställt i Västmanlands län än på andra håll utan tror att förhållandena är lika i många avseenden. Naturligtvis kan det skifta i fråga om vissa frågors lösning från län till län. Jag har inte talat om bristen på samordning utan har sagt att jag inte har kunnat finna att det råder något speciellt behov av den stimulans som herr Edström talade om.

Herr Edström kom i sitt anförande till slut till pudelns kärna i detta resonemang om vårdkrisen. När den diskuteras i TV, i våra tidningar och annorstädes gäller det närmast förhållandena i Stockholms stad. Det är inte lika illa ställt på alla andra håll, tack och lov, som i Stockholm. Herr Edström menar att det är först i år som de borgerliga har fått makten i Stockholm. Det är kanske ändå inte det rätta förhållandet, ty under de senaste 40 åren har inte socialdemokraterna hela tiden suttit i regeringsställning. Sedan Södersjukhuset byggdes på 1930-talet har det inte, herr Edström, byggts något nytt sjukhus i Stockholm.

Beträffande samordningen av socialvård och sjukvård finns det utomordentliga möjligheter att göra ett prov av det slag som herr Paul Jansson i dag var inne på, nämligen en samordning av åldringsvård, socialvård och åldringssjukvård i Stockholm men naturligtvis även i de övriga landstingsfria städerna, eftersom det på dessa platser

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

redan finns ett gemensamt huvudmannaskap. Det är ju samma huvudman för alla dessa aktiviteter i dessa städer. Ändå är förhållandena i den kungl. huvudstaden kanske de allra sämsta i det avseendet. Det finns väl inte anledning för oss här i riksdagen att nu försöka åstadkomma stimulans till förbättringar i Stockholm, utan vi får hoppas att det skall ske ett uppvaknande så att man även där får till stånd en bättre samordning av de resurser som behöver samordnas.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s) kort genmäle:

Herr talman! Denna tvist om vilket landsting som är bäst eller sämst skall jag inte alls lägga mig i. Det ligger helt utanför det vi egentligen här skall behandla. Det har, som jag tidigare vid upprepade tillfällen har nämnt, begärts en parlamentarisk utredning som skall komma med förslag beträffande utbildningsfrågorna och deras metodik.

I utskottsutlåtandet har vi nämnt att en rullande prognosundersökning föreligger och att det undan för undan kommer att finnas material till förfogande för sjukvårdsplaneringen inklusive beräkningar av det nuvarande behovet och, vid genomförandet av huvudmannens planer, det kommande behovet av sjukvårdens personal. Det är detta man således vill att en parlamentarisk utredning skall syssla med. Det är dock någonting som redan sker, och vi kan inte bli övertygade om att den utredningen på något sätt skulle göra saker och ting bättre. I stället kommer den sannolikt att verka fördröjande. Det är av den anledningen som vi har ansett att motionen icke bör bifallas.

Herr EDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har icke på något sätt förnekat att en utveckling äger rum inom sjukvården och inom socialvården. Det vore väl det dummaste man kunde göra. Men utvecklingen leder

till att vi får ett ökat behov av tjänster. Vad jag sade var även att, med det aktuella antal tjänster vi behöver, situationen beträffande tillgänglig personal för dessa tjänster inte blivit bättre. Bristen på personal är lika stor, har snarare blivit större i anslutning till den utveckling som har ägt rum i samhället. Det kan vi inte bortse ifrån. Därför är det inte bättre i dag än tidigare, herr Söderberg.

Det lät på herr Söderberg som om de borgerliga partierna skulle ha en mindre positiv vilja till utveckling och utbyggnad av vår sjukvård än vad socialdemokraterna i landstingen har. Det vill jag allvarligt bestrida. De borgerliga har i detta fall sannerligen lika god vilja som socialdemokraterna. Sedan kan man ju diskutera, hur pengarna bäst skall användas. Där kanske vi har olika uppfattning, men det är en annan sak.

Det var inte blott jag som påstod att vi behöver bortåt 4 000 elevplatser, utan jag citerade även ett par utredningar som konstaterat den absoluta nödvändigheten av så många elevplatser, om vi på tio år skall kunna komma till rätta med bristförhållandena. För närvarande har vi sannerligen inte råd att använda våra sjuksköterskor till att dela ut mat och dylikt. Herr Söderberg målar här en felaktig bild av förhållandena.

Det är riktigt, som herr Söderberg säger, att Stockholms stad inte har byggt något akutsjukhus på 40 år, sedan Södersjukhuset byggdes. Under den perioden har vi praktiskt taget hela tiden haft socialdemokratisk regi. Man kan väl därför inte förneka att även socialdemokrater kan ha underlåtenhetssynder på sitt samvete.

Herr SÖDERBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Edström vill jag säga att vi som borgarråd för sjukvårdsroteln i Stockholms stad har haft och fortfarande har en borgerlig representant.

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

Herr SÖRLIN (s):

Herr talman! Det är närmast herr Edströms i debatten framförda synpunkter som givit mig anledning att begära ordet. Jag vill erinra om att riksdagen under stor enighet under 1960-talet beslutat att överföra väsentliga vårdgrenar från staten till sjukvårdshuvudmännen, landstingen. Det gällde först provinsialläkarväsendet. Sedan kom mentalsjukvården.

Nu har under en följd av år pågått en allmän debatt i vårt land, där man har talat om vårdkrisen. För egen del vill jag säga att när riksdagen till sjukvårdshuvudmännen har överlämnat dessa uppgifter, så bör man också vänta och se vad huvudmännen är beredda att göra på detta område. I den centrala ledningen för sjukvården i landet, på landstingssidan, är en styrelse tillsatt. Den är såvitt jag känner till parlamentariskt sammansatt. Jag har haft tillfälle att under en följd av år följa arbetet i denna styrelse. Såvitt jag kan erinra mig har där inte förekommit några delade meningar när det gäller åtgärder för att öka utbildningsverksamheten på olika sjukvårdsområden. Man kommer också att nästa vecka här i Stockholm hålla en kongress, Landstingsförbundets kongress. Samtliga 25 landsting kommer att i vanlig ordning skicka som man säger valda ombud, som skall representera de olika landstingsområdena vid denna kongress. Jag föreställer mig att herr Edström skulle ha möjlighet att inför dessa, vi kan kalla dem sjukvårdshuvudmännens representanter, framföra sin uppfattning såsom han har gjort här i dag. Det skulle vara intressant att se den reaktion som dessa — jag upprepar det — valda ombud för landets 25 landsting kommer att framföra.

Jag har vidare den uppfattningen att det skulle vara ett klart underkännande från riksdagens sida om man nu, sedan man har överfört praktiskt taget hela sjukvården till sjukvårdshuvudmännen, landstingen och storstäderna, skulle begära att Kungl. Maj:t tillsätter en parla-

mentarisk utredning på detta område. Jag vill framhålla, liksom en del andra talare här har gjort, att visst finns det problem när det gäller sjukvården i vårt land, men dessa problem är man ju i färd med att söka komma till rätta med. Inom Landstingsförbundet har under senare år satts i gång en mycket omfattande verksamhet när det gäller utbildningsprogram, som skall verka på en rad olika sektorer. Det är, herr Edström, min varma förhoppning att man på det sättet i endräkt på sjukvårdssidan skall komma fram till lösningar, som innebär att man klarar de uppgifter vilka Sveriges riksdag överlämnat till sjukvårdens huvudmän. Det är för dagen inte nödvändigt att tillsätta en parlamentarisk utredning.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Bara en kort replik till herr Sörlin. Det är här fråga om många sektorer, där staten fortfarande helt och hållet har hand om utbildningen, detta när det gäller såväl läkare, tandläkare och sjukgymnaster som arbetsterapeuter. Även en hel del sjuksköterskeskolor drivs i statens regi, ty staten har fortfarande hand om en hel del sjukvård. Då kan ju inte gärna landstingen helt sköta saken. När det gäller samordningen mellan landstingen anser jag även att staten har en skyldighet, ty det är bortåt 30 sjukvårdshuvudmän som bör få sina ansträngningar samordnade.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag skall inte ge mig in på att diskutera vilket landsting som är bäst eller sämst — om det är Malmöhus, Västmanlands, Skaraborgs eller Stockholms stad. Det konstaterande man kan göra är att de som är minst oroade över vårdkrisen är socialdemokraterna. På den punkten, herr talman, finns det ingen möjlighet att ha

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

delade meningar efter den debatt som förts hittills.

Jag lyssnade med intresse på vad herr Sörlin sade — han sitter ju på norrlandsbänken. Det var intressant att han uteslutande uppehöll sig vid den sida av vårdkrisen som rör landstingens uppgifter, men herr Sörlin är givetvis medveten om — jag understryker att jag är alldeles övertygad om att han är medveten om det — den katastrofala situation som råder på läkarfronten i Norrland.

Om man ser på de senaste uppgifter som jag har tillgängliga beträffande provinsialläkartjänsterna i Norrland finner man — och det är ganska fantastiskt — att av 42 tjänster i Norrbottens län är 25 vakanta. Av 41 tjänster i Västerbottens län är enligt medicinalstyrelsens uppgifter 17 tjänster vakanta, av 27 tjänster i Jämtland är 8 vakanta och av 46 tjänster i Västernorrland är 18 vakanta. En hel del av dessa tjänster upprätthålles över huvud taget inte. Mot den bakgrunden hade det varit intressant om det från herr Sörlins sida — och givetvis också från de andra socialdemokraternas sida — hade sagts några ord på den punkten, ty här är det uteslutande staten som har ansvaret. Landstingen har mycket stora uppgifter på sjukvårdsområdet, men alldeles uppenbart är att väsentliga insatser ankommer det på staten att göra.

Jag har under senare år lyssnat till en hel del debatter om vårdkrisen, och om det hade varit så som socialdemokraterna hela tiden sagt, att det blivit bättre och bättre, måste det ha blivit kolossalt bra. Men socialdemokraterna har inte haft rätt däri. Socialminister Aspling har på detta område visat mycket ringa prov på handlingskraft. Herr Birger Andersson sade att herr Edströms anförande var ett öppet brev till socialministern. Det tycker jag var en väldigt bra beskrivning av det faktaspäckade anförande som herr Edström höll, men som vanligt när det gäller socialdemokratiska statsråd väd-

jar man i öppna brev även i riksdagens kamrar förgäves om svar.

Herr SÖRLIN (s):

Herr talman! Om herr Dahln eller jag i dag av någon anledning skulle lämna den syssla som vi har här i huset, finns det möjlighet att kanske redan i morgon få en efterträdare, men läkarnas utbildning kan ta 8—10 år. I vårt land är man nu i god färd med att skapa en ökad tillgång på läkare. Herr Edström sade också i sitt anförande, att läkarutbildningen sker på sikt. Alltså, herr Dahln, vi två kan ersättas från den ena dagen till den andra, men man kan inte få fram nya läkare på samma sätt, utan det tar 8—10 år.

Herr Edström framhöll i sitt anförande att sjuksköterskeutbildningen främst var en uppgift för sjukvårdens huvudmän. Det är riktigt. På den punkten är det så att vi i Norrland har tämligen god tillgång på vårdpersonal, både sköterskor och biträden samt all annan personal. Vi har svårigheter framför allt när det gäller läkarna. Vi har dock nu, vilket kammaren känner till, ett universitet uppe i norr, och vi hoppas att det så småningom skall få fram de läkare som behövs i Norrland.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Herr Dahln fortsätter att tala om socialministerns brist på handlingskraft. Herr Dahln har tydligen fortfarande inte satt sig in i dessa frågor och förstått att det närmast är landstingen som skall vidtaga åtgärder. Herr Dahln menade väl inte, att socialministern skall fara omkring till de olika landstingen för att försöka sätta liv i dem. Vi skall väl ändå tro, att våra landstingsmän skall kunna klara detta problem på egen hand.

Herr Dahln talade om läkarbristen i Norrland. Om herr Dahln hade lyssnat på den föregående debatten kanske

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

något hade fastnat av vad jag sade beträffande läkarnas anställnings- och löneförhållanden. Herr Dahlén menar väl ändå inte, att statsmakterna skall ingripa och bestämma lönerna för denna kategori anställda människor, utan det bör väl ske i form av fria avtal. Då får vi hoppas att vi skall kunna få till stånd en jämnare fördelning av inkomsterna, så att vi inte bevarar de oerhört stora lönevariationer som vi i dag har när det gäller läkare av olika kategorier.

Herr Dahlén sade att socialdemokraterna är de minst oroade. Ja, utan tvekan. Här i riksdagen råder det ingen som helst tvekan om att det är folkpartisterna som är de mest oroade. Det är bara så underligt att de somnar in, när de kommer hem i landstingen.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Det som var det genomgående i herrar Sörlins och Söderbergs senaste anföranden var ju detta, att man påstår sig vara relativt belåten med situationen och sedan allra helst för över debatten på vad som sker i landstingen. Vi måste dock ha klart för oss att huvuduppgiften här är att diskutera vad statsmakterna skall göra i detta sammanhang.

Herr Sörlin meddelade den »sensationella nyheten» att det tar 8—10 år att utbilda en läkare. Ja, det är ju därför som vi från folkpartiet under ett stort antal år har påpekat dessa missförhållanden. Läkarutbildningen har inte haft den kapacitet som har varit nödvändig. Herr Söderberg gjorde det något djärva uttalandet att läkarbristen i Norrland skulle vara helt beroende av löne- och inkomstförhållanden. Jag tror verkligen att herr Söderberg vid närmare eftertanke måste fundera på om detta kan vara en rätt uppgift. Skulle det vara så, vore ju utbildningskapaciteten i Sverige i och för sig tillräcklig. Jag har en känsla av att alla som sysslar med denna problematik vet, att

vi har för få läkare i Sverige. Från denna utgångspunkt behöver något göras. Det väsentliga som statsmakterna skall göra är att skapa en läkarutbildningskapacitet som är tillräcklig även för Norrlands behov.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Herr Dahlén behöver bara titta på statistiken och se efter hur många läkare det går på 1 000 personer i Stockholm och på 1 000 personer i Norrbotten, så kanske han får klarhet i hur det förhåller sig. Som det nu är, vill underläkarna helst stanna vid undervisningssjukhusen, och det är ett av skälen till att glesbygderna har så svårt att få läkare.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om vi hade tillräcklig tillgång på läkare, herr Söderberg, så är jag alldeles övertygad om att läkar-tjänsterna skulle bli besatta även i Norrland. Herr Söderberg sade som en upplysning att det finns flera läkare på en hel del andra håll än det finns i Norrland. Ja, men det är ju detta som jag har påpekat, och det är utgångspunkten för mitt resonemang, när jag kräver att riksdagen skall säga ifrån att vi måste få flera läkare.

Herr SÖRLIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Har det undgått herr Dahlén att intagningen av studerande på läkarsidan väsentligt har ökat under senare år? När dessa pojkar och flickor är färdiga, hoppas och tror vi att de skall täcka även en del av den brist som råder i norr. Det kommer att ta åtskillig tid, men på den punkten tror vi inte på en parlamentarisk utredning i dagens läge.

Herr SÖDERBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Om vi skulle få flera läkare och vi skulle behålla det löne-

Om ökad personalutbildning inom hälso- och sjukvården

system vi har, så kanske Västerås och Falun och en del andra orter skulle få ungefär samma läkartäthet som Stockholm, men så skulle ingalunda bli fallet i Norrbotten, utan där krävs förändrade förhållanden. Annars får man tvångsdirigera läkare dit. Är det vad herr Dahléen vill?

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Jag skulle vilja påpeka bara en liten detalj i den här frågan. Herr Sörlin har redan varit inne på den.

Riksdagen har ju bestämt att utbildningen av läkare skall öka högst väsentligt. I år beräknas intagningen av medicine studerande uppgå till 844 och 1969/70 till 916. Det betyder att antalet nybörjare inom de medicinska kurserna under den senaste tioårsperioden har blivit ungefär tre gånger större. Jag kan inte tänka mig annat än att det kommer att räcka och att problemet i stället kommer att bli att vi får för många läkare. Detta har dock sagts många gånger förut, och behovet är ju alltid svårt att bedöma. Mellan 1925 och 1945 fördubblades antalet läkare. Mellan 1945 och 1965 fördubblades antalet igen, men bristen har ändå varit kolossalt stor hela tiden och bortsett från det senaste året snarast ökat.

I början av 1930-talet kunde en extraläkartjänst — alltså en dåligt betald tjänst — samla upp till 30 sökande. Även med det lilla antal läkare som då fanns var det så pass stora svårigheter att få tjänster. Nu börjar det på många håll åter bli en utjämning. Med tanke på det mycket stora antalet intagningar till medicinska studier som jämlikt riksdagens beslut kommer att äga rum inom de närmaste åren tror jag att det vad läkarna beträffar kommer att bli en utjämning relativt snart.

Medan antalet läkare år 1965 var 8 520, räknar man med att det år 1975

skall vara 12 530 med den nuvarande intagningen, och år 1980 nästan 16 000. På läkarsidan har det gjorts mycket stora saker, som jag tror kommer att lösa problemet. Ändå kommer det nog att bli svårt att få läkare långt ute i periferin. Jag tror att det ligger mycket i vad herr Söderberg säger på den punkten, nämligen att man måste göra tjänstgöringsförhållandena på dessa ställen bättre. Man måste ge ekonomisk kompensation för tjänstgöring på avlägsna orter, där det t. ex. inte ges möjlighet för befattningshavaren att få vara tillsammans med sina barn under deras skolgång.

Beträffande sjuksköterskorna är situationen inte lika väl ordnad ännu, men jag tror att med det arbete som utföres inom de olika landstingen så kommer förhållandena att snart bli bättre även på det området.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Med anledning av herr Kaijsers anförande skulle jag vilja säga, att jag tidigare har sysslat med en del av de här prognosfrågorna och därvid funnit att läkarna alltid har tagit fel när det gäller behovet att utbilda nya läkare.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Edström begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Om vidgade möjligheter till fria resor för vissa handikappade barn och ungdomar, m. m.

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 154 punkten 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Edström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 97;

Nej — 25.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Punkten 6

Om vidgade möjligheter till fria resor för vissa handikappade barn och ungdomar, m. m.

Till behandling hade utskottet förehåft

1) de likalydande motionerna I: 54, av fru *Elvy Olsson*, samt II: 75, av herr *Gustavsson* i Alvesta och herr *Larsson* i Borrby, vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga om utredning och förslag rörande utvidgning av möjligheterna till fria resor för handikappade barn och ungdomar, som vistades på institutioner, i enlighet med vad i motionerna anförts; ävensom

2) motionen II: 15, av herr *Börjeson* i Falköping och herr *Eriksson* i Bäckmora, vari yrkats, att riksdagen

i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga om sådan revidering av gällande bestämmelser i fråga om fick- och respengar till barn vid mentalsjukhus, att enhetliga regler för tillämpning skapades samt att dessa regler omfattade samtliga anstalter.

Utskottet hade i den nu ifrågakommande punkten av angivna orsaker hemställt,

1. att riksdagen icke måtte bifalla motionen II: 15,

2. att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 54 och II: 75.

Reservationer hade anförts

a) av herrar *Thorsten Larsson* (cp), *Johan Olsson* (cp), *Mattsson* (cp) och *Sjönell* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 2 hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna I: 54 och II: 75 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om förslag till utvidgning av möjligheterna till fria resor för vissa handikappade m. fl.; samt

b) av fru *Wallentheim* (s), vilken likväl ej antytt sin åsikt.

Fru **OLSSON, ELVY**, (cp):

Herr talman! Ett stort antal handikappade barn och ungdomar befinner sig på institutioner för vård, för behandling och för utbildning. Vi är väl alla ense om att det bör skapas möjligheter för dessa ungdomar att kunna upprätthålla kontakten med sina hem och med sina föräldrar. Det är alltid viktigt att det finns en god kontakt mellan föräldrar och barn, och jag ifrågasätter om det inte är av särskilt stor vikt att föräldrakontakten upprätthålls mellan handikappade barn och deras föräldrar.

Genom det beslut som riksdagen fattade år 1965 har bättre möjligheter skapats för dessa ungdomar att kunna

Om vidgade möjligheter till fria resor för vissa handikappade barn och ungdomar, m. m.

resa hem. När de handikappade ungdomarna vistas på vårdinstitutioner är de berättigade till en fri hemresa per månad.

Vi motionärer anser att en enda fri hemresa per månad inte är tillräckligt för att en verkligt god föräldrakontakt skall kunna upprätthållas, utan vi föreslår i ett motionspar att denna rätt bör utvidgas till att gälla två resor per månad. Vi anser också att när elev inte utnyttjar sina resor bör föräldrarna eller annan vårdnadshavare få utnyttja dem på samma sätt som nu tillämpas för de redan gällande fria resorna.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen av herr Thorsten Larsson m. fl.

Fru WALLENTHEIM (s):

Herr talman! Jag vill i anledning av de motioner som behandlas under punkt 6 anföra några allmänna synpunkter.

Barnanstaltsutredningen ägnade vid sin undersökning av förhållandena inom hela anstaltsområdet också fickpengarna ett intresse. Granskningen visade på betydande skillnader anstaltsområden emellan i fråga om principer och belopp när det gäller fickpengarna men ibland också inom ett och samma vårdområde. I vissa fall utgick inte några fickpengar alls, i en del fall betalade föräldrarna dem, i andra fall huvudmännen, och på vissa institutioner svarade huvudmännen för fickpengarna till de barn som i annat fall skulle bli utan. Det betygades ofta vara en svårighet både för personalen och för barnen som befinner sig så att säga på skuggsidan att fickpengarna var av så väsentligt olika storlek. Frånsett att vissa anstaltsintagna barn kan ha en begränsad förmåga att själva disponera dessa små pengar, finns det enligt min mening ingen saklig motivering för att det stora flertalet barn, oberoende av anstaltsformen, skall behand-

las olika av de myndigheter som svarar för vården.

Utredningens ståndpunkt var den att enhetliga normer och belopp, differentierade efter åldern, borde eftersträvas, att huvudmännen skulle stå för kostnaderna och att man åtminstone skulle försöka att så långt som möjligt få föräldrar och andra införstådda med det berättigade i att eliminera spänningar i samband med fickpengarna.

Denna fråga kan naturligtvis ses som en bagatellartad detalj — ja, men inte för dem som det gäller. Skillnader i uppväxtmiljö mellan barn på anstalt och barn utanför anstalt är naturligtvis i många hänseenden ofrånkomliga. Men det kan inte vara nödvändigt att dessa skillnader skall återspeglas också beträffande fickpengarna. Beloppen bör enligt min mening också vara av sådan storleksordning att en valmöjlighet medges åtminstone i någon mån, och de bör vara följsamma till vad som allmänt gäller.

Utskottet säger sig dela barnanstaltsutredningens mening att huvudmännen skall svara för fickpengarna och att enhetliga normer bör tillämpas. Men i påföljande stycke i utlåtandet säger sig utskottet inte vara övertygat om att det finns några skäl för en statlig reglering av dessa förmåner. För mig verkar detta förvirrande. Jag kan inte anse annat, herr talman, än att den rimliga konsekvensen bör vara att där staten driver en anstalt eller svarar för dess driftunderskott, där bör staten också svara för såväl initiativ som medel för att alla anstaltsbarn — vilket jag hoppas att vi är överens om — skall behandlas lika när inga sakliga skäl finns för någonting annat.

Här har förut talats om att föräldrakontakten är viktig. Det vill jag livligt understryka att den är — för alla längtande barn, för alla oroliga föräldrar och för en framgångsrik personalinsats. Alla sakkunniga är överens om det. Det är så mycket som hänger

Om vidgade möjligheter till fria resor för vissa handikappade barn och ungdomar, m. m.

på den kontakten, och därför bör den på allt sätt stimuleras och underlättas.

Det är sant att riksdagen 1965 beslöt en avsevärd förbättring av reseförmånerna för anstaltsbarn och -ungdom. Men i sitt betänkande förordade barnanstaltsutredningen ytterligare en förbättring, nämligen den att föräldrar eller vårdnadshavare utan ansökan och utan krav på utbyte med barnens reseförmåner skulle få en fri resa om året till anstalten i de fall då avståndet från hemmet till anstalten översteg tio mil och med möjligheter till undantag. Med den ändringen ville vi helt enkelt att föräldrarna skulle resa till anstalten för att bli bekanta med den miljö och den personal, som de skall lämna sina barn till. Anstaltsledningarna skulle också få en möjlighet att anordna gemensamma träffar eller små festligheter med de intagna barnen och deras föräldrar.

Det var verkligen inte något radikalt önskemål som vi framförde, om man ser det i ljuset av de ansträngningar vi gör för att öka kontakten mellan hem och skola när det gäller barn som vistas i skolan bara några dagtimmar. Jag förstår att det kan vara svårt att nu gå med på motionärernas önskan om att fördubbla de månatliga resorna för barnen, även om jag inte för ett ögonblick anser att kravet är orimligt. Men den lilla utökning som barnanstaltsutredningen begärde kan i varje fall inte ur kostnadssynpunkt vara avskräckande. Då jag vågar hävda att den skulle ha en välgörande effekt på anstaltsarbetet är jag litet beklämd över att utskottet har ansett att det inte finns några skäl att se över bestämmelserna. Jag hoppas att departementschefen i motsats till utskottet skall finna någon möjlighet att förverkliga anstaltsutredningens förslag.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! År 1965 utökades antalet resor som det här gäller från fyra per

år till tolv, alltså från en resa per kvartal till en per månad. Redan första året därefter motionerades om att få det dubbla antalet, alltså 24 resor. Det avslogs då av riksdagen. Det har avslagits två år i följd, och det finns ingen anledning att upprepa vad jag sade vid de två föregående tillfällen då denna fråga behandlades. Jag vill därför här nöja mig med att yrka bifall till utskottets förslag, innebärande att de så nyss förbättrade resevillkoren tills vidare får gälla.

Fru OLSSON, ELVY, (cp):

Herr talman! Fru Wallentheim har här på ett utomordentlig sätt talat för dessa barn och för nödvändigheten av t. ex. kontakter mellan föräldrar och barn. Det enda som fru Wallentheim sedan inte gjorde var att yrka bifall till motionerna. Jag kan inte förstå fru Wallentheim när hon först säger att det är för mycket begärt att vi nu skulle kunna fördubbla resorna och sedan i nästa ögonblick säger att de är så utomordentligt nödvändiga. Jag kan också ha den önskedrömmen, fru Wallentheim, att departementschefen skall se annorlunda på detta än vad utskottet har gjort. Men tyvärr tror jag att det bara är en önskedröm.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att med anledning av vad under överläggningen yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera momentet av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i mom. 1.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen enligt de rörande mom. 2 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det för-

slag, som innefattades i den av herr Thorsten Larsson m. fl. vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fru *Olsson, Elvy*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 154 punkten 6 mom. 2, röstas

Ja;

Den, det ej vill, röstas

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Thorsten Larsson m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstade för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Olsson, Elvy*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 95;

Nej — 17.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 7 och 8

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 9

Ang. kosthållet vid statliga anstalter

I de likalydande motionerna I: 291, av fru *Wallentheim m. fl.*, och II: 368, av fröken *Olsson m. fl.*, hade föresla-

Ang. kosthållet vid statliga anstalter gits, 1) att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt översyn av koststandard och bespisingformer vid statens barnanstalter samt 2) att mathållningen inom det statliga anstaltsväsendet standardmässigt, tekniskt och organisatoriskt skulle göras till föremål för utredning.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 291 och II: 368.

Reservation hade anmälts av fru *Wallentheim (s)*, som dock ej antytt sin mening.

Fru WALLENTHEIM (s):

Herr talman! Det finns två motiv för yrkandena i motionerna I:291 och II:368, dels erfarenheter av en kostundersökning vid barnanstalterna, dels erfarenheter och bedömanden utifrån rationaliseringssträvanden i fråga om sjukhuskosten inom Stockholms läns landsting.

Det insamlade materialet i samband med utredningen om barnanstalterna då det gäller kosten fann utredningen vara ganska alarmerande. Expertis tillkallades, och man utförde en stickprovsundersökning av 27 barnanstalter hösten 1963. Denna granskning visade att betydande, sakligt omotiverade skillnader förelåg beträffande medelkostnaden för kosthållet per vård dag.

Vid många anstalter var kosten klart otillfredsställande ur näringssynpunkt, ofta mycket ensidig. Utspisingformererna var på flera håll onödigt trista och olämpliga. Granskningen visade att det föreligger ett utbildnings- och fortbildningsbehov bland ekonomipersonalen.

Den 21 januari 1967 publicerade Dagens Nyheter en av docent Åke Lundberg utförd undersökning av rörelsehindrade ungdomar vid Norrbackainstitutet. Denna undersökning visade på allvarliga bristtillstånd som var att hänföra till otillfredsställande kostförhål-

Ang. kosthållet vid statliga anstalter

landen. För den slutna anstaltsvården svarar staten för driftunderskottet.

Om man bortser från den reguljära statliga sjukvården där kostförhållandena — det utgår jag ifrån — ägnas stegrad uppmärksamhet såsom sker bland andra sjukhushuvudmän, driver staten ett betydande antal anstater. Jag nämner kriminal- och nykterhetsvården och vidare exempelvis Viggbyholms sjukhus för grovt utvecklingsstörda barn och ungdomar.

Mig veterligt har icke någon ingående granskning av kostförhållandena vid dessa institutioner företagits ur de synpunkter som jag tidigare anfört. Först efter en sådan översyn kan farhågor för att kostförhållanden och bespisningsformer kan lämna en del övrigt att önska avvisas som ogrundade.

Måltider och vad som är förknippat med dem spelar en väsentlig roll för alla människor. Det är inget överord att säga att de oftast utgör ett huvudintresse för de anstaltsintagna. Kosten har — fränsett välbefinnandet — därför som en viktig driftsdetalj stor betydelse för anstaltarnas anpassnings- och behandlingsarbete.

Utskottet lämnar den upplysningen, att en expertgrupp vid statens institut för folkhälsan har utarbetat rekommendationer för önskvärd tillförsel av näringsämnen i sjukhuskosten. Det är ingenting nytt. Artiklar i ämnet har varit införda i Svensk läkartidning och såvitt jag vet i tidskriften Vår föda, och de avser precis vad utskottet anfört, nämligen sjukhuskosten. Jag tror att det gäller kosten vid akutsjukhus. Det är svårt att inse att dessa rekommendationer skulle vara ett argument mot motionens yrkande rörande de icke sjukhusmässiga anstaltarnas olika matförhållanden.

Utskottet betraktar den begärda översynen närmast som en överloppsgärning. Avdelningen hänvisar till det år 1966 inrättad Institutet för storhushållens rationalisering. Som angivits har institutet till uppgift att främja och

samordna samt medverka i och informera om rationaliserings- och utvecklingsfrågor inom storhushållen. Departementschefen förtydligade innebörden. Han underströk att uppgiften närmast just var den samordnande, styrande och informerande genom att ansluta sig till förslaget om en begränsad personalorganisation. Den omfattar totalt sju personer, av vilka fyra är kvalificerade. Jag har för min del svårt att föreställa mig att i institutets arbetsprogram skulle ingå en detaljgranskning av dagkostnader för kost, standard och utspisningsförhållanden vid statens många anstalter. Såvitt jag förstår, fordras dessutom ett beslut av riksdagen, om en sådan övergripande granskning av kostförhållandena skall komma till stånd.

Med anledning av utskottets förlitan på tillsynsmyndigheterna vill jag bara nämna att barnanstaltsutredningens undersökning visade att det fanns stora brister i detta avseende inom våra barnanstalter och att någon liknande kostundersökning tidigare icke företagits. Detta konstaterande gör jag med all respekt för tillsynsmyndigheternas arbetsbörda och arbetsinsatser.

Herr talman! Jag har uppehållit mig vid frågan ur så att säga de intagnas synpunkt. Men frågan har ju också en annan aspekt, den samhällsekonomiska. Det finns väl ingenting som säger att en rationalisering tekniskt-organisatoriskt av mathållningen vid statens anstalter — de är ju ändå många — inte skulle kunna innebära betydande besparingar. Departementschefen anger i proposition 1966: 72 att av 5 miljarders omsättning totalt inom storhushållen faller en femtedel, dvs. 1 miljard, på staten. Hur stor andel av denna miljard som faller på anstaltsområdet, vet jag inte, men småpengar kan det inte vara fråga om. Jag är alldeles övertygad om det efter att några år ha varit inkopplad som ledamot i Stockholms läns landstings koststyrelse.

Låt mig i korthet få ge några siffror

till belysning. Vid Nacka lasarett producerades den 1 januari—den 30 september 1967 1 045 356 portioner. För framställning av dessa portioner sysselsattes 13 personer i direkt produktion plus två som hade arbetsledande funktion men vilkas arbetsinsatser inte uteslutande var hänförliga till denna produktion. Tidsåtgången per portion för hela arbetsprocessen fram till lagring i kylrum var 1,3 minuter. Hela arbetslönekostnaden inklusive transportkostnad — omfattande jämväl pensionsavgifter — från råvara till färdig portion uppgick med Nackametoden till 1 krona 2 öre jämfört med kostnaden med den konventionella metoden 1 krona 32 öre. Vinsten per portion färdig till servering var alltså 30 öre.

Självklart blir rationaliseringsvinsterna större ju större produktionsskalan är. Vid 40 000 portioner per dag beräknades vinsten uppgå till 3 miljoner kronor om året.

De nu lämnade uppgifterna visar att de beräkningar som kostutredningen på sin tid framlade — de var utförda gemensamt mellan Stockholms stad och Stockholms län — har varit realistiska. Nacka lasarettskök planerades från början för en konventionell produktion av 400 000 årsportioner. På samma köksyta kan med påsmatsmetoden produceras 2 miljoner årsportioner. Vinsten på investeringssidan är alltså betydande.

Inte enbart besparingssynpunkter har varit drivkraften för dessa rationaliseringssträvanden i Stockholms stad och län. Man ville också åstadkomma en önskvärd standardstegring genom ett högklassigt urval av råvaror och genom noggrann bakteriologisk och hygienisk kontroll, genom näringsriktiga matsedlar och genom en tilltalande servering för patienterna. Omfattningen av denna koncentrerade matproduktion har nu lett till bildandet av en ekonomisk förening med landstinget och Stockholms stad som huvudintressenter. Ett produktions-samarbete har också inletts

Ang. kosthållet vid statliga anstalter på industriell basis. Hela denna fråga har rönt stort intresse och studerats på platsen av myndigheter, kommuner, landsting, internationella företrädare för sjukhus osv.

Låt mig, herr talman, avsluta denna redogörelse med tillägget att metoden har möjliggjort införandet av femdagarsvecka i produktionen — en nog så viktig detalj i ett svårt rekryteringsläge beträffande kokerskor för konventionellt tillredningsarbete — och att på Nacka lasarett inga som helst olyckor eller invändningar har förekommit mot påsmaten, vare sig från patient- eller personalhåll.

Herr talman! Jag står inte här som någon försäljare av Nackametoden. Jag har med mitt inlägg velat bevisa att statens anstalter erbjuder ett område där en rationaliserad kostförsörjning förutom vinster från arbetskraftssynpunkt bör kunna leda till inbesparandet av betydande belopp för statsverket, samtidigt som moderna förhållanden på näringsfysiologins och näringshygienens områden kan leda till en höjd standard för de intagna.

Jag hade nästan trott att ordföranden i tredje avdelningen, såsom värnare av den sociala omvårdnaden och statsfinanserna, denna gång skulle ha befunnit sig på samma sida, s. a. s. på barriaden, som jag. Det blev alltså en besvikelse.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! I strid med mina egna principer skall jag faktiskt yttra mig, trots att föregående talare inte hade något yrkande.

Institutet för storhushållens rationalisering har till uppgift att främja och samordna samt medverka i och informera om rationaliserings-, utvecklings- och utbildningsverksamhet, vilka faktorer väsentligt kan bidra till att höja produktiviteten hos storhushållen. Institutet har en hel del arbeten i gång. Man utför för närvarande det som fru

Ang. omplacering av friställda tjänstemän

Wallentheim önskar att det skall till-sättas en utredning för. Vi inom utskottsmajoriteten litar på att detta arbete blir utfört. Vi anser också att de av expertgruppen inom statens institut för folkhälsan utarbetade rekommendationerna är till fördel för de önskemål som fru Wallentheim här har framfört. Om jag med detta gör henne besviknen, så är i varje fall inte vi besvikna på de institutioner som sysslar med dessa frågor, utan vi tror på dem.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den under behandlingen varande punkten hemställt.

Ang. omplacering av friställda tjänstemän

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 155, i anledning av motioner angående omplacering av friställda tjänstemän.

I de likalydande motionerna I: 511, av herr *Dahlén m. fl.*, och II: 657, av herr *Nihlfors m. fl.*, hade yrkats, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle an-hålla, att särskilda åtgärder måtte vidtagas för att snabbt öka möjligheten att efter omskolning o. d. omplacera genom strukturrationalisering och automation inom näringslivet friställda tjänstemän.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen icke måtte bifalla motionerna I: 511 och II: 657.

Reservation hade avgivits av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Ottosson* (h), *Per Jacobsson* (fp), *Edström* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Johan Olsson* (cp), *Bohman* (h), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Gustafsson* i Skellefteå (fp), *Sjönell* (cp) och *Mundebo* (fp) samt fröken *Ljungberg* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att ut-

skottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna I: 511 och II: 657 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva till känna vad reservanterna an-fört.

Reservanterna hade i sitt yttrande bland annat förutsatt, att Kungl. Maj:t till 1968 års riksdag skulle framlägga förslag till en sådan förstärkning av arbetsmarknadsorganens resurser, att de finge möjlighet att giva även dessa mera svårplacerade arbetslösa så långt det vore möjligt hjälp att erhålla ny sysselsättning. En sådan allmän förstärkning av resurserna skulle enligt reservanterna även komma tjänstemän i samma situation till del.

Herr **JACOBSSON, PER**, (fp):

Herr talman! På en punkt synes överensstämmelse råda mellan utskottet och reservanterna, nämligen däri att vi går mot en växande arbetslöshet bland olika tjänstemannakategorier och att samhället därför behöver sätta in särskilda åtgärder för att möta detta problem.

Utskottet hänvisar till att arbetsförmedlingens organ har vidtagit olika åtgärder för att bereda friställd arbetskraft inom dessa kategorier sysselsättning eller omskolning och menar att motionärernas önskemål därmed skulle vara i huvudsak tillgodosett.

Jag vill inte bestrida att en hel del har gjorts, men tillgängliga uppgifter visar dock att vad som har kunnat göras varit uppenbart otillräckligt. Det är inte heller så mycket att förvåna sig över, då man har anledning att tro att den rationaliseringsväg som för närvarande går genom företagsvärlden relativt sett kommer att drabba tjänstemännen hårdare än övriga anställda. Att så också är förhållandet visar en undersökning som har gjorts av industritjänstemännens arbetslöshetskassa, varav framgår att antalet friställda tjänstemän har tredubblats under år 1967 och att den procentuella andelen av det totala antalet friställda arbets-

tagare för tjänstemännens del har ökat från 10 till 20 procent under tiden från 1966 till 1967.

Vi bör också, såvitt jag förstår, vara beredda på att den trenden sannolikt kommer att fortsätta. Datatekniken och allt vad den för med sig beträffande möjligheter till kraftiga rationaliseringar kommer säkerligen att vålla stora svårigheter på tjänstemannasidan.

Det är inte heller förvånansvärt om vederbörande arbetsmarknadsorgan har speciella svårigheter att bemästra dessa problem. Den ringa arbetslösheten tidigare bland tjänstemannakategorierna innebär ju samtidigt att man har en dålig beredskap på detta område och att den behöver förbättras. Det är det vi avser med denna reservation.

Utskottet anser det nu inte påkallat att utan samband med konkreta förslag göra en särskild framställning till Kungl. Maj:t. Jag delar inte denna uppfattning utan yrkar bifall till den vid punkten föreliggande reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Nils-Eric Gustafsson* (cp), *Strandberg* (h) och *Kaijser* (h).

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Det sker ibland ganska sällsamma ting i utskotten.

När vi behandlade denna motion, vari önskas att särskilda åtgärder vidtages för att snabbt öka möjligheten att efter omskolning o. d. omplacera genom strukturrationalisering och automation inom näringslivet friställda tjänstemän, var vi synbarligen tämligen överens. Man trodde in i det sista att det skulle bli — som det brukar heta på vårt språk — en skrivning som skulle tillfredsställa alla. När utlåtandet skulle justeras på tredje avdelningen förelåg emellertid en reservation. När det så småningom blev justering i utskottet in pleno, stod vi inför en längre reservation, innefattande en del önskemål som över huvud taget icke hade funnits i den ursprungliga mo-

Ang. omplacering av friställda tjänstemän tionen. Det är tänkbart att vi, om dessa synpunkter kommit fram under motionens behandling i avdelningen, hade kunnat komma överens, men tydligen ville man inte det.

Ingen har väl förnekat att det är besvärligt för människor som blir arbetslösa. Ingen har heller förnekat att det är svårt för arbetslösa tjänstemän. Man behöver enligt vårt förmenande inte upplysa vare sig arbetsmarknadsstyrelsen eller regeringen om att en omfattande arbetslöshet råder i vårt land. Det är någonting som det talas om praktiskt taget varje dag. Det är en sak som arbetsmarknadsstyrelsen sedan länge har sysslat med för att på något sätt komma till rätta med bekymren för de enskilda människorna. Regeringen har som bekant på ett otal konferenser, liksom enskilda regeringsledamöter i ett otal föredrag, varit inne just på dessa ting. Man behöver alltså knappast skriva till regeringen och meddela att arbetslöshet förekommer. Det är någonting som alla i detta land vet.

När vi inom avdelningen tog kontakt med arbetsmarknadsstyrelsen fann vi att man oavbrutet ökat antalet platser för att bereda tjänstemän möjlighet till omskolning. Man gör allt vad som rimligen går att göra för att utöka resurserna till sådant som kan verka gagneligt för de människor det gäller. Man tillsatte en del extra tjänstemän någon gång i somras — en grupp som på arbetsmarknadsspråk kallas för »brandkårsuttryckningen». Det är speciella tjänstemän som skickas ut till områden där besvärligheter har uppstått på grund av industrinedläggningar. När vi visste allt detta tyckte vi att det inte fanns någon anledning att skriva till Kungl. Maj:t och anhålla om särskilda åtgärder. Dessa särskilda åtgärder har ju redan kommit i gång och förbättras undan för undan.

Inom statsutskottet har emellertid bildats två läger: ett läger som anser att det redan görs en hel del av vad

Ang. omplacering av friställda tjänstemän

motionärerna önskat och ett annat läger — de borgerliga — som anser att riksdagen bör ge till känna vad utskottet — i detta fall reservanterna — har skrivit: »Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t till 1968 års riksdag framlägger förslag till en sådan förstärkning av arbetsmarknadsorganens resurser — —.» Enligt vad vi hört från både statsråd och generaldirektören i AMS är det meningen att arbetsmarknadsstyrelsens resurser skall förstärkas. Då är det tämligen onödigt att vi delar oss i olika läger. Alla vill ju detsamma, nämligen att människorna i möjligaste mån skall ha arbete, att de som blir utan arbete på ett eller annat sätt skall hjälpas och att det gäller att ta krafttag. De krafttagen blir inte ett uns hättre om vi följer reservanternas förslag.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr JACOBSSON, PER, (fp):

Herr talman! Herr Birger Andersson tror sig avslöja märkliga interiörer från utskottets behandling av den här frågan. Jag kan inte finna att de är märkliga i något avseende. Det anmäldes, när ärendet justerades, att det skulle komma en reservation, och den presenterades sedermera. Att den sedan inte har en formulering och ett innehåll, som herr Birger Andersson är tillfredsställd med, är ju inte precis någonting som det finns anledning att upplysa riksdagen om, utan det är ett bekymmer som herr Andersson har fått på halsen och som han får försöka klara upp.

Vi är naturligtvis medvetna om att det inte är nödvändigt att upplysa någon om att problemet finns. Jag håller med herr Andersson om att både arbetsmarknadsstyrelsen och regeringen känner till saken. Vad man är ute efter är att stimulera till ökade åtgärder på det område, där svårigheterna är så utomordentliga.

Att skriva till regeringen och erinra om de saker, som vi föreslår i reservationen, är en mycket obehaglig tanke för herr Birger Andersson, ty han är inte vidare benägen att skriva till den nu sittande regeringen. Jag föreställer mig att han skulle vara mera intresserad av att skriva, om vi får en annan regering, men den situationen är ju inte för handen i dag. Det förhållande som råder på det här området är av den arten, att det enligt vår uppfattning är befogat att påkalla myndigheternas och inte minst regeringens uppmärksamhet på att det fordras åtgärder utöver vad man hittills lyckats åstadkomma.

Jag har roat mig med att läsa snabbprotokollet från den allmänpolitiska debatten i andra kammaren i förra veckan. Därvid har jag funnit att den socialdemokratiska gruppledaren ganska utförligt uppehöll sig kring det här problemet. Han sade bl. a. att frågan om den ökade arbetslösheten bland tjänstemännen förtjänar att tas upp. Han sade vidare, att den har ökat mycket snabbt under de senaste åren, särskilt sedan mitten av 1966, och att det finns anledning att göra klart för oss vad situationen kommer att kräva i form av större resurser och mera makt åt samhället. Det är uppenbart att även han är medveten om att det krävs speciella åtgärder för att bemästra situationen.

I tidningen Industritjänstemannen redovisas också vad jag nyss erinrat om, nämligen att fram till i augusti i år varsel hade lämnats om friställning av 16 000 arbetstagare — mot 11 000 vid samma tidpunkt förra året — och att av dessa 16 000 arbetstagare cirka 20 procent utgjorde tjänstemän. En relativt sett mycket stor del av de friställda är alltså tjänstemän. Vidare framhåller tidningen att av de industritjänstemän, som det senaste försäkringsåret uppbar ersättning från arbetslöshetskassan, var cirka 50 procent över 40 år och cirka 30 procent över 50 år. För många av dessa har friställningen medfört en lång arbetslöshetsperiod.

Detta innebär, såvitt jag förstår, att vi här har att göra med problem av alldeles särskilt besvärlig karaktär, som kommer att kräva särskilda insatser från arbetsmarknadsmyndigheternas sida. Därför är det också påkallat att riksdagen gör vederbörande myndighet uppmärksam på dessa speciella förhållanden.

Herr **ANDERSSON, BIRGER**, (s):

Herr talman! Herr Per Jacobsson var av den uppfattningen, att jag inte ville skriva till den nuvarande regeringen. Fick vi en annan regering — något som jag hoppas att vi slipper — trodde han emellertid att jag skulle vara mera angelägen. Det innebär tydligen att den regeringen — om vi får den — skulle vara sådan att den måste få en knuff då och då för att göra någonting.

Någon borgerlig regering har inte sysslat med arbetslöshetsfrågor sedan början av 1930-talet. Då fanns det anledning att göra den då sittande regeringen uppmärksam på svårigheterna både för arbetare och för tjänstemän! Det skall vi emellertid inte prata om nu.

Den interiör som jag drog fram från utskottet har herr Per Jacobsson och jag tydligen sett olika. Det var emellertid så, att när vi var i det närmaste färdiga med utskottsarbetet förbehöll sig någon rätt att reservera sig, vilket givetvis inte förbjöds. Den utskrivna reservationen kom dock under våra ögon först när ärendet var slutbehandlat i avdelningen och skulle justeras i utskottet in pleno.

Detta var vad jag ville nämna om procedurhistorien, och jag övergår sedan till sakfrågan.

Herr Per Jacobsson framhåller att riksdagen i enlighet med vad som står i reservationen skall hemställa om ökade åtgärder — alltså inte om några konkreta förslag, utan om ökade åtgärder. Det är ju ökade åtgärder, herr Per Jacobsson, som arbetsmarknadsstyrel-

Ang. omplacering av friställda tjänstemän
sen undan för undan vidtager för att underlätta för de arbetslösa, oavsett om dessa är tjänstemän eller arbetare. När vi vet att ökade åtgärder vidtages, är det onödigt att skriva till regeringen därom.

Några konkreta förslag har alltså reservanterna inte framfört. Det är emellertid konkreta förslag som vi har efterlyst. Sådana har inte lämnats, vilket har gjort att vi har ansett att det angelägnaste inte är att skriva till regeringen och påvisa någonting som alla vet, utan att det arbete som utföres på arbetsmarknadsstyrelsen verkligen ger resultat. Vi vet ju att man oavbrutet ökar antalet platser för omskolning och att man oavbrutet försöker finna nya utvägar för att kunna placera människor, som blir utan arbete.

Herr **JACOBSSON, PER**, (fp):

Herr talman! Herr Birger Andersson tycker att man inte skall tala om dessa saker, om man inte samtidigt kan presentera konkreta åtgärder, när man vet att här kommer att vidtagas ytterligare åtgärder.

Jag skulle vilja ställa den direkta frågan: Vad innebär detta tal om ökade åtgärder, som herr Birger Andersson gång på gång har återkommit med? Det vet vi ju inte. Och det är väl på den punkten som man har anledning att ställa frågor och ifrågasätta om vi för närvarande verkligen har resurser och tillräcklig kartläggning av de områden som vi här diskuterar för att kunna vidtaga de åtgärder, som just i dessa speciella fall kommer att visa sig erforderliga.

Herr **ANDERSSON, BIRGER**, (s):

Herr talman! De åtgärder som har vidtagits är bl. a. att man har tillsatt en rad nya tjänstemän med uteslutande uppgift att arbeta inom vad man kan kalla tjänstemannasektorn vid våra arbetsförmedlingar. Jag talade förresten häromdagen med en av dessa tjänste-

Ang. lönsparande

män och han sade, att de hade satt i gång ett mycket omfattande arbete för att dels så att säga katalogisera inom vederbörande område arbetslösheten bland tjänstemännen, dels att se till att man oavbrutet får fram nya omskolningstillfällen. Man är ständigt på jakt efter möjligheter att placera dessa tjänstemän.

Det är klart att vi i nu rådande konjunktur inte kan åstadkomma några underverk vare sig för den arbetslöse tjänstemannen eller den likaledes arbetslöse arbetaren, men allt görs som arbetsmarknadsstyrelsens folk har till uppgift att göra för att komma till rätta med svårigheterna. Vad man därutöver skulle vinna på att bifalla reservationen vet jag inte — där finns ju inga konkreta förslag, ingenting som är nytt eller oprövat; man vill bara i allmänna ordalag skriva och påtala någonting som alla känner till.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Per*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 155, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Per*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 54.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. lönsparande

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 48, i anledning av motioner angående lönsparande.

I de till bankoutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 430, av herr *Augustsson*, och II: 544, av herr *Franzén* i Motala, hade föreslagits, att riksdagen skulle besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning angående möjligheterna till ett väsentligt ökat lönsparande bland berörda ungdomsgrupper, varvid också frågan om ett obligatoriskt lönsparande borde bli föremål för beaktande av utredningen.

Utskottet hade i det nu ifrågakommande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna I: 430 och II: 544 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr AUGUSTSSON (s):

Herr talman! Det är ett enhälligt utskott som avstyrker den motion som jag har väckt i denna fråga. Det är väl då inte så mycket att göra från min sida, utan jag kunde kanske ha suttit still. Det är emellertid ett par meningar i utskottets utlåtande som jag inte kan underlåta att något kommentera.

Ang. lönsparande

När det gäller tanken på ett obligatoriskt lönsparande säger utskottet: »Ett sådant obligatorium kan knappast väntas skapa en positiv inställning till sparandet.»

Vad utskottet bygger den meningen på — utöver ett antagande från Svenska bankföreningen i dess remissutlåtande — vet jag inte. Jag har en viss erfarenhet från den tiden då jag själv lokalt arbetade med ungdomens lönsparande, och jag gjorde då en del iakttagelser som jävar detta påstående. Jag fick med en del unga pojkar i ett lönsparande, även om det inte skedde så där alldeles frivilligt från deras sida. De var arga vid varje avlöningstillfälle under ett halvår eller så. Då jag frågade dem om de tänkte gå ur lönsparandet var det intressant att höra, att de inte alls var benägna att göra det. De hade faktiskt börjat bli en smula sparmedvetna.

Märk väl, det är just den gruppen av ungdomar som vi inte når med nuvarande sparformer. Vi skall inte kategoriskt avvisa någon form av sparande för ungdomen.

Jag har velat anföra detta till protokollet som en motvikt mot utskottets kanske något kategoriska mening på den punkten.

Jag vill ta upp ytterligare en mening där utskottet säger: »Inte heller synes det tilltalande att staten av omsorg om medborgarnas privata ekonomi skulle pålägga dem vittgående inskränkningar i rätten att använda förvärvade nettoinkomster.»

Detta uttalande är en ideologisk djupdykning av högsta potens, som jag inte skall kommentera!

En sak som vi väl ändå alla är överens om är att vi bör få ett effektivare ungdomens lönsparande. Jag hoppas att lönsparkommittén, som närmast skall handha denna fråga, kommer att lyckas med sin uppgift.

Jag har, herr talman, inget yrkande.

Herr LUNDIN (s):

Herr talman! Jag vill försäkra herr Augustsson att utskottet inser värdet och betydelsen av ungdomens lönsparande. Vi uppskattar de insatser som lönsparkommittén har gjort på detta område. Lönsparkommittén, som numera arbetar under riksgäldsfullmäktige, har också hos fullmäktige gjort en framställning om ytterligare utredning angående formerna för att på bästa sätt främja sparandet. Riksgäldsfullmäktige har så sent som i februari i år överlämnat sparkommitténs förslag till chefen för finansdepartementet. Motionärernas önskemål om propaganda, upplysning och förslag om utredning beträffande nya former för lönsparande har därmed blivit helt tillgodosedda.

Utskottet kan däremot inte dela motionärernas sympatier för ett obligatoriskt lönsparande. Vi har ju, herr Augustsson, inte beslutat om något obligatoriskt sparande. Det är väl därför litet missvisande att här dra fram några punkter i utskottets yttrande, som talar emot ett tvångssparande. Remissinstanserna har ju också samstämmigt tagit avstånd från tanken på ett obligatoriskt sparande. Det avgörande motivet för remissinstanserna har varit, att obligatoriet måste utformas med undantagsregler, att det skulle minska sparbenägenheten på längre sikt samt, som Landsorganisationen säger — och jag delar helt den uppfattningen — att vi inte bör ålägga någon viss befolkningsgrupp, bestämd av åldersgränser eller på annat sätt, inskränkningar i användningen av sina inkomster.

Jag vill med detta yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Ang. allmänna pensionsfonden

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 49, i anledning av motioner angående allmänna pensionsfonden.

Till behandling i ett sammanhang hade utskottet upptagit ett antal till utskottet hänvisade motioner angående fondbildningen inom den allmänna försäkringen och förvaltningen av allmänna pensionsfonden. Dessa motioner voro

A) de likalydande motionerna I: 102, av herrar *Harry Carlsson* och *Johan Olsson*, samt II: 141, av herr *Sjönell* och herr *Jönsson* i Ingemarsgården, vari hemställdts, att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag om sådan ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning, att återlånerätt finge ackumuleras under en tid av fem år och att amorteringstiden utsträcktes till 20 år, samt

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning angående möjligheterna att i ökad utsträckning kanalisera medel från AP-fonderna till näringslivet genom kreditmarknadsinstitutet;

B) de likalydande motionerna I: 168, av herr *Ottosson m. fl.*, och II: 208, av herr *Nordgren m. fl.*, vari anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa

dels om förslag till sådan ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning, att arbetsgivare erhöle möjlighet att för återlån få utnyttja de ATP-avgifter som inbetalats under loppet av de fem senast förflutna åren och att återlån finge ske upp till 75 procent av inbetalda avgifter,

dels om en utredning rörande utsträckande av amorteringstidens längd för återlån till 20 år;

C) de likalydande motionerna I: 342, av herr *Werner*, och II: 427, av herr *Hermansson m. fl.*, vari, såvitt nu vore i fråga, yrkats, att riksdagen i skrivelse till regeringen skulle begära snabb

översyn av AP-fondernas placeringsreglemente;

D) de likalydande motionerna I: 601, av herr *Mattsson m. fl.*, och II: 755, av herr *Larsson* i Umeå *m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om skyndsamt parlamentarisk utredning rörande tilläggs pensionssystemets samhälls-ekonomiska verkningar, AP-fondens inverkan på näringslivet och fondförvaltningens framtida utformning m. m. i enlighet med vad i motionerna anförts;

E) de likalydande motionerna I: 606, av herr *Sveningsson*, samt II: 762, av herrar *Nordgren* och *Petersson*, vari hemställdts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en undersökning av den ur olika synpunkter erforderliga fondbildningen inom ATP-systemet med hänsyn till främst inverkan från konjunkturella och demografiska förändringar i samhället;

F) motionen II: 88, av herr *Thylén m. fl.*, vari anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en utredning rörande ändrade former för utlåning från AP-fonderna, varvid särskilt borde beaktas möjligheterna att utnyttja banksystemet för en vidgad marknadsmässig användning av pensionsmedlen; ävensom

G) motionen II: 747, av herr *Björkman* och herr *Magnusson* i Borås, vari yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa, att Kungl. Maj:t måtte med beaktande av vad i motionen anförts igångsätta utredning i syfte att — sedan AP-fonderna nått en med hänsyn till kravet på likviditet och risken för konjunkturförsämring fullt betryggande storlek och erfarenhet vunnits rörande storleken av arbetsgivarnas frivilliga avsättningar till egna pensionsfonder — begränsa de årliga pensionsavgifterna till AP-fonderna till vad som erfordrades för täckande av fondernas löpande pensionsbetalningar under året.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att motionerna I: 606 och II: 762, om undersökning av den erforderliga fondbildningen inom ATP-systemet, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att motionen II: 747, om utredning rörande begränsning av avgifterna till allmänna pensionsfonden, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C. att riksdagen med bifall till följande motioner, nämligen

1) I: 601 och II: 755,

2) I: 102 och II: 141, såvitt de gällde viss utredning,

3) II: 88,

måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande allmänna pensionsfonden i enlighet med vad utskottet i utlåtandet anfört;

D. att motionerna I: 342 och II: 427, såvitt de gällde översyn av allmänna pensionsfondens placeringsreglemente, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

E. att riksdagen i anledning av motionerna I: 102 och II: 141, såvitt de gällde reglerna för återlån från allmänna pensionsfonden, samt I: 168 och II: 208 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådan ändring av reglementet angående allmänna pensionsfondens förvaltning, att återlånerätt finge ackumuleras under fem år, att återlån finge ske upp till 75 procent av inbetalda avgifter och att amorteringstiden för återlån utsträcktes till 20 år.

Reservationer hade anförts

1. vid utskottets hemställan under A,

av herrar *Enarsson* (h), *Lundberg* (h) och *Regnéll* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 606 och II: 762 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en undersökning av den ur olika synpunkter erforderliga fondbildningen inom ATP-systemet med hänsyn till främst

Ang. allmänna pensionsfonden

inverkan från konjunkturella och demografiska förändringar i samhället;

2. vid utskottets hemställan under B,

av herrar *Enarsson* (h), *Lundberg* (h) och *Regnéll* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen med bifall till motionen II: 747 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte med beaktande av vad reservanterna anfört igångsätta utredning i syfte att begränsa de årliga pensionsavgifterna till allmänna pensionsfonden till vad som erfordrades för täckande av fondens löpande pensionsbetalningar under året;

3. vid utskottets hemställan under C,

av herrar *Lundin*, *Larfors* och *Manne Olsson*, fru *Lundblad*, fru *Renström-Ingenäs* samt herrar *Franzén* i Motala, *Bengtsson* i Landskrona och *Gustavsson* i Ängelholm (samtliga s), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den avfattning, reservationen visade, samt att utskottet bort under C hemställa, att följande motioner, nämligen

1) I: 601 och II: 755, om parlamentarisk utredning rörande tilläggs pensionssystemets samhällsekonomiska verkningar m. m.,

2) I: 102 och II: 141, såvitt de avsåge utredning angående kanalisering av medel från allmänna pensionsfonden till näringslivet,

3) II: 88, om utredning rörande ändrade former för utlåning från allmänna pensionsfonden,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

4. vid utskottets hemställan under E,

av herrar *Lundin*, *Larfors* och *Manne Olsson*, fru *Lundblad*, fru *Renström-Ingenäs* samt herrar *Franzén* i Motala, *Bengtsson* i Landskrona och *Gustavsson* i Ängelholm (samtliga s), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss an-

Ang. allmänna pensionsfonden

given del lyda så, som denna reservation visade, samt att utskottet bort under E hemställa, att följande motioner, nämligen

1) I: 102 och II: 141, såvitt de gällde reglerna för återlån från allmänna pensionsfonden, samt

2) I: 168 och II: 208, i samma ämne, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr förste vice talmannen yttrade, att vid överläggningen rörande det nu föredragna utlåtandet jämväl finge beröras bevillningsutskottets betänkande nr 57. Yrkanden i anledning av sistnämnda betänkande skulle dock, fortsatte herr förste vice talmannen, framställas först sedan detsamma föredragits.

Herr ENARSSON (h):

Herr talman! Till bankoutskottets utlåtande nr 49, som vi nu går att behandla, har högerledamöterna fogat reservationer — vid hemställen under A och B. Jag skall ganska kortfattat närmare motivera dessa reservationer.

Det är alldeles riktigt som sägs i utskottsutlåtandet, att dessa frågor varit uppe till behandling och prövning av riksdagen vid ett flertal tillfällen under senare år, och det är också anledningen till att jag inte skall gå alltför långt tillbaka i tiden. Men det är otvivelaktigt mycket viktiga frågor som vi här har att behandla. Storleken av avgifterna till ATP har, som vi alla känner till, genom riksdagens beslut fastställts att gälla t. o. m. 1969. Under nästa år kommer riksdagen att ta ställning till avgifternas storlek under den närmaste femårsperioden, från 1970 och framåt.

Med kännedom om de svårigheter som vårt näringsliv nu har att kämpa mot genom ständigt stegrade kostnader och därav följande konkurrenssvårigheter har reservanterna ansett det angeläget, att innan nytt beslut fattas angående avgifternas framtida storlek

låta verkställa en utredning, som allsidigt belyser hur stor en s. k. buffertfond behöver vara för att helt trygga fullgörandet av förpliktelserna mot försäkringstagarna enligt gjorda åtaganden.

I utlåtandet redovisas, som jag nyss sade, den tidigare behandlingen av dessa frågor. På sidan 10 förs ett resonemang kring en analys av hushållssparandet 1970, gjord av en tillkallad utredningsman. Det är rätt vidlyftigt resonemang som där tas upp om storleken av avgifterna, fonduppbyggnaden osv. samt på vilka vägar AP-fondens medel skall kunna nå kreditmarknaden.

Utredningsmannen är också inne på en ändring av bestämmelserna om organisationen för fonderna, så att placering kan göras direkt i lån och aktier, och vidare att fondmedlen slussas in i allt större utsträckning via affärsbankerna. Det pekas sålunda här på flera olika alternativ för att i allt större utsträckning tillföra näringslivet krediter.

Men på sidan 11 gör utredningsmannen ett uttalande, som vi har funnit värt att beakta i detta sammanhang, därför att vi anser att det stärker motivet för de propåer som vi här fört fram. Utredningsmannen säger nämligen, att man vid bedömningen av de olika alternativen snabbt kommer in på frågor av politisk och administrativ natur som det i utredningen inte bedömts vara möjligt eller lämpligt att ta ställning till. Detta sistnämnda uttalande tycker vi är värt att observera, särskilt i anslutning till vad majoriteten yttrar om riksförsäkringsverkets beräkningar, som sägs ge underlag för olika alternativ och ställningstaganden utifrån skilda värderingar. Men här är det ett ämbetsverk som gör beräkningarna, och ingen kan därför fordra annat än siffermässiga värderingar. Därför är det helt naturligt att de bedömningar, som utredningsmannen sagt sig inte kunna gå in på, inte heller kan göras av riksförsäkringsverket.

Skulle en sådan utredning som vi föreslagit visa, att avgifterna inte behöver höjas utöver nuvarande nivå, eller kanske rentav skulle kunna sänkas utan att detta på något sätt rubbar tryggheten för pensionstagarna, tycker vi att det borde vara en utväg som kunde bidra till att i någon mån bromsa den fortgående kostnadsstegring för vårt näringsliv, som utan tvivel är ett stort bekymmer för såväl företagare som anställda och för övrigt för hela vårt samhälle. Vid en sådan utredning skulle man vidare inte minst undersöka verkningarna av en erforderlig fondbildning i belysning av konjunkturella och andra förändringar i samhället.

Med denna kortfattade motivering, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation 1 under punkten A.

Reservation 2 berör i sak delvis samma spörsmål som det talats om i den förutnämnda reservationen 1, men ifrån vissa andra utgångspunkter och med sikte på andra alternativa vägar. I motion 747 i andra kammaren av herrar Björkman och Magnusson tas upp exempel med utgångspunkt från det s. k. PRI-systemet, som byggs upp av företag som är anslutna till Svenska arbetsgivareföreningen. Systemet avser att trygga pensionsförmåner utöver dem som erhålles enligt ATP.

Motionärerna lägger fram ett räkneexempel för att närmare åskådliggöra sina tankegångar. De går ut ifrån att om ATP-uttaget är fastställt till låt oss säga 10 procent, men det har visat sig efter tillförlitlig utredning att 3 procent räcker för att täcka de verkliga utgifter som AP-fonderna har under ett visst år, skulle företaget ändå belastas med en kostnad motsvarande 10 procent och skillnaden, i det här fallet 7 procent, avsätts inom företaget och finnas tillgänglig för att tas i anspråk vid den tidpunkt då AP-fondernas utgifter har stigit.

Detta system förutsätter att fullvärdiga garantier skapas för pensionstagarnas trygghet, såsom det gäller i nuva-

Ang. allmänna pensionsfonden rande system. Det finns också i bankoutskottets utlåtande med början på s. 3 vissa statistiska uppgifter, och på s. 4 redovisar man influtna avgifter respektive utgående pensioner. Där kan man utläsa att 1966, det sista år som vi har redogörelse för, inflöt i runt tal 3 500 miljoner kronor och utbetalades mellan 285 och 286 miljoner kronor i utgående pensioner. Fonden steg då från litet mer än 10 600 miljoner kronor vid årets början till drygt 15 000 miljoner kronor vid årets slut. Det är alltså den nettoökning som inträtt — även genom en del andra medel också.

Det är uppenbart att man inte kan utgå från dessa siffror och säga, att sådant är gapet. Jag är mycket väl medveten om att systemet inte är utbyggt och att det är många som ännu inte har ATP-pension. Ett mycket större antal kommer in när vi når fram till de år, då den stora mängden av arbetstagare kommer in och får lyfta pension från detta system.

Men trots detta tycker jag att siffrorna ger en viss uppfattning om förhållandet mellan inflytande avgifter och utgående pensioner och att man på detta sätt åstadkommer en mycket hastigt uppbyggd ökning av pensionsfonderna. Det gör att vi har frågat oss: Vet vi att detta verkligen är nödvändigt för att trygga det verkliga ändamålet, nämligen arbetstagarnas pensionering?

Det är därför som vi har tagit upp dessa spörsmål i motioner som sedan fullföljts i reservationer. Med det system, som här låter sig antydas endast mycket kortfattat, uppnår man enligt vår uppfattning samma totala sparande, och företagets kreditproblem blir av mindre omfattning och därmed lättare att lösa.

Vidare tycker vi att vi med det här skisserade systemet skulle eliminera den risk för maktkoncentration som är förknippad med det nuvarande förvaltningssystemet. Vi reserverar yrkar inte — det har jag förut här antytt — på ett direkt genomförande av ett så-

Ang. allmänna pensionsfonden

dant system, som vi avser, men vi finner dock skäl föreligga för en utredning av de spörsmål vi här aktualiserat. Särskilt med tanke på vad jag nyss sade om det bekymmersamma läge som vi råkat in i med en situation där vi har ett kostnadsläge, som gör att vi i stor utsträckning kan se att omvärlden inte kan och vill köpa de varor som vi producerar, tycker vi att alla rimliga och framkomliga vägar att komma ut ur denna situation bör prövas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr 2.

Får jag sedan också, herr talman, kortfattat säga några ord om bevillningsutskottets betänkande nr 57. Man kan säga att detta betänkande är en följd av bankoutskottets betänkande nr 49. I betänkandet behandlas de skattek tekniska spörsmål som aktualiserats av de utredningsförslag som vi fört fram, närmast i reservation 2 till bankoutskottets utlåtande.

Majoriteten i bevillningsutskottet hänvisar till den författningsändring angående skuldföring i räkenskaperna av gjorda pensionsutfästelser, som kommer att tillämpas från 1969 års taxering, ävensom till den rätt till återlån från de s. k. realstiftelserna, som föreligger, och anser att det syfte som motion 747 innehåller därigenom skulle vara tillgodosett.

Det råder ingen tvekan om att det har genomförts förbättringar genom de beslut som har fattats. Dessa förbättringar kommer att tillämpas för innevarande beskattningsår, eller vid 1969 års taxering. De innebär en förenkling av det hela. Man redovisar utfästelserna i form av en skuldpost i balansräkningen. Även möjligheterna till återlån från dessa stiftelser har förbättrats — det kan sägas.

Men det är inte riktigt samma sak som vi är ute efter i vårt förslag. Vi föreslår en helt annan väg än som öppnar sig vid tillämpning av nuvarande författningar. Som jag nyss sade är det här fråga om att undersöka om inte

den del av det fastställda avgiftsuttaget till ATP, som inte erfordras för att täcka kostnaderna för under ett år belöpande utgifter för AP-fonden, får stanna kvar i företaget till dess att denna del behöver tas i anspråk för bestridande av dessa utgifter. I praktiken blir det nog på det sättet med de alternativa som finns i fråga om skuldredovisningssystem — om jag inom parentes får uttrycka mig på det sättet — och i fråga om pensionsstiftelser, att större förmåner i mycket stor utsträckning tillförsäkras pensionstagarna än de kan få genom ATP-systemet.

Såsom jag tidigare sagt är det här fråga om en utredning för att verkligen konstatera dels att fullgoda garantier kan ges pensionstagarna, dels att systemet i övrigt kan genomföras på ett sätt som är både förmånligt och förnuftigt. Reservationens kläm innefattar samma yrkande och avser närmast i detta fall en utredning av de skattemässiga konsekvenserna av motionärernas förslag.

Herr talman! Jag ber att senare få återkomma med yrkanden.

Herr LARFORS (s):

Herr talman! I bankoutskottets utlåtande nr 49 har upptagits ett antal motioner, som alla på ett eller annat sätt berör allmänna pensionsfonden och dess förvaltning.

I motionerna I: 606 och II: 762 samt motion II: 747 hemställs om en undersökning av och utredning om dels fondbildningen inom ATP-systemet och dels en begränsning av de årliga pensionsavgifterna till AP-fonderna. De lägre avgifterna till fonden tänker man sig kunna kompensera genom en frivillig avsättning av arbetsgivarna till någon sorts egna pensionsfonder.

Motioner med likartade argument och förslag har redan tidigare — senast förra året — förts fram till riksdagen, men då liksom nu har utskottets majoritet föreslagit att motionerna icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Ang. allmänna pensionsfonden

I utskottets utlåtanden, både 1966 och i år, finnes skälen för utskottets ställningstagande redovisade. Jag vill därför bara erinra om att avgiftsuttaget till AP-fonden är fastställt för en femårsperiod t. o. m. 1969. Till 1968, kanske redan i höst, skall riksförsäkringsverket ha sin beräkning av det erforderliga avgiftsuttaget till AP-fonden för nästa femårsperiod klar. Sedan blir det riksdagens sak att ta ställning till avgifternas storlek fr. o. m. 1970. En debatt om avgifterna till AP-fonden kommer då naturligtvis att föras. Att nu något år dessförinnan börja med nya utredningar och undersökningar, innan man känner till resultatet av riksförsäkringsverkets beräkningar, förefaller mig meningslöst.

Redan nu vill jag dock för min del framhålla, att tanken på att förlägga en kanske avsevärd del av pensionssparandet utanför ATP-systemet förefaller mig innebära stora risker för löntagarna. Visserligen har det talats om åtgärder som skulle skydda dessa avsättningar, men för löntagarna i allmänhet torde det innebära en återgång till ett gammalt, föråldrat system. Genom AP-fonden säkerställes löntagarnas pensioner, och en försäkring eller ett risktagande av här åsyftat slag får icke ske. Man kan bara ställa frågan: Hur skall man förfara eller handlägga ärenden som när en arbetstagare byter tjänst, övergår från enskild till allmän tjänst?

I motionerna I: 601 och II: 755, I: 102 och II: 141, I: 168 och II: 208 samt II: 88 har lotten fått bestämma, vilka ställningstaganden som skulle bli utskottets. Socialdemokraterna i utskottet, som ansett att dessa motioner ej skall föranleda någon riksdagens åtgärd, är här reseranter.

Motionerna gäller i huvudsak AP-fondens samhällsekonomiska effekt i stort samt fondförvaltningen, där också förändringar av den s. k. återlänerätten begäres. Helt naturligt har ett samlat kapital av AP-fondens storlek samhällsekonomiska verkningar. Lika na-

turligt är att skilda grupper i samhället ser på dessa verkningar på olika sätt.

Men AP-fondens tillgångar ligger icke överksamma. I allmänna pensionsfondens årsredogörelse för 1966 finns en fullständig redovisning över hur fondens tillgångar är placerade. Näringslivet har t. ex. fått omkring 4,3 miljarder och bostadsbyggandet omkring 6,6 miljarder. Sedan dess har helt naturligt vissa förändringar skett, och i dag har vi fått läsa i tidningarna att AP-fonden den 31 oktober 1967 till bostadsbyggandet hade lånat ut 8,5 miljarder, till näringslivet 5,3 miljarder och i återlån 1,2 miljarder. Återlånen går till största delen till näringslivet, och man kan därför påstå att näringslivet har fått 6,5 miljarder. Vad som har gått till stat och kommun, räknat per den 31 oktober i år, är således bara 3,5 miljarder.

Nära 11 miljarder av fondens tillgångar vid årsskiftet 1966/67 och omkring 15 miljarder per den 31 oktober i år, på de sammanlagda tillgångarna av 14,7 respektive 19 miljarder, har gått till sådana områden som bostadsbyggande och näringslivets investeringar. Riksdagen har också vid många tillfällen uttalat sig för både ett ökat bostadsbyggande och ökade industriinvesteringar. Därför kan man väl gott konstatera att AP-fondens pengar gått till ändamål som har riksdagens välsignelse.

I några av de tidigare av mig nämnda motionerna har yrkats på utredning om AP-fondens förvaltning. De socialdemokratiska reseranterna anser att det för närvarande inte finns tillräckliga skäl för att bifalla dessa yrkanden. Jag vill erinra om att konjunkturinstitutets överdirektör Börje Kragh helt nyligen avlämnat sin utredning om »Finansiella långtidsperspektiv». I denna utredning har bl. a. ett omfattande material om allmänna pensionsfondens funktion redovisats, och från finansdepartementets sida har anmälts att planer föreligger om en utredning rörande allmänna pensionsfondens förvalt-

Ang. allmänna pensionsfonden

ning m. m. Som framhålles i reservation nr 3 till bankoutskottets utlåtande nr 49 anser reservanterna, att de i ovannämnda motioner framförda önskemålen redan är under beaktande och att ytterligare åtgärder från riksdagens sida för närvarande inte behövs.

I några andra motioner har begärts olika slag av åtgärder för att få till stånd ändrade former för utlåningen från AP-fonden, reglerna för den s. k. återlånerätten, amorteringstider för återlånen m. m. Bl. a. berörs frågan om användandet av banksystemet för utlåning av fondens medel. Här vill jag bara erinra om riksdagens beslut om inrättandet av Sveriges investeringsbank. Därmed har riksdagen skapat ett instrument, som väl kan användas för att på ännu ett sätt förmedla AP-fondens pengar till kapitalbehövande företag. I en dynamisk tid, där inte bara rationaliseringsåtgärder kräver nytt kapital, utan också kapital måste ställas till förfogande för helt nya industrier, synes en samverkan mellan den statsägda banken och AP-fonden vara helt naturlig.

Vad sedan gäller de ändrade reglerna för återlånen vill jag nöja mig med att hänvisa till herr Hagnells inlägg i andra kammarens debatt den 13 april i fjol om denna sak, där han erinrade om att återlånen slussades ut från AP-fonden över bankerna till låntagarna. Jag vill dock tillägga att förhållandet på penningmarknaden i år är något annorlunda än i fjol, och det är också litet lättare över huvud taget att få låna pengar i bankerna. Detta kan bl. a. bero på att AP-fonden tagit över en del lånebehov, som tidigare fallit på de allmänna banksystemen, och på så sätt har pengar i viss utsträckning friställts för andra, nya ändamål.

Som framgår av reservation nr 4 i bankoutskottets utlåtande nr 49 har de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet ej funnit, att det för närvarande föreligger tillräckligt starka skäl för ett bifall till de berörda motionerna.

Vad slutligen motionerna I:342 och II:427 beträffar är det troligt att de frågor, som upptages i dessa motioner, blir föremål för överväganden i den utredning som jag tidigare i mitt anförande talat om. Därför synes dessa motioner inte nu behöva föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr Enarsson tog upp en del punkter i sitt anförande, som jag gärna vill säga något om. Bland annat talade han med anknytning till motionen II:747 om ett pensionssparande utanför AP-fonden. Det skulle medföra, menar förslagsställarna, ett sparande som stannade hos företagen. För att skapa säkerhet för de anställda skulle då någon form av kollektivt ansvar mellan samgående företag skapas.

Det där kan ju låta bra, men jag tror nog, att svårigheterna har underskattats en hel del när det gäller att skapa detta kollektiva ansvarsinstitut. Jag tror t. ex. att det kan bli svårt att få med alla företag i ett sådant institut.

ATP-systemet har skapats efter en hård politisk strid för att trygga löntagarnas rätt till tjänstepension. Den är trygad genom ATP-systemet, och när man har en trygg och säkert ordnad tjänstepension, frågar löntagarna sig säkerligen varför man skulle bryta sönder detta system och skapa ytterligare pensionsfonder, där man från början räknar med behov av särskilda åtgärder av kollektiv art för att försöka täcka in gjorda utfästelser. Har man inte vid upprättandet av dessa planer glömt bort en part, nämligen löntagaren — pensionstagaren?

Herr Enarsson kom också in på frågan om fondernas förvaltning och att man kunde koppla ihop fondförvaltningen med risker för centralldirigering av näringslivet. Jag minns inte om orden föll exakt så, men meningen var väl den.

Jag skulle faktiskt mot det vilja erinra om — det har jag sagt förut här — att en kapitalfond av AP-fondens storlek naturligtvis har samhällsekonomisk

Ang. allmänna pensionsfonden

betydelse och att man kan ha olika uppfattning om hur fondens medel skall förvaltas. Men att tala om »en oerhörd maktkoncentration» och en på politiska ställningstaganden grundad centraldirigering av näringslivet är ett väl mycket tillspetsat tal.

Reglementet för AP-fondens förvaltning godtogs av riksdagen, och enligt detta beslut skulle fonderna förvaltas av tre olika fondstyrelser för att undvika en alltför stark koncentration. Vid 1966 års slut förvaltade första fondstyrelsen cirka 4 miljarder, andra fondstyrelsen 7,8 miljarder och tredje fondstyrelsen 2,8 miljarder kronor. Det är stora pengar, men våra storbanker, försäkringsbolag, vissa stiftelser och förvaltningsbolag förvaltar också stora kapital. Även om det förvaltade kapitalet är uppdelat på olika förvaltande enheter, så finner man, när det gäller banker, stiftelser, förvaltningsbolag osv. ofta personella samband mellan dessa företag.

Man kanske också kan fråga sig: Vilka sitter då i AP-fondernas styrelse? Av vissa uttalanden kan man få den tron att det är regeringsledamöter eller endast personer, som står regeringen nära. Men så är inte fallet. Namnen på styrelseledamöterna återfinnes i AP-fondens årsredogörelser och där hittar man bl. a. direktörerna Tryggve Holm, Bertil Kugelberg, Sven Olof Träff och inte att förglömma riksdagsmannen Stig Stefanson i denna kammare. Här finns alltså en god insyn från olika håll, och föredragande departementschefens uttalande i propositionen nr 100/1959, att förvaltningen av pensionsfonderna enligt hans åsikt inte borde innebära en maktkoncentration vare sig för statliga eller andra intressen, har beaktats.

Herr talman! Jag yrkar bifall till bankoutskottets utlåtande nr 49 vad gäller punkterna A, B och D. Vad avser punkterna C och E yrkar jag avslag på utskottets förslag och bifall till reservationerna nr 3 och 4.

Herr HILDING (fp):

Herr talman! Låt mig först ta fasta på vad som i bankoutskottets utlåtande nr 49 råder allmän enighet om, nämligen att behovet av en utredning rörande AP-fondens framtida ställning och organisation är erkänt av alla. Vad som bl. a. skiljer är uppfattningen om hur denna utredning lämpligen bör gå till.

Från vårt håll har det upprepade gånger hävdats att det bör vara en parlamentarisk utredning. Från socialdemokratisk sida har man, såvitt jag kunnat finna, undvikit att säga något bestämt om den parlamentariska anknytningen. Varje gång frågan återkommit — och det har den gjort varje år sedan 1963 — har man nöjt sig med att hänvisa till vissa pågående utredningar, vilka borde slutföras innan man gick vidare på utredningsvägen.

Men nu har alltså den stund kommit då det i varje fall inte längre finns några *pågående* utredningar att hänvisa till. Långtidsutredningen föreligger sedan lång tid, och i början av detta år överlämnade professor Kragh sin utredning om de finansiella långtidsperspektiven i svensk ekonomi. I det läget har även ödets makter ingripit på motionärernas sida. Med lottens hjälp har nämligen utskottet hemställt om riksdagens bifall till en parlamentarisk utredning.

De socialdemokratiska reservanternas har stannat vid att blott och bart notera att det föreligger planer inom finansdepartementet — herr Larfors redogjorde för detta — på att tillsätta en utredning om allmänna pensionsfondens förvaltning m. m. Med hänvisning till dessa planer avstyrker man motionen om en skyndsam parlamentarisk utredning.

Det hade varit intressant att närmare få veta varför man vänder sig mot en parlamentarisk utredning. Eller är det kanske så att man allttjämt håller den frågan öppen i avvaktan på utredning-

Ang. allmänna pensionsfonden

ens slutliga tillsättande? Den senare tolkningen är ju inte alldeles utesluten.

För utskottsmajoriteten har det tett sig naturligt att utredningen får en parlamentarisk sammansättning, som möjliggör insyn för och medverkan av skilda meningsriktningar. Jag vill betona ordet insyn; som bekant är det ett honnörsord i aktuell politisk debatt.

I detta sammanhang gäller det alltså att slå vakt om riksdagens egen rätt till insyn, och man kan tycka att det inte borde vara så svårt att få allmän samling kring en aktivitet av det slag.

Det kan heller inte vara annat än till fördel för den politiska debatten, om de olika uppfattningar som kan finnas beträffande AP-fonden i olika avseenden får brytas mot varandra redan på utredningsstadiet. Det gör det ju möjligt med ömsesidiga hänsynstaganden. Det är ju också ett tillvägagångssätt som har gammal hävd i svensk politik och som alltid har ansetts vara värdefullt. På senare tid har man emellertid inte kunnat undgå att märka en växande tendens att förlägga även viktigt utredningsarbete inom ramen för den departementala verksamheten.

När det gäller AP-fonden skulle detta sannolikt innebära — om man får tillåta sig en gissning — att det ekonomiska planeringsrådet med tillhörande utredningsråd blir det organ som får ta hand om den nya utredningen. Här finns god tillgång på expertis, men den bör rimligen också i viss utsträckning kunna stå till förfogande för en utredning med parlamentarisk förankring. En sådan utredning har ju dessutom i de gjorda utredningarna ett gott underlag för en fördjupad diskussion av AP-fondens samhällsekonomiska roll och fondkapitalets förvaltning. Som professor Kragh påpekat har han i sin utredning avstått från att ta upp frågor av politisk och administrativ natur. Det har för honom inte varit möjligt eller lämpligt. Herr Enarsson var också inne på den saken.

Utskottet anser vidare att det är ett centralt önskemål att allmänna pensionsfondens resurser i framtiden skall kunna ställas till näringslivets förfogande även i andra former än för närvarande. Man kan tänka sig en vidgad medverkan från affärsbankerna för att lösa vissa problem rörande resurser och risker för fonden. Det finns förslag till olika lösningar. Inte minst torde dessa vara av värde för de mindre och medelstora företagen.

Det är också de mindre företagen som skulle få den största nyttan av de motionsförslag till ändrade regler för återlån som utskottet, likaså med lottens hjälp, har tillstyrkt. Särskilt önskvärt är att vidga den nuvarande snäva tidsgränsen för rätt till återlån. Den bör utsträckas från ett till fem år.

I en av motionerna — den berördes av herr Enarsson — har man tagit upp avgiftsuttaget till allmänna pensionsfonden. Uppgiften att beräkna grunderna för avgiftsuttaget åvilar emellertid, som herr Larfors erinrade om, riksförsäkringsverket. Dess förslag kommer att läggas fram inom kort — i december månad har det sagts. Då är det säkerligen mest ändamålsenligt att vänta och se vad det förslaget innehåller, innan vi tar upp någon mera ingående diskussion om dessa avgifter. Utskottet avstyrker alltså motionerna i fråga.

En annan motion, som också berördes av herr Enarsson, innehåller ett förslag till en mycket genomgripande förändring av formerna för den fondbildning som ingår i tilläggs pensions-systemet. Samma förslag prövades inom utskottet förra året, och då blev slutsatsen att en sådan decentralisering av medelsförvaltningen, som motionärerna eftersträvar, förutsätter en så genomgripande omprövning av de principer som hittills har legat till grund för handhavandet av fondkapitalet, att den inte bör komma i fråga. Utskottet har i år ingen annan bedömning.

Herr talman! Jag befinner mig i den

något ovana situationen att kunna yrka bifall till utskottets förslag i alla dess delar.

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! Jag hade kunnat nöja mig med att instämma i vad herr Hilding har sagt, men såsom motionär vill jag i alla fall ta kammarens tid i anspråk någon liten stund.

Riksdagens hemställan från år 1963 rörande utredning om tilläggs pensions-systemets samhällsekonomiska verkningar, fondbildningens inverkan på näringslivet, fondförvaltningarnas framtida utformning etc. har — även sedan utredningen om de finansiella långtidsperspektiven framlagts — fortfarande aktualitet och är berättigad.

AP-fonderna har blivit en mycket betydande faktor i det svenska kreditväsendet. Vid slutet av år 1966 var AP-fondens totala omslutning uppe i 15 miljarder kronor, vilket är mycket jämfört med andra kreditinstitut. Denna utveckling motiverar en ökad decentralisering av besluten, i syfte att undvika maktkoncentration.

Som framgår av utskottsutlåtandet är både majoriteten och de socialdemokratiska reservanterna överens om att allmänna pensionsfondens förvaltning m. m. behöver utredas. Vad som skiljer är att utskottet vill ha en parlamentarisk utredning, medan reservanterna, om jag tolkar dem rätt, nöjer sig med en utredning inom finansdepartementet. Det finns, som jag ser det, i detta såväl som i många andra sammanhang, starka skäl för att sätta stopp för den ökande tendenser att utredningar i olika frågor endast sker på departementsnivå. Frågor av den dignitet som den vi nu diskuterar måste få den allsidiga beredning som endast en parlamentarisk utredning kan ge.

Återlånerrätten infördes för att i någon mån kompensera företagen för det bortfall i pensionssparandet inom dessa som ATP-systemet medförde. Åter-

Ang. allmänna pensionsfonden

lånen har dock hittills icke fått den betydelse för näringslivets kapitalförsörjning som avsågs vid AP-fondernas tillkomst. Endast en mycket liten del av fonderna är placerade i återlån. Som framgår av utskottsutlåtandet uppgick återlånen år 1966 till 953 miljoner kronor eller endast 6,5 procent av fondmedlen.

Särskilt de mindre företagen har kommit i kläm härvidlag. 944 miljoner kronor av de totala återlånen hänförde sig till andra fondstyrelsen, den som förvaltar avgifter erlagda av företag med mer än 20 anställda. Endast 4 miljoner kronor är placerade i återlån av tredje fondstyrelsen, vilken har hand om avgifterna från företag med färre än 20 anställda. Denna enorma skillnad har sin förklaring i att återlånesystemet i dag genom sin konstruktion gynnar större och medelstora företag på de mindres bekostnad.

All erfarenhet talar för att man inte kan koppla ihop antalet anställda med kreditbehovet, på det sätt som nu sker. De stora företagen gynnas med goda återlånemöjligheter. Därtill är att märka att de olika fonderna köper storföretagens obligationer i stor utsträckning. Dessutom ser det ut som om småföretagens redan nu allvarliga situation skulle försämrats ytterligare, relativt sett, genom tillkomsten av investeringsbanken. Denna bank har, som jag tolkar det, främst inriktats på kreditgivning till de stora företagen och lämnat småföretagen därhän.

Det finns flera orsaker till den missgynnade ställning som de mindre företagen har vad gäller återlånerrätten. Den för företagen tillåtna återlånesumman, som utgör hälften av företagets avgiftsbetalningar under föregående år, är ofta så liten att det inte är lönt att ansöka därom. Vidare är det jämförelsevis krångligt att söka dessa lån, och amorteringstiden — tio år — är för kort i många fall. Det är därför mycket värdefullt att utskottet tillstyrkt att återlånerrätten skall kunna ackumule-

Ang. allmänna pensionsfonden

ras under fem år och amorteringstiden utsträckas till tjugo år.

Helt allmänt är det lika viktigt att underlätta de mindre företagens kapitalproblem som de större företagens. De mindre företagen har inte möjligheter att finansiera en utbyggnad med egna medel utan måste låna pengar utifrån. Småföretagen är nödvändiga komponenter i ett expansivt näringsliv och måste ges utvecklingsmöjligheter. Enligt min mening har statsmakterna, i den mån de gjort något, inriktat sig på de större företagen, medan man mer eller mindre medvetet underlåtit att göra något för de små.

Naturligtvis blir det större uppståndelse i pressen, inom fackförbunden o. s. v. om ett företag med några hundra anställda måste slå igen på grund av kapitalbrist än om ett mindre företag med ett 20-tal arbetare kommer i samma situation. Skadeverkningarna ur samhällets synpunkt är naturligtvis generellt sett större i förra fallet, men för den enskilde löntagaren — och det är väl honom vi i första hand skall se till — betyder det inget om han jobbat i ett stort eller i ett litet företag; situationen blir svår för honom i båda fallen. I vissa fall kan det bli svårast för honom om han har jobbat i ett litet företag, eftersom småföretagen många gånger återfinns i områden med få alternativa sysselsättningsmöjligheter. För att garantera den enskilde löntagaren trygghet i anställningen är det sålunda minst lika väsentligt att underlätta kreditförsörjningen för de små företagen som för de stora.

Med detta som bakgrund vill jag yrka bifall till utskottets utlåtande över motionerna I: 102 och II: 141 samt I: 601 och II: 755.

Herr STEFANSON (fp):

Herr talman! Till bevillningsutskottets betänkande nr 57 har fogats en blank reservation av utskottets centerparti- och folkpartiledamöter, och jag

vill med några ord motivera densamma.

Vi har inte ansett oss kunna tillstyrka högerns yrkande i bevillningsutskottet om skattefri avsättning till pensionsfonder i företagen av den anledningen att detta förslag är knutet till den mycket större principfrågan om AP-avgifternas decentralisering som tas upp i motion II: 747 och som behandlas i bankoutskottets utlåtande nr 49 vilket nu samtidigt diskuteras. Vi kan inte acceptera det förslag till en förändring av principerna för AP-avgifternas uttagande som föreslås i högermotionen. Jag ber att få hänvisa till vad herr Hilding redan har sagt här om i sitt anförande. Jag ansluter mig i denna fråga till utskottsmajoritetens mening.

Däremot har vi vid flera tillfällen, som även herr Hilding har sagt, bl. a. till årets riksdag, motionerat om en parlamentarisk utredning rörande fondernas samhällsekonomiska verkningar. Vi anser att en sådan utredning bör ligga till grund för beslut om AP-avgifternas storlek i framtiden.

Vi vänder oss också speciellt mot en av motiveringarna för utskottsmajoritetens avslagsyrkande.

I det sista stycket av betänkandet uttrycker utskottet uppfattningen att gällande skattelagstiftning erbjuder företagen tillräckliga möjligheter till konsolidering och självfinansiering. Reserverna har inte kunnat godtaga denna skrivning. Vi anser att möjligheterna till skattefri avsättning i företagen kan underlättas genom många olika åtgärder. Vi har vid flera riksdagar yrkat på bl. a. vidgad avskrivningsrätt för byggnader i rörelse, då vi menar att de nuvarande avskrivningsmöjligheterna inte motsvarar byggnadernas ekonomiska livslängd. Vi har yrkat på avskrivning på maskiners anskaffningsvärde, vi har yrkat på resultatutjämnning mellan olika år och införande av självfinansieringsfonder även för företag som bedrivs som enskild firma.

Herr talman! Detta är mycket kortfattat uttryckt motiven för den blanka reservation som avgivits.

Herr ERIKSSON, EINAR, (s):

Herr talman! Bankoutskottets utlåtande, bevillningsutskottets betänkande och vissa uttalanden på den senast hållna Aromässan skulle ge en mycket god plattform för en stor politisk principdebatt. Jag förmodar att inte herr talmannen och än mindre kammaren önskar en sådan just nu. Därför skall jag inte initiera den, särskilt som jag förmodar att dessa motioner återkommer nästa år, då det kanske också är en gynnsammare atmosfär för att diskutera dem ur dessa synpunkter. De försiktiga argumenteringarna och positionerna i dag ger mig anledning förmoda att frågorna kommer tillbaka och får det mera laddade politiska innehåll, som vi behöver för nästa års övningar.

Jag nöjer mig, herr talman, med att återkomma med ett yrkande beträffande bevillningsutskottets betänkande.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

I fråga om *punkten A*, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Enarsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Ang. allmänna pensionsfonden

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 49 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Enarsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 98;

Nej — 21.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vidare gjorde herr talmannen enligt de avseende *punkten B* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Enarsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 49 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. allmänna pensionsfonden

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Enarsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 100;

Nej — 22.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I vad anginge *punkten C*, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle godkänna den vid punkten avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Eriksson, Einar*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 49 punkten C, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Mattsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 56;

Nej — 67.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ytterligare bifölls på gjord proposition utskottets i *punkten D* gjorda hemställan.

Slutligen gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande *punkten E* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Larfors* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 49 punkten E, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Hilding* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond

Ja — 55;

Nej — 68.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 57, i anledning av motion om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond.

I en till bevillningsutskottet hänvisad motion, II: 701, av herr *Björkman* och herr *Magnusson* i Borås, hade anhållits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att Kungl. Maj:t, med beaktande av vad i motionen II: 747 anförts, måtte företaga utredning och framlägga förslag om rätt för arbetsgivare att — utöver de årliga avgifterna för tilläggs pensioneringen — skattefritt avsätta medel till egen pensionsfond i syfte att göra pensionsutfästelserna fullt säkra.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på återopade grunder hemställt, att motionen II: 701, av herr *Björkman* och herr *Magnusson* i Borås, om rätt till skattefri avsättning av medel till egen pensionsfond, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Yngve Nilsson* (h), *Gösta Jacobsson* (h) och *Magnusson* i Borås (h), vilka, under återopande av innehållet i motionen II: 747, ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall till motionen II: 701, av herr *Björkman* och herr *Magnusson* i Borås, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t, med beaktande av vad i motionen II: 747 anförts, måtte låta företaga utredning och för riksdagen framlägga förslag om rätt för arbetsgivare att — utöver de årliga avgifterna till tilläggs pensioneringen — skattefritt avsätta medel till egen pen-

sionsfond i syfte att göra pensionsutfästelserna fullt säkra; samt

2) av herrar *Stefanson* (fp), *Sundin* (cp), *Tistad* (fp) och *Vigelsbo* (cp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herrar *Eriksson* i Bäckmora (cp) och *Enskog* (fp), vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr ENARSSON (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 1 vid utskottets betänkande.

Herr ERIKSSON, EINAR, (s):

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets betänkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Yngve Nilsson* m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Enarsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 57, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Yngve Nilsson* m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Ang. domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott

Herr talmannen förklarade, att enligt herrs uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Enarsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 90;
Nej — 21.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 45, i anledning av väckta motioner angående domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott.

Första lagutskottet hade behandlat en inom riksdagen väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 555 i andra kammaren av fru *Kristensson* (h) och herr *Oskarson* (h).

I motionen hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till sådana ändringar av brottsbalken, som medgäve möjlighet, när domstol förordnade att tidigare ådömd villkorlig dom eller skyddstillsyn skulle avse jämväl nya brott, dels för domstolen att förena sådant förordnande med bötesstraff, dels för den dömde att avgiva nöjdförklaring.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion, II: 555, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fru *Gärde Widemar* (fp), herrar *Arvidson* (h), *Ernulf* (fp) och *Lidgard* (h), fru *Kristensson* (h) samt herr *Keijer* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort

i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 555, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört i påföljdsfrågan;

B. att förevarande motion i övrigt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **ARVIDSON** (h):

Herr talman! Första lagutskottet har på denna punkt avgivit utlåtande över en motion, vari hemställes att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till sådana ändringar av brottsbalken som ger möjlighet, när domstol förordnar att tidigare ådömd villkorlig dom eller skyddstillsyn skall avse jämväl nya brott, dels för domstolen att förena sådant förordnande med bötesstraff, dels för den dömde att avgiva nöjdförklaring.

Utskottets majoritet har avslagit motionen, och nu har till utlåtandet fogats en reservation.

Vad först påföljdsfrågan beträffar anser reservanterna att avsaknaden av möjlighet att även döma till böter i den angivna situationen är en svaghet i brottsbalkens påföljdssystem. När en tilltalad som redan ådömts villkorlig dom eller skyddstillsyn begått nytt brott och domstol finner sig med stöd av brottsbalken böra förordna att den tidigare ådömda påföljden kan avse jämväl det andra brottet föreligger ingen möjlighet att även döma till dagsböter, vilket vi anser vara en svaghet.

Häradshövdingeföreningen delar på denna punkt helt motionärernas uppfattning och framhåller att det finns ett praktiskt behov av den ifrågasatta kombinationsmöjligheten. Samma uppfattning har Stadsdomarföreningen, som också i sitt remissvar anför att fullkomlig enighet råder bland alla rikets domare i denna fråga. Jag kan även i sammanhanget nämna att enligt vad ut-

Ang. domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott skottet erfarit har spörsmålet uppmärksammat i justitiedepartementet.

Beträffande nöjdförklaringen har ju denna del av motionen inte vunnit samma gehör vid remissyttrandena som påföljdsfrågan. Det kan emellertid kanske sägas, liksom Stadsdomarföreningen och motionärerna i denna del anfört, att denna fråga synes sakna praktisk betydelse men att någon erinran mot förslaget genomförande inte kan göras.

Herr talman! Med dessa få ord ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtan det fogade reservationen.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! En grundtanke i vår brottsbalk, som ju trädde i kraft den 1 januari 1965, är att åtgärder för att återföra en brottsling till ett laglydigt liv i så stor utsträckning som möjligt skall vidtas utan att döma vederbörande till fängelse. Man eftersträvar alltså en så vidsträckt användning som möjligt av kriminalvård i frihet. Nu är det emellertid inte meningen att kriminalvård i frihet skall innebära frihet från kriminalvård. Tvärtom är det av största vikt att kriminalvården i frihet verkligen innebär aktiva åtgärder för att återinpassa brottslingen i samhällslivet. Brottsbalken lämnar en rad möjligheter för domstol och andra organ som verkar inom den fria kriminalvården att underlätta en sådan återanpassning.

När en domstol dömer för ett brott eller för flera brott exempelvis till skyddstillsyn, alltså till kriminalvård i frihet, kan domstolen, om den så finner lämpligt, meddela särskilda föreskrifter för den dömd i fråga om arbetsanställning, utbildning etc. Domstolen kan också kombinera skyddstillsynen med behandling på s. k. skyddstillsynsanstalt under en å två månader. Slutligen kan domstolen jämte skyddstillsyn ådöma böter.

Skulle det sedan visa sig att den dömd begått nya brott, antingen nu detta

skett före domen på skyddstillsyn eller under den tid skyddstillsynen pågår, kan domstolen förverka skyddstillsynen och i stället döma vederbörande t. ex. till fängelse eller ungdomsfängelse. Omständigheterna kan emellertid vara sådana att domstolen söker undvika att döma till fängelse eller ungdomsfängelse med de negativa verkningar detta ibland kan ha. I så fall kan domstolen bestämma att den tidigare ådömda skyddstillsynen också skall avse de nyupptäckta brotten. I detta sammanhang kan domstolen meddela nya föreskrifter om arbetsanställning, utbildning etc. Den kan också förordna om behandling på skyddstillsynsanstalt på samma sätt som vid den första domen på skyddstillsyn. Den skillnaden föreligger emellertid, att domstolen nu inte kan kombinera sitt beslut med ett beslut om bötesstraff. Detta går bara att göra vid den ursprungliga domen på skyddstillsyn, och det är denna begränsning som reservanterna finner svår att förstå och att acceptera. Situationen är ju ofta den, att domstolen anser att de nya brotten bör föranleda någon form av påföljd, alltså åtminstone någon skärpning av den redan gällande skyddstillsynen. Annars kan ju den dömd förlora känslan av att det verkligen är fråga om allvar.

Nya föreskrifter om arbetsanställning och utbildning är ofta inte aktuella. Däremot kan det mycket väl tänkas att något allvarligare åtgärder behövs för att den dömd skall förstå att det är nödvändigt att anpassa sig till samhällets normer. Då finns, som jag nämnde, möjligheten att placera vederbörande på en skyddstillsynsanstalt under en tid av mellan en och två månader. Har den dömd ett arbete kan emellertid denna åtgärd försvåra för honom att efter anstaltsbehandlingen återfå detta. Då vill domstolen kanske inte så gärna döma honom till anstaltsbehandling, utan en lämplig åtgärd skulle vara ett bötesstraff. Men det går således inte enligt lagen.

Ang. domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott

Nu är emellertid brottsbalkens regler så pass flexibla att domstolen kan nå det avsedda resultatet på en liten omväg. I stället för att fastställa den redan tidigare ådömda skyddstillsynen — domstolen saknar alltså här rätt att utdöma böter — så kan domstolen utdöma en ny skyddstillsyn. Då går det bra att kombinera den med böter.

Det hela förefaller kanske kammarens ärade ledamöter något krångligt, och det är också enligt min mening krångligt i onödan. Reservanternas önskan är en förenkling av systemet. Det är den väsentliga innebörden i reservationen.

Om nu domstolen med hänsyn till gällande regelsystems utformning väljer den lilla omvägen att utdöma en ny skyddstillsyn, innebär det sålunda att två domar på skyddstillsyn löper vid sidan av varandra med olika prövotider, olika regler och i vissa fall till och med med olika övervakare och olika övervakningsnämnder. Kriminalvården i frihet leds nämligen av särskilda övervakningsnämnder. Det där brukar väl nämnderna rätta till, men det tar litet tid och medför vissa praktiska olägenheter. Jag är själv ordförande i en sådan övervakningsnämnd och har viss erfarenhet av detta.

Reservanterna anser sålunda att det är fråga om en inadvartens, en ofullständighet, ett onödigt motsatsförhållande i brottsbalkens påföljdssystem. Vi anser att det skulle innebära en rationalisering att avlägsna denna olägenhet.

Nu vet vi att justitiedepartementet har många angelägna lagstiftningsuppdrag att fullgöra, och vi har därför i reservationen begränsat oss till att uttala en önskan att Kungl. Maj:t i lämpligt sammanhang överväger den frågeställning som jag här har tagit upp och har föreslagit att riksdagen ger Kungl. Maj:t detta till känna. Jag anser att reservationen innehåller ett ganska modest förslag och beklagar att majoriteten i utskottet inte har velat tillmötesgå dess önskemål.

Herr talman! Jag instämmer i herr Arvidsons yrkande om bifall till reservationen.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Herr Ernulf började sitt anförande med att erinra om att en av grundidéerna vid utformandet av den nya brottsbalken var att domstolarna i större utsträckning än tidigare skulle beredas möjlighet att döma till kriminalvård i frihet. Man kan väl med lika stor rätt säga att en huvudregel i brottsbalkens påföljdssystem också är att för samma brott får dömas endast till en enda allmän påföljd. Det finns dock i det hänseendet vissa undantag. Som talesmännen för reservationen här har påpekat och som även motionärerna har framhållit, finns det enligt 27 kap. 2 § och 28 kap. 2 § brottsbalken möjligheter att förena villkorlig dom eller skyddstillsyn med dagsböter — om detta alltså är påkallat för att tillrättaföra den som har begått brottet, eller för att ge allmän respekt för lagen.

Som det har anförts, vill motionärerna att undantagsbestämmelserna skall utsträckas till att gälla även rättens förordnande enligt 34 kap. 1 § första punkten — herr Ernulf sade att detta verkade litet krångligt; det blir många hänvisningar, men det kan inte hjälpas — på så sätt att ådömd påföljd i form av villkorlig dom eller skyddstillsyn skulle kunna skäras med bötesstraff när den dömda begår nytt brott och rätten finner att påbörjad kriminalvård i frihet bör fortsättas.

Som herr Arvidson anförde har Föreningen Sveriges stadsdomare och Föreningen Sveriges häradshövdingar i sina remissvar påpekat att det finns ett praktiskt behov av en sådan kombinationsmöjlighet, och de förordar en lagändring. Men herr Arvidson nämnde inte att riksåklagaren och Advokatsamfundet har en annan mening. Advokatsamfundet säger beträffande den föreslagna möjligheten att i angivna fall skärpa

Ang. domstols förordnande att villkorlig dom skall avse jämväl annat brott den tidigare ådömda påföljden med böter, att det i praktiken knappast kan påvisas att det finns ett påtagligt behov av en sådan ändring. Den skulle för övrigt inte stå i överensstämmelse med den systematik, åt vilken bestämmelsen i 34 kap. 1 § ger uttryck. Om domstolen i något enstaka fall skulle vilja tillgripa den skärpningen finns den möjligheten — som för övrigt herr Ernulf erinrade om — att med tillämpning av 34 kap. 1 § andra punkten döma till ny villkorlig dom eller ny skyddstillsyn för det nya brottet och att då även utdöma böter.

Med hänsyn till de skiftande meningar som kommit fram från remissinstanserna har utskottsmajoriteten inte ansett det lämpligt att nu ta ställning till denna fråga. Såsom de föregående ärade talarna nämnde har utskottet fått veta att frågan är föremål för departementets uppmärksamhet och då är det väl ändå inte alldeles riktigt att utskottet redan nu skulle binda sig för en bestämd lösning.

För övrigt är det väl också så att det i frågor som berör domstolarna inte bara är de som dömer som brukar ha ett ord med i laget, utan även åklagaren och advokaterna brukar få säga sin mening. När dessa senare i detta fall har förfäktat synpunkter som är rakt motsatta dem domarkåren har givit till känna, tycker jag att det är en alldeles särskild anledning att vänta och se vilket förslag departementet kan komma med.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ARVIDSON (h):

Herr talman! När herr Svedberg med rätta framhåller att jag bara åberopar de remissvar som är på min sida, om jag så får uttrycka det, vill jag säga att det väl inte är underligt att man framhåller remissvar som överensstämmer med ens egen uppfattning.

Nu påstår herr Svedberg, som jag håller så styvt på, att Advokatsamfundet säger något annat, men om man läser

Advokatsamfundets yttrande ser man bl. a. uttryck som »såvitt bekant knappast». Det är väl att sväva litet i det blå. Det är ett jäså, tycker jag. Enligt min uppfattning är detta en principalsak. Det framhåller också Häradsövdingeföreningen, som säger att några principiella hinder mot den föreslagna anordningen inte torde föreligga.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Om herr Arvidson inte ville omnämna vad samtliga remissinstanser har uttalat, är det klart att den som har en annan uppfattning framhåller synpunkter som kommit fram från dem som utelämnats. När Advokatsamfundet klart säger att det inte föreligger något praktiskt behov av denna lagändring, har den meningen givetvis bidragit till att utskottet ansett att man bör vänta litet och se vad departementet eventuellt kan komma med.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Arvidson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 45, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Arvidson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 77;

Nej — 41.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 49, i anledning av väckt motion angående skadeståndsansvaret för skada vid medicinsk behandling, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 50, i anledning av väckt motion om regler för fastställande av tidpunkt då en person skall anses som död, m. m.

Till behandling hade första lagutskottet förehaft en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 294 i andra kammaren av fru *Kristensson* (h).

I motionen hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle an hålla om a) utredning angående regler eller riktlinjer för fastställande av när en person skulle anses som död samt b) översyn av 1958 års lag om tillvaratagande av vävnader och annat biologiskt material från avliden person.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

att förevarande motion, II:294, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Fru **LINDSTRÖM** (s):

Herr talman! Det är ju inte precis vanligt att man tar till orda i en fråga där man inte är motionär eller reservant eller är utskottets talesman, när meningarna har varit delade kring ett utlåtande.

Första lagutskottets utlåtande framför oss är enhälligt. Vi inom utskottet tycker att det är ett välskrivet uttryck för det intresse som utskottets olika ledamöter har visat fru *Kristenssons* motion, en motion i ett angeläget och brännbart ämne. Att jag ändå vågar ta kammarens tid i anspråk en stund beror på att det i höst har pågått en debatt utanför riksdagen om det kontroversiella problemet huruvida man skall eller inte skall med alla medel hålla en människa vid liv sedan hennes själsliga funktioner helt upphört.

I olika TV-program och artiklar har efterlysts — jag citerar i första hand generaldirektör *Rexed* — »en ovanligt bred och livlig debatt» i ämnet, detta för att göra allmänna opinionen förtrogen med tankegångar som kan komma att aktualiseras på allvar och kanske kräva nya handlingsnormer när den medicinska forskningen öppnat nära nog obegränsade möjligheter att hålla hjärndöda människor vid liv i årtal, samtidigt som befolkningsutvecklingen innebär en förskjutning mot allt högre åldrar och allt större vårdbehov.

Jag finner det naturligt att riksdagen, där vi eljest så ofta diskuterar vårdkriser och vårdköer, inte ställer sig vid sidan av en sådan debatt, även om den för närvarande inte kan resultera i någon beställning av utredningar och ännu mindre någon rekommendation till lagändring.

När för en tid sedan en landstingsdirektör med utgångspunkt från de faktiska sjukvårdsresurserna och deras knapphet ifrågasatte det riktiga i de

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

livsuppehållande behandlingsmetoder som förlänger en hopplös dödskamp eller konserverar en levande död, väckte det en del irritation. Den tillspetsades i onödan genom sammankoppling med det cyniska fallet i England, där en överläkare hade utfärdat en särskild generalorder för behandling av 65-åringar och äldre. I och för sig tycker jag nog att denna landstingsdirektörs synpunkter på dessa svåra avvägningsproblem inom sjukvården inte hade behövt väcka en sådan anstöt. Man kan invända mot hans resonemang — och det har invänts — att när det gäller att rädda liv borde ingen kostnad vara för stor för ett välfärdssamhälle som det svenska. Det 130-tal hjärndöda patienter som får långtidsvård på våra sjukhus innebär en försäkran, som allmänheten kan trygga sig till, att detta är den princip som vi försöker leva upp till. I praktiken fattas det ännu, sägs det, konstgjorda njurar, respiratorer m. m. i sådant antal att varje person med medicinsk möjlighet att överleva, om han eller hon får tillgång till sådan sjukhusutrustning, verkligen kan få sin chans. Bristen på apparater måste ändå i sinom tid kunna avhjälpas, och förslag därom är aktuella.

Men när principen om oransonerade vårdmöjligheter ställer sina anspråk på de personella resurserna kan det bli omöjligt att tillmötesgå dem, och avvägningar mellan olika sjukvårdsbehov kan bli ofrånkomliga. Sådana avvägningar sker redan nu när det finns en pensionär på fem aktiva medborgare, och var femte svensk årligen passerar genom våra sjukhus. Så blir ännu mer ofrånkomligt fram emot 1980-talet då det kommer att finnas en pensionär på tre i de aktiva åldrarna, och då förskjutningen uppåt i ålder medför allt flera fall av hjälplösa långliggare med förslitna eller slocknade hjärnor. Då om inte förr ställs avvägningsproblemet på sin spets.

Det fanns en tid då gamla människor var rädda för att lägga in sig på sjuk-

hus i föreställningen att där skulle döden påskyndas, vilket för övrigt ofta skedde. De fick nämligen ofta lunginflammation av stillaliggandet, fast de själva trodde att det var av det myckna vädrandet. Den fruktan är nu borta. Förtroendet för läkare och sjuksköterskor är genomgående, och vi vill verkligen inte ha tillbaka den gamla sjukhusskräcken. Men numera ansättes vi av en annan oro, och många frågar sig: Vågar jag lägga in mig på sjukhus utan att riskera att man förvägrar mig en lugn och värdig död? Kanske utprovningen av nya medikamenter och behandlingsmetoder gör min dödskamp, när den nalkas, mera utdragen än nödvändigt. Somliga skräms också av vetenskapen om att deras kropp har vävnader och organ som är begärliga för transplantationsändamål och att sjukhusen kan förfoga över sådana kroppsdelar efter döden.

Att hållas vid liv utan medvetande som en levande vävnadsbank att anlitas framdeles eller att bli ett välskött sjukhuskollit utan språklig kontakt med sina anhöriga och att bli en hård känslöspåfrestning för dem är utsikter som allt fler av oss ryggar inför. Detta är på väg att bli den nya sjukhusskräcken. Det är något absurt i att medan antalet sjukhusbäddar och vårdhemsplatser förblir otillräckligt — jag betvivlar att utbyggnaden någonsin kan sträcka sig till ålderspyramidens högsta krön — ligger i många av dessa bäddar människor som så starkt upplever hur sjukdomen bryter ned dem till en vrångbild av deras jag att de innerligt önskar att få dö. Men den medicinska ambitionen i förening med den respekt för livet som vi aldrig skulle vilja avvara hos läkarna kan alltså motverka deras önskan och i stället förlänga den plågsamma processen.

I debatten om livsuppehållande behandling, om läkarnas — med eller utan de anhörigas bifall — rätt att avgöra huruvida en sådan behandling skall fullföljas till det yttersta eller inte, sak-

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

nar jag patientens egen medbestämmanderätt över sin kropp.

De humanitära, juridiska och andra konsekvenserna av en dödshjälp, i den meningen att man uppger det energiska motståndet mot en säker död, som bara blivit en korttidsfråga, behöver säkert bli föremål för inträngande forskning och analys. Men jag har svårt att föreställa mig att de ägnar sig för en parlamentarisk kommitté, såsom var tänkt i den motion första lagutskottet har behandlat. Även om vi i regel föredrar att låta stora frågor bedömas av lekmanaförnuft och expertis i god kommittéblandning, förefaller just detta vara en så facetterad fråga att vi först måste vara på det klara med hur den skall avgränsas för att en utredning skall tjäna något till.

Det har t. ex. diskuterats huruvida de anhörigas medgivande skulle erfordras för att läkaren skall ha rätt att avbryta en behandling som uppehåller livet men inte kan åstadkomma någon förbättring. Jag tror att den frågan är omöjlig att anförtro en kommitté. Ingen psykologisk eller sociologisk forskning kommer någonsin att ge en kommitté möjlighet att värdera — att godta eller förkasta — olika motiv som kan bestämma de anhörigas hållning till dödshjälpen. Kärleksmotivet att lindra den sjukas plågor eller det praktiska motivet att få ett slut på egna tröttsamma vaknätter och spolierade arbetsdagar, nervspänningens roll för motivförskjutningar m. m. är så komplicerade frågor att jag tror att man måste avskriva tanken på att kartlägga dem i en kommitté. Barmhärtighetsmordens historia visar för övrigt att man inte ens i efterhand får några entydiga domstolsutslag på motivens halt, när skuldfrågan skall avgöras.

På läkarhåll finns en sund motvilja mot att göra de anhöriga medansvariga i medicinska beslut, och då kvarstår läkarens yrkesbedömning. Skall den bli ensam avgörande? Ett uppmärksammat norrlandsfall visar hur farlig läkarens

situation egentligen är. Om hans bedömning blir missbedömd av anhöriga eller andra iakttagare, kan han bli anmäld för tjänstefel. Ja, han kan bli beskyldd för mord, om han upphör med att aktivt motarbeta döden, fast den redan står vid sängkanten. Om den högsta medicinska myndigheten i landet förmår uppdra några riktlinjer för handlingssättet i en sådan situation är väl tveksamt. Men nog skulle det vara tryggare för den enskilde läkaren om så kunde ske. Kanske också systemet med tvåläkarintyg, tvåläkaransvar alltså, som erfordras för legal abort av ett liv i vardande, skulle kunna anpassas även till situationer då det är fråga om en legal avslutning på ett gammalt och helt förbrukat liv.

Jag vill återkomma med några ord till slut till den fråga som jag anser har blivit minst belyst i den pågående debatten, frågan om patientens egen medbestämmanderätt. I fall av obotliga hjärnskador eller av det mentala mörkret hos starkt senila åldringar finns inte längre någon viljeyttring att ta hänsyn till. Där borde läkaren, efter samråd med yrkeskolleger, få ökad chans att handla efter eget omdöme och inte driva en livsuppehållande behandling in absurdum. Men det finns stadier på vägen in i åderförkalkningen och innan personlighetsupplösningen sätter punkt för alla resonemang om den fria viljan. Jag känner flera gamla människor — och jag tror att vi alla gör det — som upplever en större fasa inför utsikten att bli andligen slocknade och lämna ett sådant minne efter sig åt barn och barnbarn än de upplever fruktan för döden — ja, som skulle välkomna döden. Skall inte då de ha rätt att välja sin död, en god och hjälpsam död, framför att bli passiva offer för nitiska behandlingsmetoder?

Det är min åsikt att människan borde ha den rätten — rätten att fråga efter och få ett piller som hjälper henne ut ur livet, förutsatt att vissa premisser är uppfyllda. Dessa premisser kan gö-

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

ras snäva. Kanske bör det fordras att den sjuke och hans läkare är gemensamt på det klara med att sjukdomen är obotlig och plågsam eller att åldrandeprocessen är så oavbruten att det är omöjligt för vederbörande att återgå till ett tidigare normalt liv med de minimikrav som det uppställer på individens förmåga att reda sig själv.

En sådan rätt för individen att bejaka döden när kroppen redan är obrukbar förutsätter emellertid en ny inställning till döden och en ny lagstiftning. Jag håller med generaldirektör Rexed om — och även motionären i denna fråga, fru Kristensson — att den inställningen behöver utkristalliseras ur en mycket bred och djup allmän debatt om hithörande frågor.

Vi har redan kommit långt då vi bara under några år har uppnått en ganska allmän opinion som anser det riktigt att barn skall vara välkomna till livet och att abort bör vara tillåten då ett barn riskerar att födas med fysiska, psykiska eller sociala handikapp redan i livsstarten. Det bör vara möjligt att i sinom tid få en allmän opinion också till förmån för uppfattningen att människan i andra änden av livstråden skall ha motsvarande rätt att avsäga sig livet, om det inte är välkommet, utan döden är det naturliga alternativet.

Själv tror jag inte att andras förmyndarskap över vår kropp kan upprätthållas i en värld där vi inom 30 år är 6 miljarder individer mot i dag 3 miljarder och där livslängden kan förlängas långt bortom det mänskliga medvetandet, om det behagar ett rikt land med medicinska resurser och vårdnadsresurser att göra detta, medan det är otänkbart i de stora fattigländerna där människovärdet tvärtom riskerar att sjunka i folkhavet.

I FN:s befolkningskommission, som jag återvände från för några dagar sedan, speglades denna utveckling med en naken kuslighet i siffror som inte minst mitt eget kön måste bäva inför. Ty

kvinnornas genomsnittliga livslängd växer fortare än männens, och man kan ana en framtid med idel änkor och ensamma åldringar i det fängelse som en obrukbar kropp och själslig avtrubning utgör. Vill vi ha det så? Jag tror det inte. Därför menar jag att vi nog får börja debattera en ny humanitet i dessa fall. I dess förlängning ligger måhända också ett nytt dödsbegrepp.

Häri instämde herr *Palm* (s).

Herr **SÖRENSON** (fp):

Herr talman! Jag har inget formellt engagemang i den motion som vi nu behandlar. Jag är inte medmotionär och har inte deltagit i utskottsbehandlingen, ty jag hör inte till detta utskott. Jag har emellertid ett mycket reellt intresse i ärendet då jag som riksdagsman står ansvarig för den utveckling som här är på gång. Jag har därför inget behov av att be om ursäkt för att jag tar till orda i ärendet, även om tiden är något sen.

Det är kanske banalt att påpeka men det hör ofrånkomligt till bilden, att vi lever i en tid med en oerhört snabb utvecklingstakt. Till denna bild hör vad man har kallat den biologiska revolutionen. I dess medicinska aspekt blir perspektiven svindlande. De flesta av de stora folksjukdomarna i vårt land har i stort sett övervunnits, t. ex. tuberkulos. Andra sjukdomar, t. ex. lunginflammation, som på anglosaxisk mark förr kallades *captain of the death* — kapten för dödens män — har nästan uttraderats som sjukdomsorsak. Men ett sjukdomsfritt samhälle synes vara en illusion. Övervinna vi gamla sjukdomar, kommer nya. I stället för de stora klassiska folksjukdomsgrupperna kommer andra, t. ex. trafikskadorna och de många psykiska störningstillstånden, som vi för närvarande upplever men som vi står ganska villrådiga inför. Döden kan vi inte undgå, möjligen uppskjuta den något.

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

Det synes mig givet att ett juridiskt, socialt och etiskt ansvarigt samhälle måste följa den pågående utvecklingen och justera sina lagar efter de nya förhållanden som medicinen skapar. I den motion som vi här behandlar ställs frågan om vi behöver en ny definition av dödsbegreppet och om denna definition skall lagfästas.

Jag skall inte söka ta upp någon omfattande diskussion i denna fråga. Jag finner att jag i många stycken tänker likadant som fru Lindström, även om jag måhända har andra infallsvinklar och uttrycker saken annorlunda. Min grundsyn tyckes i många stycken vara densamma. Jag upplever att detta ärende har en sådan tyngd att det inte bör passera riksdagen obemärkt.

Det kan möjligen förefalla som om saken inte har särskilt stor räckvidd. Vi läser i utskottsutlåtandet att tidsskillnaden mellan s. k. hjärtdöd och hjärndöd som regel bara är några minuter. Men själva tanken på hjärndöd ger nya perspektiv med inte minst etiska implikationer.

Man måste ha mod att ställa frågan: Vad är liv? Fru Lindström har redan hänvisat till de 108 personer i vårt land som i början av 1967 vårdades på olika sjukvårdsinrättningar i medvetslöst tillstånd, vilket av den bästa expertis vi har bedömdes vara så svårt att medvetandet knappast skulle återvända. Levde de? Ja, sett ur strängt biologisk synpunkt. Hjärtat pumpade, cirkulationen fungerade. Ändå tror jag att ganska många av oss tvekar. Liv i fullvärdig mening kunde det ju inte vara fråga om. De hade inga möjligheter till kommunikation med omvärlden, och enligt nuvarande medicinsk insikt inget hopp om att återfå sådana kommunikationsmöjligheter.

Antag nu att vården av dessa människor hindrade vården av andra människor med mer hoppfulla prognoser. Vad är då etiskt försvarbart i vår samhällsplanering — vården av de endast till en del levande och utestängande av

dem som kanske kunde ha vunnit rimlig hälsa, eller avbrytande av vården av dessa medvetlösa, som ändå av olyckliga omständigheter berövats det verkliga livet, för att skapa möjligheter att vårda och kanske rehabilitera mindre allvarligt skadade människor? — Jag tar här ingen ställning och ger ingen rekommendation.

Vad jag säger är detta: Här står vi inför ett etiskt dilemma som jag tycker är nästan outhärdligt. Och detta dilemma, tror jag, kommer att utbredas med den medicinska teknikens snabba utveckling som orsaksfaktor. Naturligtvis kan vi skjuta frågan framför oss som alltför svår att ta ställning till. Vi gör ju så, vi människor, också vi politiker, att det som är besvärligt vill vi helst bli av med. Men förr eller senare — personligen tror jag snarare förr än senare — måste vi se saken i vitögat. Det är en feltro att ökade resurser och bättre vårdmöjligheter skall befria oss från ställningstagandet. Våra resurser kommer att tas i anspråk för andra och på sitt sätt väldigare uppgifter av medicinsk art — jag tänker på vår del i, vårt ansvar för världsnöden, betingad av bl. a. befolkningsexplosionen och världssvälten och de många elementära sjukdomarna i de s. k. u-länderna. Där ställs vi ofrånkomligt inför en uppfordrande uppgift av betydligt större omfattning än vi nu är medvetna om, också i medicinskt avseende.

Redan nu har vi ju stora svårigheter att brottas med då det gäller inte minst vården av åldriga personer. Jag kommer här in på ett område som fru Lindström berörde. Med modern medicinsk teknik och farmakologi kan ju livet upprätthållas längre, i vissa fall betydligt längre, än tidigare. Två frågor reser sig då, också de utomordentligt svåra att möta och — som jag upplever det — pressande att tänka över.

Den ena frågan gäller det etiska problem som uppkommer genom att somliga får denna förlängda livsvård, medan andra icke får tillgång till denna

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

vård. Och en följsituation är den personliga konflikt som måste uppkomma för dem som här har att ta ställning, direkt eller indirekt, mer eller mindre medvetet.

Innebörden av en människas rätt att dö är den andra frågan. Skall liv alltid och till varje pris upprätthållas? Om en människa i vårt samhälle önskar dö, skall hon då få det? Situationen är väl då sådan som den delvis har beskrivits av fru Lindström: svår sjukdom, så bedömd att medicinen med sina nuvarande kunskaper inte har någon möjlighet att lämna hjälp. Skall då samhället genom sina insatser försvåra uppfyllandet av hennes önskan? Det är ett djupt etiskt problem inneslutet i denna frågeställning som vi i riksdagen icke kan springa ifrån. Naturligtvis kan det aldrig någonsin med vår demokratiska samhällssyn bli fråga om en medicinsk aktivitet i detta avseende. Vi har ju kämpat emot varje nedvärdering av det mänskliga. Det är inte på det planet som frågan är brännande, utan den gäller i vilken mån liv skall till varje pris upprätthållas.

Herr talman! Denna motion är av sådant slag att den aktualiserar dessa och liknande frågeställningar. Som jag ser det är de nya. De hör samman med den biologiska revolutionen, och några snabba och enkla svar står inte att finna. Vi har ibland här i riksdagen att behandla frågor som när de behandlas icke synes vara av så stor betydelse. Vi kan säga att denna motion inte har någon större räckvidd, men på något sätt har man en känsla av att dessa frågor hör framtiden till. Jag tror att den föreliggande motionens ärende är av sådan art.

Utskottet har givit oss, som jag ser det, en utomordentligt intressant och viktig läsning. Jag tror att vi i riksdagen förr eller senare måste ta ställning till lagstiftningsfrågorna kring de problem som här är aktuella. Innan så sker måste, som Sveriges frikyrkoråd säger i sitt remissutlåtande, allmänheten klart

och tydligt informeras om frågans vidd och betydelse och, som utskottet säger, en bred och allmän debatt äga rum. Varje förändring i praxis måste ha starkt stöd i den allmänna opinionen, betonar utskottet, och jag delar vad utskottet anfört.

För en människa med kristen livssyn — jag hör till den gruppen — är det naturligt att instämma i Frikyrkorådets skrivning att »den kristna uppfattningen om respekten för människans liv och värde därvid måste upprätthållas». Dessa ord anger en grundsyn. Det gäller att sedan tolka innebörden av denna grundsyn i de konkreta fall som kan bli aktuella, och det blir vår uppgift.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande att ställa än utskottets. Men jag hoppas att motionen och den debatt som möjligen kan föras här i riksdagen kring den skall göra frågan än mer aktuell och engagerande i den allmänna debatten. Frågan är verkligen väsentlig. Den hör framtiden till.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Eftersom jag deltagit i utskottsbehandlingen av detta ärende och helt står bakom utskottets utlåtande hade jag inte tänkt ytra mig i någon debatt i dag. Men fru Lindströms och herr Sörensons framträdanden uppkallar mig ändå att göra ett inlägg i denna mycket ömtåliga och svårbedömbara fråga.

Fru Lindström nämnde att vi måste diskutera en ny humanitet, som om jag fattade henne rätt kunde beskrivas som så att en människa som är svårt sjuk, så svårt sjuk att hon inte kan återvända till ett normalt liv med vissa minimifordringar, bör få dö utan att man med livsuppehållande metoder försöker hålla henne vid liv in absurdum.

I stort sett kan jag väl ansluta mig till den meningen, men jag har ändå ett par synpunkter som jag skulle vilja framföra. Fru Lindström nämnde också att den gamla skräcken för sjukhuset — att den sjuke tror att han skall få

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

lunginflammation eller på annat sätt genom inte fullt tillfredsställande vård mista livet — har försvunnit och ersatts av en skräck att inte få dö på ett normalt sätt. Det vore kanske lyckligt om utvecklingen hade gått så långt, men jag är inte riktigt säker på att vi ännu har nått dit att sjuka människor är så helt lugna som de har anledning att vara. Det är därför som jag tror att man måste visa den allra största varsamhet när man nu skall diskutera frågan om avbrytande av livsuppehållande behandling.

Jag såg för en stund sedan en insändare i en tidning i dag, där många gamla frågar: »När inträder döden?» De säger bl. a. följande: »Skall vi gamla behöva frukta att våra liv förkortas, om vi blir inlagda på sjukhus? Dödshjälpen är en förfärande tanke även om man kallar den barmhärtighetsdödande.»

Det är alldeles uppenbart att dessa meningar ger uttryck för en obefogad fruktan. Men därmed är ju inte sagt att denna fruktan är obefintlig, särskilt när den kombineras med de anhörigas ställningstagande — från vilket dock fru Lindström tog avstånd, och jag vill instämma i hennes uppfattning därvidlag. Jag har själv legat mycket svårt sjuk på sjukhus, och jag har av vederbörande överläkare fått besked att jag borde räkna med att inom det närmaste dygnet avlida. Min reaktion var ingalunda den att jag ville dö så fort och så smärtfritt som möjligt; min reaktion var att jag ville kämpa in i det sista. Till läkarens överraskning överlevde jag och blev frisk.

Jag känner till ett annat fall som gällde en person som hade mycket svagt hjärta och som fick hjärtattack. Läkaren förklarade för hustrun att utsikterna för den sjuke att överleva var praktiskt taget obefintliga. Hustrun bönföll läkaren att avbryta sin behandling. Läkaren fortsatte sin kamp i åtta timmar. Och ett par veckor senare var den sjuke i fullt arbete igen.

Jag hade en annan bekant som fick

en mycket svår sjukdom. Alla som kände honom förklarade att de hade hoppats för hans egen skull att han skulle få dö, därför att han överlevde med förlamad kropp frånsett armarna och huvudet. Hans första ord när han vaknade till medvetande var: »Tänk vilken lycka som har vederfarits mig att jag får överleva!» Han hade möjlighet att delvis sköta sitt arbete från sjuksängen.

Jag vet att detta inte gäller sådana fall som man enligt vårt resonemang skall släppa. Men jag vill betona att vi inte utan vidare skall utgå ifrån att den svårt sjuke, inte ens den hopplöst sjuke eller den som bedöms vara hopplöst sjuk, vill dö så fort och smärtfritt som möjligt. Detta är ingen invändning i sak mot fru Lindströms uppfattning — jag vet att hon syftar på helt andra fall — men jag vill varna för den reaktion hos de sjuka som kan uppstå när man börjar diskutera dessa frågor.

Herr Sörenson ifrågasatte om samhället då en människa önskar dö bör försöka hindra henne från att genomföra sin önskan, och fru Lindström var delvis inne på samma synpunkter när det gällde den sjuke. Jag vill dock framhålla att det ju dock är så att ingen behandling av medicinsk eller annan art får företas på en person mot hans vilja. En person kan, när han eller hon kommer in på sjukhuset, förbjuda viss behandling. Det tvivelaktiga kan vara om det förbudet skall anses bestå även sedan den sjuke förlorat möjligheten att ge uttryck åt sin vilja.

En kollega till mig blev skadad i en trafikolycka och fick beskedet att hans ben måste amputeras för att hans liv skulle kunna räddas. Det sista han sade innan han sövdes före operationen var att i vittnes närvaro förbjuda operationen att amputera benet — han ville hellre dö. Resultatet blev att man utförde en mindre operation, och min kollega blev fullt frisk och färdig. Hans förbud mot den tänkta behandlingen var giltigt, och läkaren respekterade plikt-enligt detta.

Om avbrytande av livsuppehållande behandling, m. m.

När Sjukskötersketidningen, som också citeras i den insändare jag nyss talade om, nämner att en dödssjuk människa har rätt att dö är det naturligtvis riktigt, men då skall man betona att hon har rätt, inte skyldighet att dö.

Jag tror således att fru Lindström, herr Sörenson och jag är ense i de stora dragen. Jag har ändå känt ett behov av att här deklarerar, att skall vi börja diskutera ett avbrytande av en livsuppehållande behandling, måste vi gå fram med yttersta varsamhet, så att inte ens en obefogad fruktan uppkommer för att en behandling avbrytes när en människa kan leva vidare under villkor som hon själv bedömer det vara värt att leva under. Det är i huvudsak dessa synpunkter jag har velat komplettera de tidigare inläggen med.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Denna fråga har många aspekter. Den är mycket allvarlig och skulle egentligen kräva att man inte tog till orda utan att väl ha förberett och tänkt igenom sitt anförande.

Jag berörde vissa aspekter på denna fråga under ett inlägg i remissdebatten i januari detta år. Jag är också av den uppfattningen att det är mycket svårt att göra några mera exakta uttalanden; man kan belysa saken och problemen från många olika synpunkter. Det är mycket svårt att uppställa några fixa regler.

Det kan många gånger förefalla som om det vore lätt att avgöra när man skall ha rätt att avbryta behandlingen av en dödssjuk, men det är inte alls lätt. Det händer vid olycksfallsskador att vederbörande kan ligga djupt medvetslös under lång tid, och det kan förefalla som om det inte fanns något hopp om liv. Ändå visar det sig att han eller hon kommer tillbaka till livet och blir fullt funktionsduglig. Där är avgränsningen mycket svår. Hur svår är den då inte på alla andra möjliga områden, där aspekterna är ungefär de-

samma. Det har sagts att en person i en dylik situation själv skall få bedöma om man skall låta honom leva upp igen eller om hans liv skall få anses vara slut. Vi försöker alltid väcka till liv alla som försökt ta livet av sig. Många gånger innebär självmordsförsöket en chock, och personen i fråga har sedan ingen tanke på att göra om försöket. Andra däremot försöker omedelbart på nytt. Regeln att rätta sig efter patientens önskan kan man inte följa i dessa fall. Jag har vid flera olika tillfällen varit i den situationen att en patient med en obotlig sjukdom, t. ex. ett cancerfall, på ett eller annat sätt fått klart för sig — jag brukar inte säga det direkt — att han inte har någon möjlighet att återfå hälsan. Jag minns särskilt en sådan patient, som sade att när jag kommer så långt att det blir väldigt besvärligt för mig, kan doktorn inte lova att då ge mig en spruta så att jag slipper pinas på slutet. I allmänhet är det så att människorna blir så avtrubbade på slutet innan de lämnar detta livet att de inte är vidare klart medvetna om vad som händer. Det gör att slutet blir mindre svårt för dem än vad man skulle tro. Jag har därför aldrig behövt göra vad de har bett mig om.

Det var visst herr Ernulf, som sade att enkla svar inte står att finna på de frågor som här föreligger. Jag är övertygad om att det är så. Jag tror att det är värdefullt att diskutera dessa frågor, men det är farligt att försöka uppställa några bestämda regler. Just i området mellan liv och död finns det inga gränser som är så strikta att man utan vidare kan säga att på den ena sidan skall man handla så och på den andra sidan så.

Kammarens ledamöter torde komma ihåg vilken opposition det blev i England när det blev känt att det på ett sjukhus där fanns vissa regler angivna under vilka förhållanden man skulle sluta med livsuppehållande behandling.

Problemet är allvarligt, och proble-

Om möjlighet för försäkringstagare att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod

met kommer alltid igen för oss som står mitt uppe i denna verksamhet. Vi diskuterar det, vi handlar efter vårt bästa förstånd, men vi tror att vi skulle råka illa ut om vi fick alltför strikta regler att handla efter.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Om möjlighet för försäkringstagare att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 54, i anledning av väckta motioner om möjlighet för försäkringstagare enligt lagen om allmän försäkring att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod, m. m.

Andra lagutskottet hade behandlat tre inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

dels nr I: 629, av fru *Olsson, Elvy*, och herr *Fälldin*, samt nr II: 793, av herr *Nilsson* i Tvärälund,

dels ock nr II: 222, av herr *Wiklund* i Stockholm.

I motionerna I: 629 och II: 793, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla dels om åtgärder för att utsändandet av de speciella blanketter för sjukförsäkringskontroll, som vissa försäkringskassor tillställde sjukanmälda kvinnor, skulle upphöra, dels om utfärdande av klarare direktiv i enlighet med vad i motionerna anförts.

I motionen II: 222 hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en översyn genom sjukförsäkringsutredningen eller på annat sätt av 3 kap. 7 § och i synnerhet 13 § lagen om allmän försäkring i syfte att i fall, som i motionen exemplifierats, giva möjlighet för försäkringstagare att under sjukskrivning eller — i fråga om

kvinnor — under graviditet, som åberopades för uppbärande av tilläggs-sjukpenning, utföra lättare extrauppsdrag mot betalning utan att detta medförde bortfall av sjukpenningförmåner och åtal för bedrägeri eller osant intygande.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att motionerna I: 629 och II: 793 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

B. att motionen II: 222 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

vid utskottets hemställan under A,

av fru *Hamrin-Thorell* (fp) och herr *Gomér* (cp), vilka dock ej antytt sin mening;

vid utskottets hemställan under B,

av herrar *Lundberg* (s), *Rimmerfors* (fp), *Wiklund* i Stockholm (fp) och *Gomér* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under B hemställa,

1. att riksdagen i anledning av motionen II: 222 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva till känna vad reservanternas anförda om översyn av 3 kap. 7 § lagen om allmän försäkring och om utgivande av en informationsfolder; samt

2. att motionen II: 222, i den mån den icke besvarats genom vad reservanternas under 1 hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I den sistnämnda reservationen hade reservanternas bland annat ansett, att det vid en översyn av 3 kap. 7 § lagen om allmän försäkring borde övervägas, om läkare lämpligen borde åläggas att vid sjukskrivning av en patient i princip angiva om och i vad mån patienten finge ägna sig åt verksamhet som hade karaktär av arbete. Verksamhet som i sådana fall utövades inom ra-

Om möjlighet för försäkringstagare att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod

men för vad läkaren föreskrivit borde icke utgöra hinder för rätt till sjukpenning.

Herr SÖRENSEN (fp):

Herr talman! Denna fråga gäller möjlighet för sjukskrivna att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod. Det finns en reservation fogad vid utskottets hemställan under B av herr Lundberg m. fl. Jag vill kort och gott anmäla sympati för den reservationen.

Den nuvarande situationen har skapat problem för många människor. I första hand är en viss osäkerhet för handen: Vad har jag rätt att göra? Vad kan jag möjligen göra? I vissa fall har människor utan att så att säga i princip vara lagbrytare ändå blivit dömda enligt den gällande lagen. Situationen är icke tillfredsställande som den är.

Jag är medveten om att myndigheterna strävar efter att successivt rätta till de otillfredsställande ordningar som råder. Jag tror att det, som reservanterna anger, är riktigt att den lagstiftande församlingen här bör bära ansvaret. Modern medicinsk metodik innebär att, i den mån en patient har möjligheter, hon också under sjukdomsperioden eller rehabiliteringsperioden — vad vi än vill kalla perioden — bör utföra en lindrig grad av arbete. Det värsta som kan hända en människa är att ligga stilla, att inte göra någonting. Man arbetar hårt med att få i gång patienterna mot bakgrund av deras medicinska möjligheter. Det är denna medicinska grundsyn som enligt reservanternas och min mening bör komma till uttryck i författningsordningar.

Utskottet säger: »Den mångskiftande verksamhet som förekommer på området går inte att beskriva i några kortfattade termer. Framför allt torde emellertid svårighet föreligga att anlita den metod som motionären förordar på grund av att nedsättningen av arbetsförmågan måste bedömas såväl med utgångspunkt från den sjukdom som den

försäkrade lider av som den försäkrades yrke.»

Reservanterna anför en annan syn. De säger att »det synes likväl vara möjligt att författningsvägen skapa större klarhet för de försäkrade i denna fråga». Jag har funderat över om det trots allt inte vore möjligt att skapa en ram, inom vilken man kan operera. Självklart kan man här inte ha detaljerade föreskrifter, avsedda att reda upp alla de problem som reser sig för människorna. Det är självklart att det måste bli fråga om individuell bedömning. Vi är dock inte alldeles ovana, herr talman, i detta samhälle att arbeta med ramar, inom vilka tjänstemännen får operera.

Mig synes att ett redbart försök borde göras att skapa en ram, inom vilken möjlighet skulle föreligga för människor att också under sjukdomstid på medicinsk grund få utföra ett rimligt arbete, utan att de fördenskull blir lagbrytare eller förlorar de bidrag som kommer från försäkringskassorna.

Jag tror att ökad klarhet behövs i vårt samhälle och jag delar den syn som reservanterna givit uttryck för, nämligen att man i skrivelse till Kungl. Maj:t ger till känna vad man anför. Därvid bör särskilt betonas att det är fråga om en översyn som tar bort osäkerheten och lagbrottsmöjligheterna och skapar en ram, inom vilken samhället kan operera.

Jag yrkar bifall till den reservation som är anförd vid utskottets hemställan under B.

Fru HAMRIN-THORELL (fp):

Herr talman! Jag har också avgivit en blank reservation till detta utskottsutlåtande, och även den tar sikte på vad sjukskrivna människor får göra eller inte göra.

Min reservation är knuten till den motion som berör sjukskrivningskontroller av speciellt kvinnorna. Motio-

Om möjlighet för försäkringstagare att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod

närerna påtalar en metod från vissa försäkringskassors sida, som de enligt min uppfattning med all rätt vänder sig emot. En del kassor — visst inte alla — tillställer hemarbetande och i vissa fall dubbelarbetande kvinnor ett formulär, i vilket uppräknas de sysslor som inte får utföras om vederbörande skall få behålla sin rätt till sjukpenning. Till dessa sysslor hör inte bara grovarbeten, såsom storstädning, putsning av fönster, stortvätt och liknande utan också sådant som matlagning och damning. Eftersom formuläret enbart gäller kvinnor, måste det ha förestavats av en misstanke om att kvinnor mer än män försöker lura sjukpassorna.

Då frågar man sig vad det finns för anledning att tro, att vi skulle vara klipskare än männen i dessa fall. Utskottet tycks emellertid luta åt samma uppfattning, eftersom det avstyrker motionen med bl. a. den motiveringen att sjukkontrollen möter speciella problem i fråga om hemmafruar. Därför godtar utskottet dessa formulär i alla fall och den kontrollen såsom ett led i kassornas kontrollverksamhet.

Enligt mitt förmenande innebär denna kontroll med utgångspunkt från formulären i alla fall inte bara en diskriminering av kvinnorna. Vad värre är, de är orealistiska och, förlått, herr talman, de är egentligen enfaldigt avfattade! Kan någon i denna kammare säga mig, hur det skall vara möjligt för en sjuk människa, som är hemma och inte har någon hjälp, att bli frisk, om hon inte får laga sin mat under tiden och hålla något så när rent omkring sig. Hon kan inte gärna svälta sig fram till friskhet. Försäkringskassorna måste ha en självständig prövning av sina fall. Det anser utskottet — jag förmodar att så är fallet. Prövningen måste dock ändå ske med vanligt sunt förnuft.

Herr talman! I förhoppning om att de kassor som fortfarande använder sig av sagda formulär snarast drar in dem har jag inte något yrkande.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Jag vill gärna deklarerat, att jag över huvud taget inte har förstått vad som kan ligga bakom motionärernas önskemål om att man skall specificera vad en sjukskriven får utföra under sjukdom utan risk att mista sjukpenningen eller begå ett sådant brott att det kan bli fråga om straff för försäkringsbedrägeri.

Det finns ingen oklarhet i det avseendet. Den som är sjukskriven och har rätt till hel sjukpenning har skrivit under en försäkran, att han avhåller sig från arbete. Vill han under sjukdomstiden ändå utföra något arbete, som han tycker inte skulle utgöra något hinder för hans tillfrisknande, kan han ju vända sig till sjukkassan och efterhöra, om detta arbete kan utgöra något hinder för hans rätt till sjukhjälp. Det blir aldrig fråga om något slag av försäkringsbedrägeri, om han håller den kontakt med sjukkassan som han skall hålla.

Nu finns det ju en gradering i fråga om rätten till sjukhjälp. Den kan avse hel sjukhjälp. Om en del av arbetsförmågan finns kvar och vederbörande har möjlighet att utnyttja den, kan han tilldelas halv sjukhjälp. Det innebär att han har rätt att utföra ett visst mått av arbete, även om arbetet är betalt.

Jag håller med om att det kan förekomma sjukdom, som har medfört helt bortfall av arbetsförmågan i den egentliga sysselsättningen, men där det dock finns möjlighet för den sjuke att utföra någon lättare uppgift. Då spelar det ingen roll om den är betald eller om den utföres utan betalning, han måste ändå ha tillstånd att utföra den. Det tillståndet skall han skaffa sig genom att vända sig till sjukkassan. Även om läkaren har givit honom rätt att vistas uppe eller vistas ute och att utföra vissa lättare uppgifter, som han själv har uppgivit för läkaren att han brukar syssla med, gör han klokt i att sätta sig i förbindel-

Om möjlighet för försäkringstagare att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod

se med sjukkassan och meddela hur saken ligger till. I det fall då han får sjukkassans tillstånd är ju båda parter överens om att arbetet inte inverkar på hans möjligheter till tillfrisknande. Att det skulle i lagen förutsättas såsom normalt, att den som sjukskriver sig har möjlighet att utföra arbete och att måttet och karaktären av detta arbete skulle beskrivas, därför att den ene kan utföra det ena arbetet och den andre något annat, finner jag orimligt. Den ene skall hålla sig i säng, den andre får vistas uppe och en tredje kanske till och med kan rekommenderas att vistas ute för att promenera och röra sig — om det bara är nyttigt för hans tillfrisknande. Den som har en svår skada exempelvis i benen kan tvingas hålla sig inne därför att han inte utan hjälp kan röra sig utomhus. Då kan han inte utföra något extrauppdrag — ett kommunalt uppdrag e. d. Om han har en skada i armen som gör att han är förhindrad utföra sitt ordinarie arbete kan han naturligtvis delta i ett sammanträde, vilket antagligen inte på något sätt förhindrar hans möjligheter att bli frisk vid samma tid som om han avstod ifrån det. Men han skall inte göra detta utan att vara i förbindelse med sjukkassan! Om Pettersson kan utföra ett sådant arbete är kanske Andersson oförmögen att göra det. Men han vill kanske göra det, om det står i lagen att han har rätt därtill.

Jag tycker att man skall ta fasta på att principen är att man skall avhålla sig från arbete. Många gånger rekommenderar läkaren att patienten skall utföra ett visst lättare arbete därför att det underlättar hans tillfrisknande från sjukdomen. Då kan han göra det, men han skall underrätta sjukkassan.

Jag har, herr talman, ingen förstälse för att man sjukskriver sig och vill ha hel sjukhjälp men ändå rätt att utföra så mycket som möjligt, som ger inkomst såsom tillägg till sjukpenning-

en. Ofta är det väl numera på det sättet att också de extra inkomsterna kan vara underlag för sjukpenningen. Det kan vara den sammanlagda inkomsten som redovisas, vilken givit rätt till den sjukpenningklass vederbörande blivit placerad i.

Jag förstår inte heller riktigt fru Hamrin-Thorells upprördhet över att en sjukkassa tillskriver en sjukanmäld kvinnlig medlem och ber henne lämna uppgifter på vad hon utför i hemmet. Andra lagutskottet har tidigare uttalat sig och riksdagen har beslutat i enlighet med detta uttalande, att förvärvsarbetande kvinna, som på grund av sjukdom är förhindrad att fullgöra sitt arbete, skall ha sin sjukpenning, därför att man kan utgå ifrån att hon även under förvärvsarbetet har skött visst hushållsarbete. Andra lagutskottet har då sagt, att det är bortfallet av förvärvsinkomsten som ersättes genom sjukpenningen, och man skall inte behöva företa någon särskild prövning av om hon orkar utföra något hemarbete. Men den hemarbetande kvinnan kan möjligen i samma utsträckning som tidigare utföra sitt hemarbete, och om hon skriver under en försäkran att hon inte har möjlighet att utföra något arbete, kan sjukkassan vilja ha preciserat, vad hon ändå kan utföra i hemmet. I det avseendet utgör det ingen risk för henne att mista sjukpenningen på grund av att hon sköter om barnen, ger dem mat, och kanske inte heller att hon utför matlagning för familjen i övrigt. Där emot kanske man kan räkna med att hon bör avstå ifrån tyngre hushållsarbete.

Jag tycker att det är den lindrigaste form av sjukkontroll man kan tänka sig, om hon blir tillställd en blankett som hon fyller i och undertecknar, varmed hon försäkrar att detta gör hon men ingenting mera. Påverkar det inte sjukkassans bedömning av hennes rätt till sjukhjälp, riskerar hon inte någon

Om möjlighet för försäkringstagare att utföra visst arbete under sjukskrivningsperiod

på talan, om hon håller sig inom de gränser hon själv har uppgivit att hon gör.

Herr talman! Jag har inte i något avseende funnit fog för bifall till vare sig den motiverade reservationen eller den blanka reservation, vilken tar hänsyn till ett motionspar som vill ha förbud mot en sådan sjukkontroll som fru Hamrin-Thorell här nämnde.

Riksförsäkringsverket har förklarat, att man där inte känner till att sådana förfrågningar använts i sjukkontrollen. De tycks inte vara särskilt vanliga, men det är möjligt att de används i fall då de sjuka bor långt ifrån sjukkassan, eftersom det då kan vara svårt för sjukkassan att komma i personlig kontakt med de sjukskrivna. Om det förhåller sig så, vet jag inte, men det kan ju vara ett motiv för att använda postverket som hjälp i den sjukkontroll som sjukkassan anser sig ha skyldighet att utföra.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Jag delar helt och hållet herr Strands syn att ingen skall ta lagen i egen hand. Det kan inte vara riktigt att var och en handlar efter sin egen uppfattning härvidlag.

Min grundsyn i den här frågan bygger på en ny medicinsk-terapeutisk princip, som jag tycker borde tillämpas i ökad utsträckning, nämligen att den sjukskrivne i möjligaste mån bör vara aktiv, när han håller på att bli frisk.

Det finns många exempel på att här föreligger oklarhet. Det är alltså frågan om att stödja tanken bakom motionen. Det är inte fråga om att det skall ges en detaljerad beskrivning av vad människor har rätt att göra, men vi anser att det finns möjligheter att så justera gällande lag, att en ram kan skapas som ger lagliga förutsättningar, när individuella kontakter tas med sjukkassan, att bereda partiellt eller svårt sjuka

människor tillfälle till en delaktivitet under tillfrisknandet. Det är den tanken som reservanterna har anfört och som jag har ansett vara så betydelsefull att jag känt mig beredd att stödja den.

Herr Strand säger att han inte har någon förståelse för dessa tankar. Jag har föga förståelse för herr Strands ovilja att förstå den grundtanke som ligger bakom reservationen.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till den avgivna reservationen vid punkten B.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Det är väl ganska ofta som herr Sörenson och jag ser litet olika på problemen. Jag har ju inriktat min energi på att få sjukersättningen så god som möjligt i förhållande till den inkomst vederbörande förlorar vid sjukdomstillfället. Därför anser jag att det strider mot en sådan strävan att samtidigt medverka till att vidga ramen för rätten att utföra arbete — även förvärvsarbete — under den tid då den sjuke är skyldig att avhålla sig från arbete, vilket väl i regel är det bästa ur tillfrisknandesynpunkt.

Till sist vill jag understryka, att om läkaren anser att tillfrisknandet därigenom skulle underlättas, så kan han rekommendera vederbörande att utföra vissa lättare uppgifter. Vänder sig den sjukskrivne då till sjukkassan, får han alldeles säkert medgivande att utföra dessa uppgifter, även om det till även tyrs skulle medföra en liten inkomst.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, ytrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i punkten A.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de rörande punkten B framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sörenson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 54 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstat för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 60, i anledning av väckt motion angående rätten till vårdbidrag, invaliditetsersättning och invaliditetstillägg, m. m.;

nr 61, i anledning av väckta motioner angående förvaringen av gift; och

nr 62, i anledning av väckta motioner angående beräkningen av arbetsgivaravgift enligt den allmänna försäkringen, m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 63, i anledning av väckt motion angående beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring.

Till behandling hade andra lagutskottet förehäft en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr I: 636, av herr *Werner*.

I motionen hade anhållits,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om förslag till sådan ändring i lagen om allmän försäkring, att löntagarnas bruttoinkomst fastställdes som pensionsgrundande, samt att riksdagen — i händelse detta yrkande ej skulle vinna riksdagens bifall — i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om initiativ till att sådan ändring i tillämpningsbestämmelserna för nämnda lag vidtoges, att nuvarande gräns, då ingen reducering av den pensionsgrundande inkomsten inträdde, fastställdes till en mera realistisk nivå.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt att förevarande motion, I: 636, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **WERNER** (vpk):

Herr talman! Jag har i min motion tagit upp problemet om att vissa avgifter enligt nuvarande bestämmelser inte är pensionsgrundande vid beräkningen av ATP-pension.

Jag har i motionen hemställt att lagen ändras så att bruttoinkomsten fastställs som pensionsgrundande eller, om detta yrkande inte vinner gehör, att tillämpningsbestämmelserna för denna lag ändras så att nuvarande gräns, då ingen reducering av den pensionsgrundande inkomsten inträder, fastställs till en mera realistisk nivå än den nuvarande gränsen 500 kronor.

Ang. beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring

Jag är klar över att ATP bygger på bl. a. fördelningssystemet, vilket innebär att avgiftsuttag och utgående pension inte har ett direkt samband med varandra. Arbetsgivarens skyldighet att erlägga avgifter för viss lön innebär inte utan vidare att motsvarande inkomst för arbetstagare blir pensionsgrundande.

I praktiken har detta system lett till följder som inte kan anses vara tillfredsställande för vissa grupper, t. ex. byggnadsarbetare, som får sin ackordsförtjänst uträknad på grundval av verkställda mätningar. För dessa mätningar erlägger byggnadsarbetarna mätningavgifter, avgifter som beräknas på hela den intjänade lönesumman. I skattehänseende är avgiften avdragsgill, medan i fråga om den pensionsgrundande inkomsten erlagda mätningavgifter godtages endast upp till 500 kronor utan att den pensionsgrundande inkomsten reduceras. Överskrider mätningavgifterna detta belopp — och det är vanligt i de flesta fallen — minskas den pensionsgrundande inkomsten med hela beloppet, alltså inte bara med det belopp som överskrider 500 kronor.

Det förefaller mig egendomligt att hela beloppet avdrages. Det betraktas också av de byggnadsarbetare som drabbas härav — och det gör flertalet — som en orättvisa.

Utgående från att den summa, som inte påverkar den pensionsgrundande inkomsten i reducerande riktning, är satt så lågt, att den endast blir tillämplig på arbetstagare som har arbete under mycket kort tid av året, kan följande frågor ställas: Bör gränsen höjas eller bör utläggerna för mätningavgifter över huvud taget inte utöva någon inverkan på den pensionsgrundande inkomsten?

I och för sig kan man föra det invändningsfria resonemanget att mätningavgifter, utgifter för verktyg och arbetsresor skattemässigt berättigar till avdrag för inkomstens förvärvande.

Men att därav dra slutsatsen att den i skattehänseende gällande ordningen ovillkorligen måste äga tillämpning på en pensionsförsäkring som ATP är enligt min mening inte alldeles självklart, speciellt i fråga om dessa mätningavgifter, som ju ingår i den intjänade lönesumman.

Arbetsgivarnas ATP-avgifter fastställs vad storleken beträffar i särskild ordning motsvarande behoven. Något hinder från denna sida bör därför inte föreligga. Men man kan resa frågan varför arbetarnas tilläggspension i framtiden skall behöva bli mindre på grund av det ologiska förhållandet, att avgifter och pensionsgrundande inkomst inte korresponderar med varandra. När det gäller mätningarsvoden har arbetsgivarna ovillkorlig skyldighet att betala avgift för dessa, och undantag med hänsyn till beloppens storlek kan inte beviljas.

Utskottet har i sin behandling av denna motion inte ställt sig främmande för de problem som har aktualiserats men avstyrker förstahandsyrkandet med motiveringen, att det skulle leda till omotiverade skillnader i fråga om pensionsrätt mellan försäkrade med i realiteten lika nettoinkomst. Därom är vi alltså inte överens. Däremot visar utskottet i likhet med riksförsäkringsverket något större förståelse för kravet på en höjning av 500-kronorsgränsen med hänsyn till de förändringar i penningvärde och realinkomster, som inträffat sedan denna gräns fastställdes. Utskottet säger att en del av de regler som är aktuella i sammanhanget torde bli uppmärksammade i samband med det för kort tid sedan framlagda betänkandet rörande mervärdeskatt och socialförsäkringarnas finansiering. Därför anser man att det nu inte bör tas något initiativ av det slag som yrkas i motionen.

Till detta vill jag bara säga att de problem som jag har berört ingalunda är nya utan har varit rådande under

Ang. beräkningen av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring flera år och att det därför är angeläget att dessa regler snarast blir föremål för ändringar i den riktning jag har anfört.

Jag dristar mig därför att yrka bifall till motionen I: 636.

Herr HÖGSTRÖM (s):

Herr talman! Jag skall helt kort motivera utskottets synpunkter på herr Werners motionsyrkande.

Beträffande det första yrkandet — att löntagarnas bruttoinkomst skall fastställas som pensionsgrundande — har utskottet, vilket framgår av utlåtandet, efter hörande av riksförsäkringsverket inte funnit skäl att tillstyrka att man skall medräkna hela inkomsten oberoende av omkostnader av olika slag för intäkternas förvärvande. Det skulle — såsom anförts i utskottsutlåtandet och styrkts av riksförsäkringsverkets synpunkter — leda till omotiverade skillnader mellan de försäkrade i fråga om pensionsrätt.

Beträffande den andra frågan — att det belopp på 500 kronor som för närvarande gäller skulle höjas — är att säga, att när socialförsäkringens administrationsnämnd år 1959 fastställde detta belopp var det både administrativt riktigt och en förmån för den försäkrade. Såsom framgår av riksförsäkringsverkets yttrande över motionen delar verket motionärens uppfattning att man i dag behöver företa en översyn här. Men som verket säger kan denna förändring inte företas isolerat, utan måste ske i samband med en omprövning av övriga för beräkning av pensionsgrundande inkomst gällande beloppsgränser. Det är en mening som utskottet delar, och såsom här framhållits har det förutsatts att när Kungl. Maj:t skall ta ställning till förslaget om mervärdeskatt och socialförsäkringens finansiering kommer också dessa frågor upp till prövning. Därför finns det enligt utskottets mening inte någon anledning för riksdagen i dag att ta ställning till motionärens yrkande.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Hänvisning till en pågående utredning eller, som i detta fall, till ett framlagt betänkande när det gäller att avstyrka en motion är ju ingalunda något nytt och inte heller något särskilt originellt. En bestämmelse som i detta fall ger upphov till orättvisor på grund av föräldrade beloppsgränser borde enligt min uppfattning kunna ändras utan att man behöver sammankoppla den med så mycket annat, som man hänvisar till i utskottets utlåtande.

Det är möjligt att skillnaden mellan mig och utskottets talesman är att jag inte har så stort tålamod utan är något otåligare på denna punkt än herr Högström.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag har tidigare varit inne på denna fråga och då motionen överensstämmer med de synpunkter som jag då anförde, yrkar jag bifall till motionen.

Herr HÖGSTRÖM (s):

Herr talman! Jag är minst lika otålig som herr Werner men man kan knappast företa denna förändring utan att avvakta vad som kommer att ske efter att förslag lagts fram rörande mervärdeskatt och socialförsäkringens finansiering.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt därunder framkomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Meddelande ang. enkla frågor

Anmäldes och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 331, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändringar i jaktlagstiftningen jämte motioner i ämnet.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 168, angående viss konsultverksamhet inom televerket.

Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarrens ordningsstadga följande enkla frågor denna dag framställts, nämligen

av herr *Virgin* (h) till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena: »Vill Utrikesministern inför kammaren redovisa skälen för regeringens beslut att avstå från deltagande i det symposium för u-ländernas industrifrågor, som enligt FN:s beslut skall äga rum i Atén i höst?»;

av herr *Nilsson, Ferdinand*, (cp) till herr statsrådet Geijer: »Har Statsrådet uppmärksammat att proposition angående lokalisering, beslutad fredagen den 10 denna månad och meddelad till pressen för publicering följande dag, ännu icke föreligger på riksdagens bord, än mindre tillställts riksdagens ledamöter? Vill Statsrådet föranstalta om åtgärder beträffande praxis vid propositionsavlämnandet varigenom tidsskillnaden mellan konseljbeslut om propositioner då

dessa blir offentliga och överlämnandet till riksdagen och dess ledamöter nedbringas?»;

av fru *Hamrin-Thorell* (fp) till statsrådet fru Odhnoff: »Anser Statsrådet att det ur barnens synpunkt är lämpligt med vård i bra fosterhem och att 255 kronor i månaden är en ersättning som svarar mot kostnaderna för barnet samt dess vård och fostran?»;

av fru *Hamrin-Thorell* (fp) till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet: »När kan proposition grundad på familjerättskommitténs den 1 september 1964 avlämnade betänkande, rubricerat äktenskapsrätt, förväntas och vad är anledningen till dröjsmålet?»;

av fru *Landberg* (s) till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet: »Är Statsrådet, i anledning av den ökade ungdomsarbetslösheten, beredd att ompröva reglerna för omskolningsbidrag, så att bidrag kan utgå även till dem som ej fyllt 21 år?»; samt

av herr *Svenungsson* (h) till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet: »Vill Statsrådet medverka till att svenska fiskare tillförsäkras rätt till omlastning av fiskefångster i norsk hamn?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarrens sammanträde avslutades kl. 16.56.

In fidem

K.-G. Lindelöw